

NORDISKA MUSEET

FATABUREN

Kulturhistorisk Tidskrift

utgiven av

Fil. D:r Gustaf Upmark

1923

Häfte 1-2

Stockholm

INNEHÅLL

<i>Carl M. Fürst</i> , Mikroskop av svensk tillverkning och om äldre mikroskop i vetenskapliga institutioner och museer i Sverige	1
<i>C. A. Ossbahr</i> , Von Postska kannan	29
<i>Ernst Klein</i> , Midvinter och tjugondag	44
Smärre meddelanden: <i>Maria Collin</i> , Yllebroderier i Skåneslöjden	67
Litteratur: Västsvenska folkminnesföreningen, Bohusländska folkminnen, av <i>S. E.</i> ; Chr. Risell, Ekonomisk beskrivning över Färnebo - - - 1757, av <i>S. E.</i> ; N. Lindqvist, En isländsk svartkonstbok från 1500-talet, av <i>S. E.</i> ; G. Langenfelt, On the origin of tribal names, av <i>S. E.</i> ; En bok om Värmland av värmlänningar, av <i>N. K—J</i> ; E. Hoffmann-Krayer, Volkskundliche Bibliographie, av <i>N. E. H.</i> ; A. A:son Hülphers, Norrland, 5:e saml., Lappland, utg. av G. Kallstenius, av <i>S. E.</i> ; G. Löw, Stora Mellösa i äldre tider, av <i>S. E.</i>	74
Bilagor: Redogörelse för Nordiska Museets utveckling och förvaltning år 1922. Redogörelse för Kungl. Livrustkammarens och därmed för- enade samlingars utveckling och förvaltning år 1922.	

*Författarne äro ensamma ansvariga för
sina uppsatsers innehåll.*

MIKROSKOP AV SVENSK TILLVERKNING
OCH OM ÄLDRE MIKROSKOP I VETENSKAPLIGA INSTI-
TUTIONER OCH MUSEER I SVERIGE.

Av
CARL M. FÜRST.

Uti Nordiska Museets tidskrift *Fataburen* hade jag 1915 en uppsats om »Ett svenskt mikroskop från sjuttonhundratalet och dess tillverkare», som var Vetenskapsakademiens instrumentmakare Johan Zacharias Steinholtz i Stockholm. Jag har sedan dess sökt taga reda på, vilka äldre mikroskop, vi hava i våra museer och naturvetenskapliga institutioner. Visitationen gav ett för mig överraskande gott resultat, som jag redogjorde för i ett föredrag i Svenska läkaresällskapet den 16 nov. 1915. Samtidigt kunde jag där utställa de flesta av äldre svenska mikroskop, nämligen från Nordiska Museet, Karolinska institutets anatomiska institution, Vetenskapsakademiens fysiska institution och från Uppsalas och Lunds olika vetenskapliga institutioner samt dessutom ett mikroskop av svensk tillverkning från anatomiska institutionen i Kristiania. Såsom en närmaste följd härav var, att samtliga äldre mikroskop tillhöriga Nordiska Museet och Karolinska institutet blevo deponerade i det nyss bildade Medicinskt-historiska museet och utgöra nu genom sin vackra serie en av dess största sevärdheter.

Vid den noggranna granskning jag underkastade mikroskoperna framgick bland annat, att några med säkerhet kunde genom sin signering eller av annan orsak bestämmas vara av svensk tillverkning. Om några kunde visserligen ej full säkerhet vinnas, men

dock med ganska stor sannolikhet förmodas, att de tillverkats här eller åtminstone här monterats.

Då aldrig någon egentlig mikroskopfabrikation förekommit i vårt land, är det av intresse att veta något om det lilla, som är gjort, och att lära känna något om dem, som sysslat med mikroskoptillverkning. Enär naturvetenskapernas utvecklingshistoria i mångt och mycket sammanhänger med den använda teknikens historia, så har därför också mikroskopets utvecklingshistoria ett alldeles särskilt intresse. De gamla mikroskopen, som tillhört våra vetenskapliga institutioner äro i viss mån dokument, som berätta om arbetsbehov och forskningslust samt blick hos vetenskapsmannen för tidens krav vid hans arbete. Det är med tanke härför jag till sist i denna uppsats vill meddela de äldre mikroskop, som tillhöra våra vetenskapliga institutioner. Jag gör ej anspråk på fullständighet, då mycket undangömt ännu kan komma fram i dagen.

I dagligt tal menar man med förstoringsglas en vanlig konvex lins, som åtminstone då den var infattad och uppbars av ett stativ, i synnerhet förr, bar namnet »enkelmikroskop». Mikroskop kallar man numera vanligen endast det sammansatta mikroskopet, som består av flera linser, ordnade efter ett bestämt optiskt system. När enkellinsen först togs i praktiskt bruk, är ej lätt att utreda. Vi kunna följa den långt in i forntiden. Det sammansatta mikroskopet räknar såsom sina uppfinnare glasögonsliparna Hans och Zacharias Jansen i Middelburg omkring 1600. Tuben på deras mikroskop har varit en och en halv fot lång och hade 2 tum diameter. Stativet bestod av tre, tuben omfattande, elfbensdelfiner på en ebenholzplatta. På denna senare lades det föremål, som skulle betraktas. Tuben var av förgylld koppar. Den första mikroskopiska undersökningen gjordes med detta instrument 1625 av en italienare Stelluti över honungsbiens anatomi. Det Jansenska instrumentet och dess derivater hade likasom det först avbildade Hookska mikroskopet (1665) endast två linser, men detta senare mikroskop visade i det hela en bestämd utveckling. Stativet hade en skruvmutter, varigenom tuben, som själv hade skruvgångor, kunde försiktigt inställas på objektet. Man hade här kombinerat särskild belysningsapparat med lampa och

belysningskula (skomakarkulä). Närmaste utveckling blir sedan en dubblering av linserna, både okular och objektiv, vilket Würzburgermunken Zahn använde. Wiener-ingenjören Griendel von Asch lade till och med ännu ett par linser emellan dem, så att hans mikroskop således fick tre par linser. De dittills förfärdigade mikroskopen voro endast avsedda för ogenomskinliga föremål och voro alla försedda med upprättstående stativ. Italienaren Tortona konstruerade 1685 det första handmikroskopet, som vid undersökning av genomskinliga föremål hölls mot solen som ljuskälla. Jesuiterpatern Bonannus gjorde ej blott handmikroskop i Tortonas stil utan förde utvecklingen vidare genom att konstruera ett mikroskop med både grövre och något finare förskjutning av tuben, en särskild hållare för de genomskinliga preparaten samt en särskild belysningsapparat för lampljus. Tuben hade i Bonannus mikroskop horisontal ställning, och allt det övriga var inrättat i enlighet därmed, men mikroskopet var skrymmande och omständligt att bruka.

En epok under sextonhundratalet bildar Anton van Leeuwenhoek genom sin betydligt förbättrade tillverkning av linser. Hans mest berömda mikroskop voro dock enkelmikroskop, avsedda att hålla i handen. Leeuwenhoek använde alltså genomfallande ljus vid sina undersökningar. Vid undersökning med påfallande ljus använde han konkavspegel så som sedan Lieberkühn brukade på sina enkelmikroskop och som Helmholtz upptog vid ögonundersökningar och Voltolini vid öronundersökningar. Leeuwenhoekska belysningspegeln hade nämligen i sitt centrum ett runt hål, varigenom man såg på det belysta föremålet.

Sjuttonhundratalets första tid visar en förenkling av allt det Bonannus fört samman i sitt mikroskop. Engelsmannen Marshalls mikroskop hade en vid, relativt kort tub. (Se fig. 12.) Dess horisontala hållare sträckte sig vinkelrätt till det egentliga stativet, på vilket den med tuben kunde förskjutas upp och ned. Den långa stativpelaren kunde emellertid genom en kullad röras och ställas in i alla riktningar. Då stativet var fäst på kanten av en stor träklots såsom fot och objektivet var av glas, så kunde inställningen ske om dagen mot solen, och i mörker mot en lampa, som sattes under eller kanske

rättare snett under objektbordet såsom ljuskälla. Den än viktigare uppfinningen från denna tid härstammar från tysken Hertel, som är den förste som placerar en planspegel under det genomskinliga objektet, och låter alltså ljuskällans ljus reflekteras genom ett hål i objektbordet. Detta skänkte möjligheten att betydligt förenkla stativet och göra mikroskopen tymligare. En fysisk och optisk instrumentfirma Culpeper och Scarlet i London gav upphovet till ett slags mikroskop, som genom sin enkelhet, lätthanterlighet och säkerligen i flesta fall prisbillighet gjorde, att dess typ icke helt kunde undanträngas under hela århundradet. (Se fig. 1.) Det bestod av en rund eller fyrkantig träfot ofta med låda. I mitten på foten satt den Hertelska reflekterande spegeln, tre pelare voro fästade på foten. De uppbyro närmast det genomborrade objektbordet och sedan högre upp en cylinder, i vilken tuben var insatt och kunde förskjutas uppåt och nedåt i och för inställningen. De mikroskop av detta slag, som tillverkades i Nürnberg, voro oftast helt av trä och alla detaljer svarvade, tuben kunde dock ofta vara klädd med ett grant papper. Dessa senare mikroskop utgjorde en stor handelsvara. De mikroskop av Culpeperstyp, som däremot användes för vetenskapligt ändamål voro solidare, särskilt de som utgingo från Culpepers egen verkstad. Här voro stativpelarna av mässing, tuben, som på Nürnbergermikroskopen kunde vara av papp, voro här klädda med slipat hajskinn. Mikroskopen levererades ofta i pyramidformiga ek- eller mahognylådor och i dessa sitta ej sällan ännu i dag kvar deras tryckta firmamärke, ej minst intressant genom att det innehåller bilder av deras olika tillverkningar av vetenskapliga instrument, som genom sina former visa att märket såväl som typerna härstamma från 1600-talet.

Culpepers mikroskop hade visserligen upptagit Hertels spegel men ej tillgodogjort sig de förbättringar, särskilt i konstruktionen av stativet, som framförallt Marshalls mikroskop ägde. Det var åter en engelsman, Cuff, som gjorde detta och genom sitt instrument förde mikroskopkonstruktionen ett stort steg framåt. På en solid fot sattes spegeln i mitten, och excentriskt fixerades på foten en mässingspelare. Vid denna fästes objektbordet över spegeln och

högre upp en vinkelrätt ställd mässingsarm, som uppbar tuben. Hos Cuff kunde armen tillsammans med tuben förskjutas upp och ned genom en skruv på den vertikala pelaren. Cuffmikroskopet blev framtidstypen, sådan vi hava den, allmänt sett, än i dag. Dock vidtogs redan under slutet av århundradet den viktiga förändringen, att man, såsom fallet var å Culpepermikroskopet, lät tuben vara fri och omslutas av en cylinder, i vilken den kunde förskjutas för grovare inställningar. Cuff tillverkade även enkelmikroskop med stativ enligt samma princip som hans sammansatta mikroskop, och var det dessa, som togs i bruk företrädesvis av den tidens vetenskapsmän.

I en oändlig mängd variationer, särskilt i avseende på stativen, tillverkades mikroskop enligt de nämnda båda typerna, men egentligen mest för nöjesbruk. För vetenskapliga undersökningar voro enkelmikroskoperna ännu fortfarande av större praktisk nytta. Egenomligt är, att de optiska uppfinningar som gjorts, väl fingo tillämpning vid teloskopkonstruktioner men ej samtidigt, utan långt senare, vid mikroskoplinserna, såsom avbländningar och akromatiserande linssystem. Det märkligaste är, att den bekante optikern Dolland, som verkligen förfärdigade akromatiska teleskop och som även tillverkade mikroskop, ej tillämpade sin erfarenhet från teleskoperna på mikroskoperna och insatte i dem akromatiska linssystem. Vid 1800-talets inträde stod därför som huvudfråga att lösa för mikroskopets utveckling dess akromatisering. Den förste, som lyckades härmed var holländaren Herman van Deyl i Amsterdam, men hans mikroskop kommo ej till allmän kännedom. Däremot var det ej mindre än tre män, som nu förde akromatiska mikroskop i marknaden. Det var en tysk, Fraunhofer i München, en italienare, Amici i Modena, och en fransman, Chevalier i Paris. Deras mikroskop voro av den art, att man nu kunde sägas hava fått ett sammansatt mikroskop, som tillfredsställde fordringarna av ett vetenskapligt instrument, fastän det ännu behövdes oerhört många detaljförbättringar och optiska uppfinningar, innan den fullkomning uppnåddes, som ett nutida största Zeiss-mikroskop visar.

Det av mig ovan omtalade svenska mikroskopet var tillverkat

av vetenskapsakademiens matematiske instrumentmakare Johan Zacharias Steinholtz, som säkerligen var den förste svenske tillverkaren av mikroskop. I min uppsats i *Fataburen* har jag ingående redogjort både för Steinholtz' verksamhet och öden och för hans mikroskop. Fig. 1. Det var nämligen ett mässingsmikroskop på

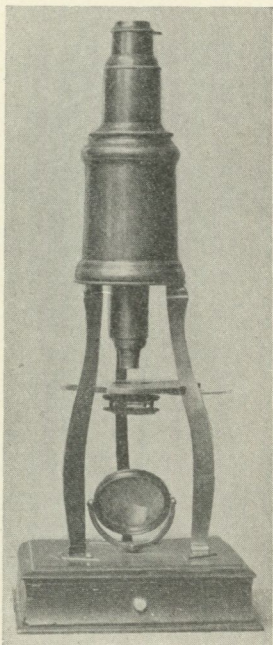

Fig. 1. Mikroskop av Culpepertyp, tillverkat i Stockholm av Johan Zacharias Steinholtz. Sign. Nordiska Museet, Stockholm.

träfot med låda av tydlig Culpepertyp, men något klumpigt. Då mikroskopet bar numret 4, var det tydligen ej det enda, som Steinholtz tillverkat.

I det av riksbibliotekarien E. W. Dahlgren utgivna arbetet: »Personförteckningar 1738-1915» från Kungl. Svenska Vetenskapsakademien meddelar han rörande instrumentmakerierna, att instrumentmakaren vid lantmåterikontoret och ledamoten av vetenskapsakademien DANIEL EKSTRÖM (f. 1711, d. 1755), »hvilken för en af honom inrättad matematisk instrumentverkstad från år 1741 erhållit åtskilliga förskott af allmänna medel och 1748 fått dessa afskrifna mot vilkor att meddela undervisning i sitt yrke», föreskrev före sin död (1755), att hans verkstad framgent skulle stå under vetenskapsakademiens vård och tillsyn. Till undvikande av process med arvingarna inlöste manufakturkontoret verkstaden och uppdrog dess vård åt akademien, som skulle utnämna föreståndare för densamma.

Genom Kungl. brev d. 27 april 1756 meddelades akademien, att rikets ständer beviljat ett årligt belopp av 6,000 dr kmt till instrumentmakeriernas upphjälpande, vilket belopp skulle disponeras av akademien och till hälften komma det optiska instrumentmakeriet till godo. Följande matematiska instrumentmakare hava enligt Dahlgren varit delaktiga i statsanslaget under de år, som nedan angivas. »JOHAN AHL 1756—1762 (rymde till Danmark). JOHAN ZACHARIAS STEINHOLTZ 1756—64, 1773—76. Akademiens matematiske instrumentmakare. F.

1733, d. 1776 ^{30/12}. CARL HINDRIC WESTBERG 1756—63 (övergav metiern och flyttade till landet). F. 1720 ^{28/6}, d. 1769 ^{17/2}. GABRIEL ÖSTEN DUHRE 1763—81 (pensionen indragen). JOHAN PETER ROSENBERG 1764—77, Akademiens matematiske instrumentmakare. D. 1777 i sept. JOHAN IHRMARK 1777—81 (pensionen indragen). JOHAN GUSTAF HASSELSTRÖM 1777—1812. Akademiens matematiske instrumentmakare. F. 1747, d. 1812 i okt. JOHAN HOFGREN 1816—32. Ingenjör. Akademiens matematiske instrumentmakare. F. 1778 ^{2/7}, d. 1832 ^{19/3}. CHRISTIAN EDUARD LITTMANN 1833—56. Löjtnant vid flottans mekaniska kår. Akademiens matematiske instrumentmakare. F. 1804, d. 1857 ^{12/9}.

Huru de anslagna medlen eller den s. k. pensionen skulle fördelas mellan de samtida Steinholz, Ahl, Westberg och den optiske instrumentmakaren Lehnberg får jag hänvisa till min föregående uppsats i denna tidskrift om Steinholz. Emellertid vill jag här omtala, att det anträffats ett mikroskop, signerat på objektbordet *C. H. Westberg, Stockholm*. Mikroskopet tillhör Thureholmssamlingen, som nu finnes på Kungl. livrustkammaren och omtalades i samband med denna samling i Uppsala Nya tidning d. 11 april 1916. Det omnämnes där, att de båda i samlingen befintliga mikroskoperna kommit dit genom greve Nils Adam Bjelke (f. 1724, d. 1792), president i bergskollegium och ledamot vetenskapsakademien. Det ena mikroskopet är ett utländskt av Culpeperstyp och det andra, av signeringen att döma, är tillverkat i Sverige av den här ovan omtalade instrumentmakaren Carl Hindric Westberg, som i vetenskapsakademiens dagbok kallas för »Directeur». Han åtnjöt 300 plåtar i anslag från manufaktur fonden, innan han 1763 övergav metiern och flyttade till landet. (Se vidare min omnämnda uppsats i *Fataburen* 1915.) Mikroskopet måste alltså vara tillverkat före 1763, vilket är väl förenligt både med att det ägts och beställts av greve Nils Bjelke och med dess typ och den utrustning, som hör till detta mikroskop. Genom chefen för livrustkammaren frih. R. Cederströms välvilja kan jag här lämna en avbildning av mikroskopet, som är av Cuffstyp, fig. 2. Till mikroskopet höra fyra objektivlinser och den för den tidens mikroskop vanliga utrustningen särskilt för att kunna studera

föremålet både med påfallande och genomfallande ljus. Ej heller saknas mässingsskyffeln (frih. R. Cederström kallar den mycket betecknande för »en skohornsliknande pjäs») för studiet av blodomloppet på små fiskar. Över Westbergs namn på objektbordet står en kunglig krona och därunder, såvitt jag kan se, ett liggande svärd.

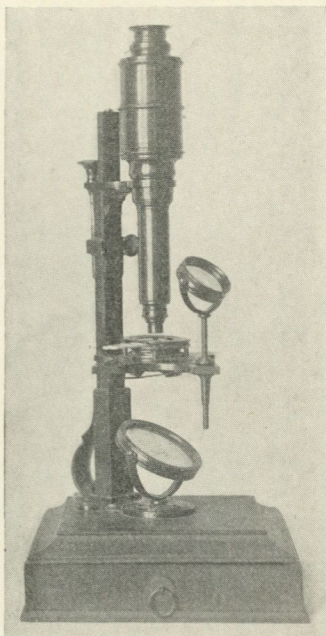

Fig. 2. Mikroskop av Cufftyp, tillverkat i Stockholm av Carl Hindric Westberg. Sign. Kungl. Livrustkammaren.

Vad det betyder kan jag ej lämna upplysning om. Mikroskopet är av den art och med en sådan utrustning, att det gör heder åt sin tillverkare.

Vid Vetenskapsakademiens matematiska instrumentmakareverkstad har emellertid även senare tillverkats mikroskop. Jag känner ej till, om något mikroskop tillverkats av Steinholtz' lärjungar, vilka såsom Johan Peter Rosenberg (1764—1777) en tid arbetade samman med honom, eller såsom Johan Ihrmark (1777—1781), efterträdde honom. Däremot har den därpå följande instrumentmakaren Johan Gustaf Hasselström (1777—1812) tillverkat om ej andra så åtminstone solmikroskop (fig. 3). Uppsala fysiska institution har nämligen ett sådant mikroskop av honom. Säkerligen av svensk tillverkning är ett dylikt mikroskop, som finnes på Kulturhistoriska museet i Lund. Det har i enlighet

med ingravering ägts av officern, den store godsägaren i Värmland Carl Ewert Linroth 1786, således vid en tidpunkt, som sammanfaller med Hasselströms instrumentmakartid, och därför också kan vara gjort av honom. De s. k. solmikroskopet insattes i en fönsterlucka och användes såsom projektmikroskop likasom våra skioptikon. Bilden, som kastades på en vit skärm, blev naturligtvis starkt förstörd men oklar. Instrumentet lämpade sig ej för vetenskapliga undersökningar, men väl till förnöjelse av ädel art, likaväl som de sammansatta mikroskopet under denna och den när-

mast förflutna tiden. Hasselströms efterföljare Johan Hofgren (1816—1832) har ej mig bekant tillverkat något mikroskop, men väl hans efterträdare igen, Christian Eduard Littmann (1833—1856).

Då jag vid ett besök i Kristiania å dess anatomiska institution kom i tillfälle att se deras äldre mikroskop, överraskades jag att bland dem påträffa ett av svensk tillverkning. Mikroskopet var nämligen signerat: *E. Littmann, Stockholm*. Genom d:r O. Berners hjälp och d:r H. Hopstocks efterforskningar fick jag den upplysningen, att i en skrivelse av den 25 mars 1836 från den dåvarande prosektorn, senare professorn Johan F. Heiberg står följande: »Paa Regnskabet vil findes opført 47 Spd. (188 kronor) 8 Skilling for et

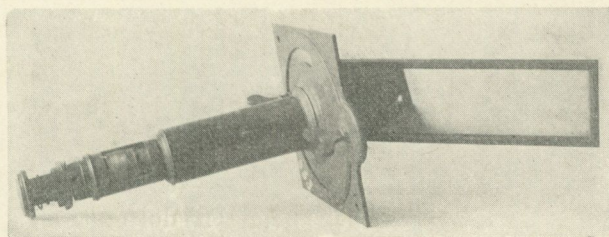

Fig. 3. Solmikroskop, tillverkat i Stockholm av Johan Gustaf Hasselström. Sign. Uppsala fysiska institution.

i Stockholm forfærdiget Mikroskop. Dette har jeg vistnok endnu ikke faaet, men ligesom jeg bestilte det under mit Ophold i Stockholm efter Raadførelse med Professor Retzius, saaledes har jeg nu ogsaa af Skrivelser fra Professor Retzius af 13:de og 20:de d. m. erfaret, at det nu er ferdigt og af Professorn prøvet og befundet særdeles fortræffeligt. Det vil bli hitsendt ved første Leilighed.»

Anders Retzius hade vid de tiderna sysslat ganska ingående med mikroskopiska undersökningar, och det var under 1836, som hans förnämliga och det första genomförda histologiska arbete utkom uti Vetenskapsakademiens Handlingar, nämligen: »Mikroskopiska undersökningar öfver tändernas särdeles tandbenets struktur.» Retzius blev 1826 ledamot av vetenskapsakademien, och 1833 anställdes där såsom akademiens matematiske instrumentmakare, såsom ovan nämnts, löjtnanten vid flottans mekaniska kår Christian Eduard

Littmann. Retzius hade således alla förutsättningar att kunna skaffa sin vän Heiberg ett mikroskop ifrån Stockholm, när sådana kunde där förfärdigas, såsom vi nu kommit underfund med.

Genom arkivarien Isidor Kjebons välvilliga efterforskningar har jag lärt känna några data om Littmanns person och verksamhet. Han var född 25 november 1804, troligen ej i Stockholm. Han bodde

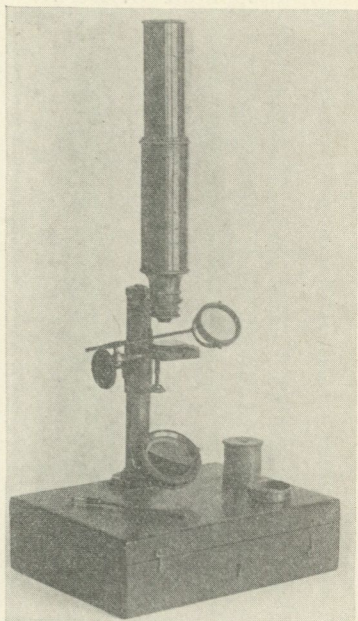

Fig. 4. Mikroskop, tillverkat i Stockholm av Christian Eduard Littman. Sign. Kristiania anatomiska institution.

1835 i huset N:r 3 kvarteret Kurland, antagligen hörnhuset mellan Drottninggatan och Kammakaregatan. Han var då ogift, hade hushållerska och piga samt två lärlingar på 17 år. Han åtnjöt lön från Vetenskapsakademien med 400 riksdaler och hade 500 riksdaler av handel och räntor. År 1842 är han gift med Henrietta Palmyre Dubost, dotter till grosshandlaren J. E. J. Dubost (firma Seybold & Comp.) och hade en dotter Melanie, född 9 oktober 1840. Han hade nu utvidgat sin verksamhet, i det han hade ej mindre än åtta arbetare, däribland en urmakaregesäll och en pistolsmeds-gesäll. Hans lön från Vetenskapsakademien var nu 700 Rdr och handel och rörelse gav 900 Rdr. Han bodde vid Malmskillnadsgatan men flyttade sedan till Drottninggatan. Han avled

d. 12 september 1857 och hans behållning då utgör 12,906 Rdr 99 sk. Bland tillgångarna märkes förutom en del inventarier å verkstaden, åtskilliga optiska, fysiska och matematiska instrument och apparater.

Mikroskopet, som här avbildas, är försett med låda av mahogny (16 × 11 cm). På mitten av lådans lock är en rund mässingsplatta, i vilken mikroskopstativet kan inskrivas. Lådan är klädd med sämskskinn inuti och försedd med fack för det isärtagna instrumentet. När de särskilda delarna ihopsatts och fastskruvats på

lådan som fot, ter sig mikroskopet såsom närstående bild visar. Fig. 4. Tuben utan linser är 15 cm. lång. Den består av två delar, som skruvas åtskilda och för att spara utrymme skjutes den ena delen in i den andra, när instrumentet skall läggas ned i lådan. De båda okularen kunna då också skjutas in i vardera ändan av cylindern. Till tuben höra tre stycken objektiv, vilka vardera bestå av en lins med olika brännvidd. Objektiverna kunna dock kombineras, varigenom förstoringen ökas allt efter som två eller tre objektiv skruvas på varandra på samma sätt, som gjordes på de Plösslska och Schieckska mikroskopen, vilka just vid 1830-talets början kommo i ropet. Karolinska institutets första större mikroskop var ett från Plössl i Wien och Lunds anatomiska institutions ett från Schieck i Berlin. Tuben var här excentriskt skruvad till en axel, som utgick från det runda mässingsstativet på sådant sätt som Cuff först infört. Objektbordet var förskjutbart uppåt och nedåt medelst en drevskruv. Med bordet inställdes alltså objektet. Tuben försköts ej. Objektbordet var ganska litet. På nedre delen av stativet satt en inställbar belysningspegel. Objektiverna, vilka såsom sagts, bestodo av enkla linser, voro klara och gävo goda bilder. Ehuru mikroskopet tydligen var avsett att användas såsom sammansatt mikroskop med sin långa tub kunde det dock även anordnas såsom enkelmikroskop, vilket dubbelbruk länge varit vanligt och som ännu låg i tidens smak. Så t. ex. voro de präktiga stora Chevalierska mikroskopen apterbara både till sammansatta och enkla mikroskop eller preparermikroskop.

Det Littmannska mikroskopet var tydligen på sin tid ett gott litet mikroskop, som nog var till mycken nytta. Säkerligen var det ej det enda, som Littmann förfärdigat, om vi ännu ej känna flera signerade av honom.

I Medicinsk-historiska museet finnes ett litet mikroskop, som tillhör Nordiska Museet och som skänkts dit av en kapten A. Leijer i Stockholm. På en tubdel är ingraverat »Stockholm», men intet personnamn. Fig 5. Det är inte uteslutet, att detta mikroskop är gjort av Littmann, men mikroskopet är mycket enklare och något grövre arbetat. Att mahognylådans inre, som skall mottaga de av-

skruvade delarna, är av bark behöver ej bevisa annat än att den ursprungliga inredningen förstörts och blivit ersatt av den nuvarande hemmagjorda. Till mikroskopet höra fyra olika stora mässingstuber med tillsammans fem linser. Förmodligen kunna tuberna kombineras på olika sätt med varandra genom påskruvningar. Stativpelaren är fyrkantig och bär dels ett litet objektivbord med glas-skiva, dels en spegel. Vid inläggningen påskruvas och inskjutas

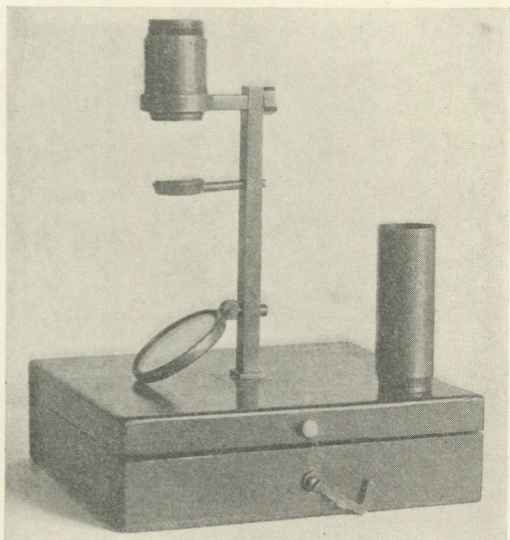

Fig. 5. Mikroskop signerat: »Stockholm», möjligen tillverkat av C. E. Littmann. Nordiska Museet, Stockholm.

tubdelarna i varandra för att bättre få rum i lådan, ej olik med det originella sätt, som förekommer på Littmannska mikroskopet i Kristiania. Om ock mikroskopet kan vara förfärdigat under 1800-talets första hälft och kanske ej så sent, så är förebilden tydlig för detta mikroskop, nämligen det s. k. Adams eller Ellis Aquatic Mikroskop, d. v. s. Cuffs enkla mikroskop, och sådana hava vi säkert haft flera i vårt land. Då man ännu ej kände till akromatiska

linser, arbetade, såsom jag ovan sagt, vetenskapsmännen hellre och fördelaktigare med enkellinser. Linné hade såsom professor Juel visat (Svensk Botanisk Tidskrift, 1913, Bd 7, H. 2) ett dylikt enkelmikroskop av Cufftyp, vilket mikroskop nu förvaras i Västergötlands fornminnesförenings museum i Skara. På Maria Röhls porträtt av C. A. Agardh ser man ett enkelmikroskop av samma typ, förmodligen en avbildning av det exemplar, som ännu finnes i Lund och som tillhör Zoologiska institutionen därstädes.

På Botaniska institutionen i Uppsala finnes ett litet defekt enkelmikroskop, där både stativ och tub äro av trä. Fig. 6. Mikroskopet

bär en viss elegant prägel ej minst genom de vackra träslag (bux-bom?), av vilka det är gjort. Det ger ett otvetydigt intryck av att vara hemmagjort och är ett unikt och originellt instrument. Förebilden har tydligt varit Cuff-Adams enkelmikroskop. Kanske har till och med Linné-mikroskopet tjänat det som modell.

I samband med dessa enkelmikroskop vill jag omnämna ett dylikt, som nyligen skänkts av överläkaren på Pro patria d:r Gösta

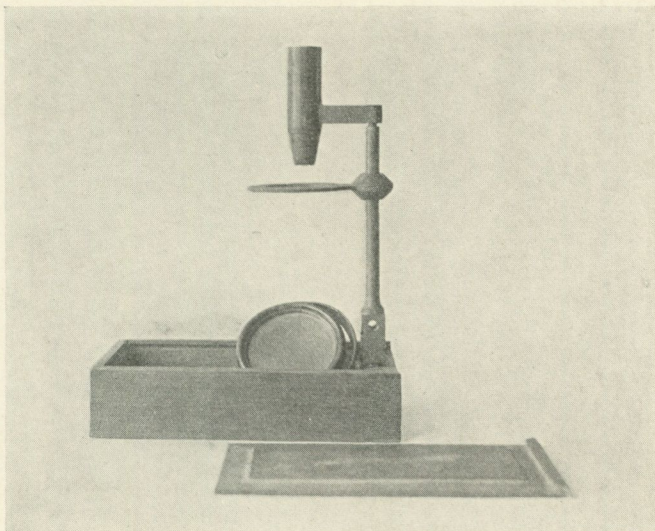

Fig. 6. Litet enkelmikroskop av Cufftyp, helt av trä, troligen »hemarbete». Uppsala botaniska institution.

Lindström till Medicinskt historiska museet i Stockholm och som ställts till mitt förfogande av dess föreståndare med. d:r Vilhelm Djurberg. Mikroskopet är inlagt i en låda av mahogny 10,5 × 12,5 cm. Delarna äro att sätta samman och skruva fast på locket, när mikroskopet skall tagas i användning. Fig. 7. I lådan förvaras ännu räkningen, så att man därigenom får lära känna både tillverkaren och beställaren.

1849. *Apothekaren Herr N. N. Thedenius, Stockholm.* *Debet.*

Juli 7 An förfärdigat ett Botaniskt mikroskop med infattningar
för 2:ne linser jemte skrin af mahogny 11: —

Summa B:co Rdr 11: —

Betalt quitteras, Stockholm som ovan
O. P. Hamberg.

Köparen var alltså den kände botanikern, Knut Fredrik Thedenius (f. 1814, d. 1894) som först var apotekare å apoteket Korpen i Stockholm sedan lektor i naturvetenskap. Angående Hamberg har jag intet att meddela. Troligen är mikroskopet tillverkat efter direkt anvisning av Thedenius, och således ett unikum. Typen är den vanliga för enkelmikroskopen från 1700-talet och inpå 1800-talet. Det är något klumpigt i tillverkningen. Skrinet är solitt och mikroskopet har troligen av Thedenius medförts på botaniska resor. Det

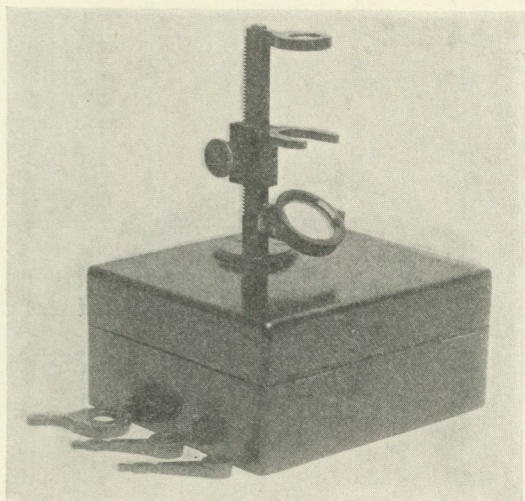

Fig. 7. Enkelmikroskop av Cufftyp, tillverkat, enligt räkningen, i Stockholm 1849 av O. P. Hamberg. Nordiska Museet, Stockholm.

har kompletterats sedan det köptes, då det nu har 4 linser i st. f. 2, som räkningen angiver.

Mikroskopet är i flera hänseenden intressant, till formen i viss mån en relik; men då vi känna Linnés och Agardhs arbetsmikroskop av Cuffska enkelmikroskopstypen, så ådagalägger Thedeniusska enkelmikroskopet av samma typ, att detta enkelmikroskop var för den systematiske botanikern tillräckligt

och mest tillfredsställande vid hans undersökningar, åtminstone intill 1800-talets mitt.

I Vetenskapsakademiens fysiska institutions instrumentsamling finnes ett mikroskop, som är signerat »*Hellström, Stockholm*». Fig. 8. Mikroskopets delar ligga i en låda. När det skulle användas, fick det sättas samman och skruvas fast på lådans lock, vilket alltså fick tjäna som fot. Stativet består av en kraftig fyrkantig mäsingsstav, som skruvas i en mäsingsring på lådan. Överst på stativet skruvas den horisontala tubbäraren. Nederst på stativet är ett hål, däri reflexspegeln insättes. Objektbordet är även fäst vid

stativet, men är förskjutbart upp och ned genom en drevskruv. Objektbordet består av en ring med en fals, i vilken inlägges alltefter behovet en rund glasskiva eller en ogenomskinlig skiva. Tuben har skruv för objektiven, varav det finnas 5 stycken med en enkel fri lins i vardera. Denna lins hålles i läge på 1700-talets vanliga sätt genom tillskruvning av objektivets båda stycken. Ovan okularet är en slutare av samma art som på kikare. Lådan är av mahogny och stänges samtidigt med locket.

Vem Hellström, som gjort detta prydliga mikroskop, var, har jag ännu ej kunnat utröna, men ganska troligt har han gjort flera mikroskop. Särskilt misstänker jag, att han är tillverkaren till ett av det Medicinskt-historiska museets märkligaste instrument. Är själva detta mikroskop ej av svensk tillverkning, såsom jag förresten tror, att det är, så är åtminstone dess montering det. Mikroskopet tillhör Nordiska Museet, och är inköpt av antikvitetshandlaren V. Zerno i Stockholm.

Fig. 9, 10. Mikroskopet ligger i en efter dess form utskuren och klädesklädd låda. Lådans yttre är en bokpärm med skinnrygg. På ett rött fält å ryggen är ett guldtryck av följande lydelse: »Naturen Stundom Obegriplig Dock Alltid Säker», II Bandet. Första pärmen, som tjänstgjort såsom lock, är ledsamt nog bortkommen.

Mikroskopets fot är försett med gångjärn och kan resas rätt upp och i denna ställning fixeras med två riglar. Boken d. v. s. lådan blir då mikroskopets egentliga fot. Ett sådant sätt att resa upp

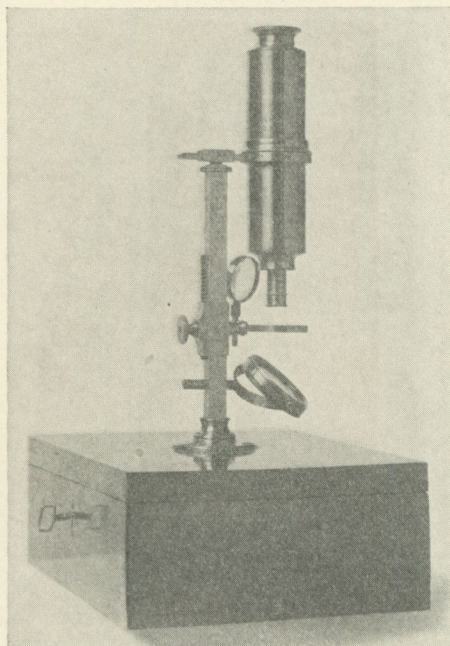

Fig. 8. Mikroskop, tillverkat i Stockholm av Hellström. Sign. Vetenskapsakademiens fysiska institution.

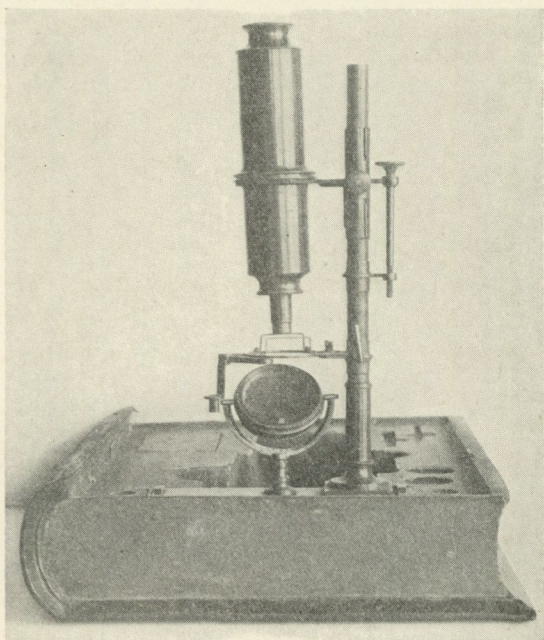

Fig. 9.

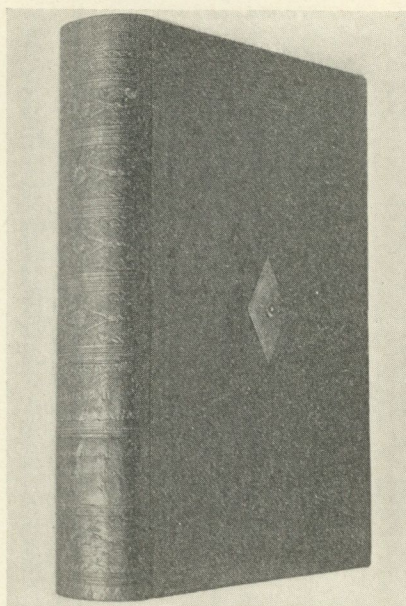

Fig. 10.

Fig. 9 och 10. Mikroskop från 1700-talet, troligen av svensk tillverkning, uti skrin i bokform, som även tjänar till fot. Nordiska Museet, Stockholm.

mikroskopet ur sin låda och så fixera dem, förekommer på en del mikroskop från 1700-talets mitt och slut såsom t. ex. på ett ifrån Naire & Blunt i London, som äges av Zeiss i Jena, och på ett Cuff-Baker-mikroskop från 1744 i London, nu tillhörigt Polyteknisk Læreanstalt i Köpenhamn.

Mikroskopet kan sägas vara av Cufftyp men är originelt i flera avseenden. Stativpelaren är rund, ej fyrkantig såsom vanligen hos Cuffska mikroskopen. Sjelva tuben är en vid och jämntjock cylinder. Det är ganska likt ett Delebårre-mikroskop från Leyden, c. 1770 i Med. hist. museet i Köpenhamn. Samma tubform och även den betecknande okulardelen har emellertid det här ovan beskrivna Hellströmska mikroskopet. Min uppfattning är att sjelva mikroskopet är antingen svenskt eller holländskt. Lådan i sin originella bokform med sin påtryckta för 1700-talet så typiska sentens, är såväl som monteringen bestämt av svensk tillverkning ifrån senare hälften av 1700-talet.

Bland Nordiska Museets mikroskop, som numera finnas i Medicinskt-historiska Museet, finnas ej mindre än två, som uppgivas hava tillhört Berzelius. Båda äro troligen från 1700-talets slut. Det ena dock möjligen från 1800-talets första tid. Detta senare är defekt, då det saknar huvuddelen, nämligen tuben. Stativet med sin låda, som utgör dess fot, skulle kunna vara svenskt arbete. Något annat, som visar, att mikroskopet tillhört Berzelius än en anteckning i Nordiska Museets accessionskatalog, finnes ej. Där står endast: »Enligt uppgift tillhört professor Berzelius.» Det andra Berzelius-mikroskopet är ett senare typiskt Cuffmikroskop med dess vanliga utrustning. Till och med fiskskyffeln att lägga fisken uti, när blodomloppet i den utspärrade stjärten skulle studeras, saknas ej här. Där finnes också elfbensdosor för glimmerskiffer och mässingsringar, att användas i preparathållarna för genomskinliga preparat. Det är den vanliga 1700-talets mikroskoputrustningsattiraljen.

Om detta senare mikroskop meddelas, att det är en gåva av apotekare V. Undén i Karlstad och att det skulle tillhört Berzelius. För några år sedan vände jag mig skriftligen till apotekare Undén för att få upplysningar om mikroskopets härstamning. Jag erhöll då, d. 26 april 1915, svarbrev, däri apotekare Undén meddelade: »att

vid övertagandet av apoteket Öرنen i Karlstad efter min företrädare apotekare L. Kaijser bland diverse inventarier därstädes fanns det omskrivna mikroskopet, som jag vid något tillfälle hört honom nämna skulle hafva tillhört professor Berzelius Om Kaijser erhållit detsamma efter sin företrädare eller om han inköpt det på annat håll, är mig fullkomligt obekant och torde numera inte kunna utredas.» Någon anteckning å lådorna har jag ej kunnat påträffa. Berzelius-mikroskopens identitet är alltså ganska osäker.

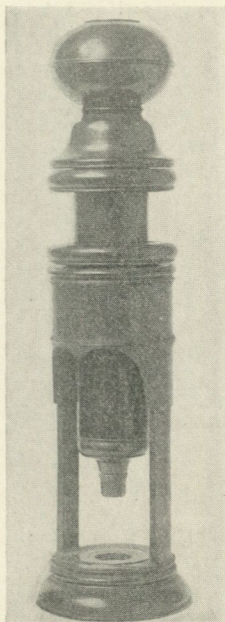

Fig. 11. Handmikroskop av trä, möjligen av svensk tillverkning. Vetenskapsakademiens fysiska institution.

I Vetenskapsakademiens fysiska institutions samlingar finnes ett särdeles intressant mikroskop. Det är ett unikum och så originellt, att det ger intryck av att vara hemmagjort, d. v. s. tillverkat i Sverige. Mikroskopet är svarvat i trä, ej mahogny, som katalogen angiver, utan jaccaranda, ett mörkare träslag. Fig. 11. Det ger ett visst primitivt intryck genom sin form, i det att det, allmänt taget, liknar ett Bonannus handmikroskop. Det saknar Hertels spegel men är dock även avsett att brukas till att studera ogenomskinliga föremål. Dess tub skruvas ej såsom 1600-talets mikroskop i stativet i och för inställning, utan skjutes upp och ned såsom på Culpepers instrument. Överst på tuben är påskruvad en liten rund ask, avsedd att bevara objektiven uti. Dessa utgöras av sex stycken svarvade trähylsor av samma träslag som det övriga. Linserna äro nedlagda mot en träring i hylsan. Däröver är placerad en mässingsring för fixering av linsen. Träringen bildar ett lämpligt (avsiktligt?) diafragma. Är asken avskruvad, så måste ännu ett parti avskruvas, innan man når det verkliga okularet, som är löst inlagt i tuben och hålles fast där genom det övre påskruvade stycket. Okularet består av en grönfärgad pergamentcylinder med en övre lens, infattad i jaccarandaring, och en nedre lens, infattad i en elfbensring. Stativet består även av flera till varandra fastskruvade delar. Pelarna

äro delar av en cylinder, vars övre och nedre delar äro såsom ringar skruvade till stativets övriga delar. I det nedersta fotstycket är infattad en plan glasskiva. I det ovanför belägna stycket är också infattad en glasskiva, men denna är urholkad undertill. Härigenom får man, då fotdelen påskruvas och glasskivorna skjutas samman, ett rum mellan dem, i vilket man kan lägga föremål, som skola betraktas, då mikroskopet hålles mot solen. Ovanpå glasskivan kan påskruvas en träskiva för att använda vid undersökning av ogenomskinliga föremål. Mikroskopet är utomordentligt väl arbetat och synnerligen prydligt. När det arbetats, är mig ej möjligt avgöra. Mycket tyder dock på sjuttonhundratalets början. Det ger intryck av att vara avsett att föra med sig på resor. Med sin påskruvade linsask är det så att säga sin egen låda. Det förefaller mig som om det hade något engelskt hos sig. Överstycket, på vilket asken är påskruvad, har i formen något som påminner om Marshallmikroskopets stativ. Vore det Culpeper-

mikroskop, måste det vara ett tidigt sådant, innan Hertels spegel kom i bruk. Men man kunde tänka sig en svensk imitation med originella inslag. I de stora samlingar av gamla mikroskop som jag gått igenom, har jag emellertid ej sett maken till det.

Det äldsta mikroskop, som vi med säkerhet veta, att det tidigt kommit till Sverige, är det Marshallmikroskop, som för närvarande tillhör fysiska institutionen i Lund, dit det kommit såsom del av den Triewaldska instrumentsamlingen, som var professor Menlös' tribut för hans professur, fig. 12. I den av J. G. Tandberg (K. Fysio-

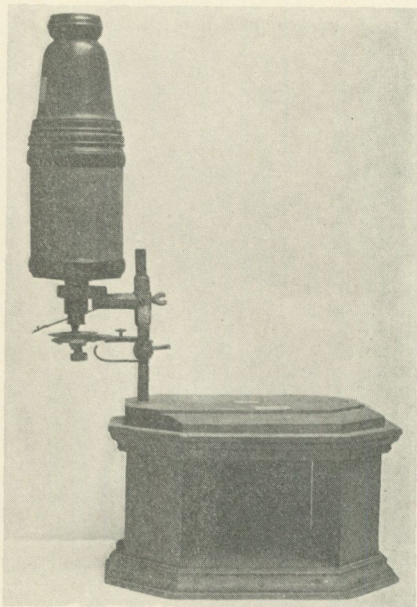

Fig. 12. Marshall-mikroskop från Triewald-Menlöska samlingen. Lunds fysiska institution.

grafiska sällskapets Handlingar n. f. bd. XXXI 1920) lämnade förteckningen på Triewalds samling från år 1732 är fysiska institutionens Marshallmikroskop upptaget. Triewald vistades i England 1716—1726 och hade där sammanbragt denna sin märkliga samling, som i Stockholm förvarades på Riddarhuset. Menlös var assistent hos Triewald, och genom honom kom samlingen till Lund. Det är endast några notiser jag här har kunnat lämna om detta intressanta mikroskop. Dess delar återfunnos styckevis å institutionen, men allt kom till rätta utom tubens förgängliga pappdel, som ersatts av en ny.

Då det medicinskt-historiska museet grundlades, deponerade Nordiska Museet sin hittills magasinerade samling mikroskop där. Genom att även Karolinska institutets äldre mikroskop här deponerades, blev för första gången i vårt land sammanförd på ett ställe en synnerligen vacker utvecklingsserie av detta för naturvetenskaplig forskning så betydelsefulla instrument. I Lund hava de olika institutionerna deponerat i universitetets historiska museum sina äldre mikroskop. Vi hava av vad jag ovan redan meddelat, sett, huru Linné haft sitt särskilda arbetsmikroskop, huru man placerat Berzelius' namn på tvenne olika mikroskop, vilket i och för sig visst ej behöver anses för mycket, och huru C. A. Agardh avbildats med sitt mikroskop. Vi hava också hört, huru Anders Retzius anskaffat mikroskop från Stockholm till anatomiska institutionen i Kristiania och själv tidigt skaffat sig ett Plösslmikroskop. Då vi dessutom erfara, huru vid de olika institutionerna vid Uppsala och Lunds universitet och vid vetenskapsakademiens fysiska institution deras föreståndare anskaffat mikroskop, som på några håll ännu traditionellt bära deras namn, så se vi, huru från tidig period dessa viktiga undersökningsinstrument varit i aktiv tjänst överallt där naturvetenskaplig forskning bort idkas och verkligen även idkats i vårt land. Ännu mera skall detta framträda genom den förteckning, som jag nu går att lämna på mikroskop från de olika institutionerna och samlingarna i Sverige. I gamla inventarieförteckningar vid universiteten finner man dessutom »mikroskopia» o. d., som tyvärr under tidernas lopp förkommit eller äro svåra att identifiera med det som senare av gammalt har letats fram ur förråden och gömslorna.

Förteckning på äldre mikroskop, som finnas i svenska offentliga samlingar och institutioner.

Uppsala universitet.

Botaniska institutionen.

1. Enkelmikroskop av Cufftyp. Säkerligen svenskt arbete, beskrivet här ovan, fig. 6.
2. Sammansatt mikroskop från G. Adams i London. Enligt Uppsala konsistorieprotokoll av d. 11 jan. 1790 fick på professor Thunbergs anhållan demonstratorn Afzelius, som vistades i London, i uppdrag att för 21 pund St. inköpa ett G. Adams Lucernalmikroskop. (Thunbergs mikroskop.)
3. Ett troligen engelskt mikroskop (Jones?), kallat Wahlenbergs mikroskop.
4. Ett pankratiskt Oberhäusermikroskop, även användbart som dissektionsmikroskop.
5. Ett triokulärt Nachetmikroskop.

Fysiska institutionen.

1. Ett mikroskop av Culpeper typ från Mathew Loft i London (avbildat ss. figur 5 i min ovan citerade uppsats om Steinholtz' mikroskop).
2. Ett solmikroskop förfärdigat av Vetenskapsakademiens instrumentmakare J. G. Hasselström. Se ovan om detta instrument, fig. 3.

Geologiska institutionen.

1. Ett sammansatt mikroskop av Cufftyp tillverkat hos J. G. Stegmann i Cassel. Mikroskopet bär namnet Torbern Bergmans mikroskop.

Upplysningarna om Uppsala-mikroskopen har jag erhållit av professor H. O. Juel, som i sin installationsföreläsning lämnade meddelanden om Uppsala äldre mikroskop.

Lunds universitet.

Anatomiska institutionen.

1. Ett Lieberkühnskt handmikroskop med fullständig utrustning i hajskinnklädd låda. Mikroskopet påträffades av mig vid flyttningen från den gamla till den nuvarande institutionen. Det låg undanstuckett i en monterlåda. Ut i det av Ebbe Bring uppgjorda: »Inventarium på Kongl. Academiens naturalie Kammare. Lund den 23 April 1763», i vilket ingår Kilian Stobæus' samlingar, står: »43. En Mikroskop med åtskilliga variationer och tillbehör.» Vi veta, att Lieberkühn var samtidigt med Linné hos Boerhave i Leyden. Linné säger om honom: »Lieberkühn, en stor och grov Preussare, som hade makalösa microscoper.» Min övertygelse är, att mikroskopet är det, som omtalas i det gamla inventariet och har tillhört Kilian Stobæus' samlingar.

2. Ett mikroskop av Culpeper typ, troligen från Culpeper och Scarlet i London. Mikroskopets stativ har två våningar mässingspelare. Tuben är

klädd med slipat hajske, och har, såsom oftast denna typ, framför okularet en kikarslutare. Till mikroskopet hör en pyramidlåda av ek. I den är en låda med ett 1700-talets mikroskops hela utrustning. På lådans innervägg är påklustrat ett firmamärke, signerat: »Culpeper sc. London.» I dess mitt är en crest med två korslagda svärd. De omgivas av avbildade instrument, som firman förmodligen tillverkade, däribland ett mikroskop av 1600-talets utvecklade typer, brillor och enkelt förstoringsglas. Mikroskopet har ursprungligen tillhört den berömde professorn i geometri vid Uppsala universitet Samuel Klingenskjerna, f. 1698, d. 1765. En av Klingenskjernas descendenter, medicinalrådet Edv. Sederholm har skänkt det till mig, som överlätit gåvan till anatomiska institutionens samlingar, då Nordiska Museet hade ett fullständigt likadant, vilket nu finnes i det Medicinskt-historiska museet i Stockholm.

3. Stort mikroskop från F. W. Schiëck i Berlin med rik utrustning, rörligt objektbord, linser att skruva på varandra i lång rad.

4. Tidigt mikroskop från Nacet i Paris med trumstativ och små objektiv. 1840-talet.

5. Oberhäuser- och Hartnack-mikroskop.?

Botaniska institutionen.

1. Ett »Microscope achromatique universel» från Charles Chevalier i Paris. Mikroskopet kan dels användas med vertikal tub, dels med horisontal, i vilket fall bilden ses genom ett prisma i tubvinkeln, och dels såsom enkelmikroskop för dissektion under förstoring.

2. Ett preparermikroskop från Slack i London. Mikroskopet användes mycket av C. J. Agardh.

Zoologiska institutionen.

1. Ett enkelmikroskop av Cufftyp i hajskeinslåda. (Ellis aquaticus microscop). Ej signerat, troligen från G. Adams i London. Stativpelaren dock rund i stället för, såsom vanligt, fyrkantig. I övrigt likt Linnémikroskopet i Skara. Linser infattade i konkavspeglar liksom de Lieberkühnska mikroskopens linser.

2. Ett »microscope acromatique universel» likt det, som tillhör Botaniska institutionen i Lund. Det är dock något nyare, har utspärrad trefot och är således ej såsom det andra att skruva på lådan som fot.

Fysiska institutionen.

1. Ett mikroskop från Marshall i London. Se ovan, fig. 12.

2. Ett sammansatt mikroskop (Compositum) av Cufftyp från G. Adams i London. Det är ett »microscope universel», helt av mässing. Foten, en trefot, är användbar för de olika mikroskopformerna, som avses med universalmikroskopet. Till mikroskopet hör en rik utrustning, och plats finnes i lådan för än mera, som nu är bortkommet. Till det enkla mikroskopet hör en lins- och preparathållare enligt Wilsons modell med spiralfjäder. Mikroskopet är upptaget uti »Inventarium på kongl. Acad. Naturalie Samling upprättat år 1780 afd.: 'Konststycken med mera uti det bruna konstskåpet.' Det kallas där »Ett komponerat mikroskop.»

3. Ett stort mikroskop från Bauer i München. Ovanligt hög trefot såsom på en del Frauenhofers mikroskop. Små linser på revolverskiva av ovanlig form.

Karolinska institutet.

Histologiska institutionen.

1. En tub som tillhört ett mikroskop av äldre konstruktion. Den liknar mest Joblot's tub, men den tillhörande stativresten antyder en vridbarhet i Marshallmikroskopets stil för att se genomskinliga föremål utanför mikroskopfoten med artificiell belysning underifrån. Mikroskopet tyckes härstamma från början av 1700-talet.

2. Mindre mikroskop från Vincent et C. Chevalier i Paris. Horisontaltub med prisma. Möjligen från slutet av 1820-talet eller 1830-talet.

3. Ett stort mikroskop från Simon Plössl i Wien, anskaffat av Anders Retzius ungefär 1830, och var det väl detta mikroskop, som han mest använt vid sina undersökningar.

4. Ett mikroskop från Wilh. Ladd. Dock är endast stativet från Ladd i London, då han ej tillverkade linssystem. Objektiven till mikroskopet äro från Andreas Ross, London. Mikroskopet bör vara från 1830-talet.

5 och 6. Två trummikroskop från Georg Oberhäuser i Paris. Troligen från 1840—1850.

7. Ett mikroskop av ovanligare typ från Brunner i Paris, ungefär 1845. Se nedan ett mycket litet bland Vetenskapsakademiens mikroskop.

Bland histologiska institutionens mikroskop finnas även äldre från E. Hartnack i Paris och från Nachet i Paris, dessutom ett stort mikroskop från Baker i London. Gustaf Retzius hade tidigare arbetat med Hartnack, senare mycket med Verricks Parisermikroskop. Han berömde mycket Winckler i Göttingen och Seibert och Krafft i Wetzlar, men på senare tider arbetade han nästan uteslutande med Carl Zeiss' i Jena stora mikroskop, varav han ägde åtminstone tre stycken. Histologiska institutionen i Stockholm har erhållit tvenne stycken av dessa efter hans död.

Vetenskapsakademiens fysiska institution.

1. Mikroskop svarvat i jakaranda. Troligen svensk tillverkning. Se ovan, fig. 11.

2. Ett mikroskop tillverkat av Hellström i Stockholm. Se ovan, fig. 7.

3. Ett »Blomstermikroskop i fodral av mahogny». Det liknar det s. k. »Zirkelmikroskop» från Ledermüller. Stativet är av svarvad mässing, endast 81 mm. högt.

4. Ett solmikroskop, troligen av utländsk tillverkning.

5. Ett av de mycket små exkursionsmikroskoperna från Brunner (Edinburg?). Från 1840-talet. Hela lådan med mikroskopet är endast 11 cm. lång, 5,5 cm. bred och 27 mm. hög. Det har två akromatiska objektiv. Förstoring intill 800 ggr.

6. Ett stort och luxuöst utrustat mikroskop från Magny i Paris, 1752. Har tillhört entomologen Carl De Geer. Se nedan om Nordiska Museets Magnymikroskop.

7. Ett mikroskop från Amici i Modena, 1835.

Nordiska Museet.

1. Ett mässingsmikroskop av Culpeperotyp, tillverkat av vetenskapsakademiens instrumentmakare Steinholtz. Se ovan fig. 1 och Fataburen 1915.

2. Ett mikroskop från Culpeper och Scarlett, fullständigt likt anatomiska institutionens i Lund mikroskop n:r 2. Även firmamärket finnes här inklistrat i pyramidlådans innervägg. Inköpt på Chr. Hammers auktion i Köln.

3. Ett mikroskop av Cufftyp liknar nästan fullständigt fysiska institutionens i Uppsala mikroskop n:r 1, som är signerat Mathew Loft i London.

Skall hava tillhört frih. Louis De Geer på Örbyhus, och är skänkt till museet av professor F. Sundevall.

4. Ett »universalmikroskop» av Culpeperotyp, signerat å objektbordet: »Koch, Fecit. Berolinis». Pyramidlåda av ek. Prydligt, rikt utrustat mikroskop, som även kan användas såsom enkelmikroskop. Med kombinerad lins och objekthållare enligt Wilsons modell.

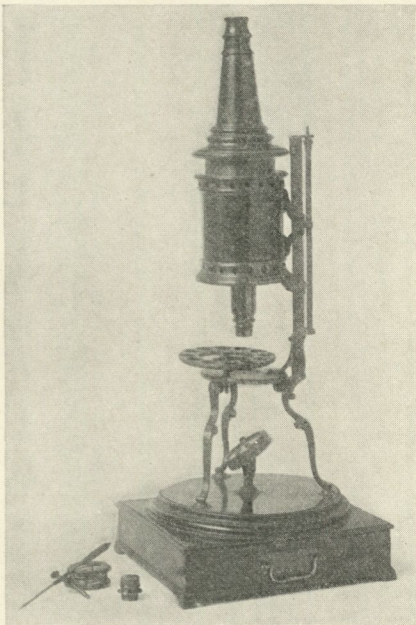
5. Ett mikroskop av Culpeperotyp, helt av svarvat svart polerat trä, s. k. Nürnbergermodell. Inköpt från fru Ebba de Ron, Gripsholm.

6. Ett mycket elegant stort mikroskop av okänd tillverkning från mitten av 1700-talet, kanske slutet av första hälften. Paris? Utom fotplattan och vidaste tubdelen, som äro av polerat trä, är allt av mässing, fernissad med olika färgade bronsfärbissor. Typen är Cuffmikroskopets, där tuben förskjutes med drevskruv. Vid objektbordet kan appliceras en intressant rund revolverskiva med ej mindre än tolv hål för preparat. Denna revolver, som tydligen tjänat

Fig. 13. Praktmikroskop från mitten av 1700-talet. Nordiska Museet, Stockholm.

till att underlätta förevisningen av en serie »Curiösa» preparat, tillsammans med mikroskopets ovanligt eleganta utstyrel angiver dess bruk såsom »salongsmikroskop». Något ej ovanligt bruk för mikroskop vid dessa tider, var just då man vid förnämliga fester och mottagningar förevisade naturens märkvärdigheter under mikroskopet. Till detta mikroskop hör pyramidlåda av ek. Det är inköpt vid Hammerska auktionen i Köln. Fig. 13.

7. Ett praktmikroskop signerat: »Magny invenit et fecit, Parisiis, anno 1755 nr 18.» Stativet består egentligen av två skilda delar, i det mikroskopet med dess stativpelare objektivbord, spegel samt tub äro hängande med axlar på två sidostöd, fixerade på den egentliga foten. Härigenom kan mikroskopet inställas i skevställningar. Genom en drevskruv inställes tuben.

Instrumentet är solitt arbetat och synnerligen prydligt. Fig. 14, 15. Det är av vacker guldbrons. Tuben är klädd med polerat, grönfärgat och slipat hajskinn. Foten har även delvis med malakit färgad beklädnad. Över okularet är ett massivt, elegant mässingslock, som motiveras av att okularlinsen ligger lös.

Till utrustningen hör ej mindre än 10 stycken objektiv. De flesta giva ytterst otydliga bilder. Utrustningen med biapparater består av allt vad tiden fordrade. Naturligtvis saknades ej fiskskyyffeln, som här har en

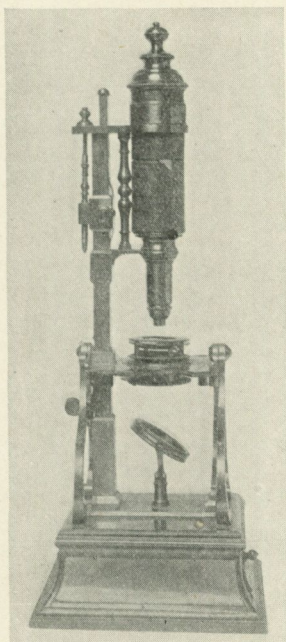

Fig. 14.

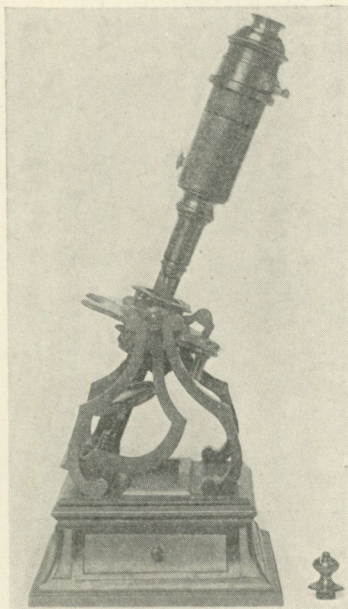

Fig. 15.

Praktmikroskop, tillverkat och signerat av Magny i Paris 1755. Nordiska Museet, Stockholm.

mindre vanlig form. Till mikroskopet hör fyra små lådor med fyra elfbenspreparathållare i vardera, samt en »Liste des objets microscopique». Då denna är mycket betecknande för sin tid, vill jag här meddela den.

1. Bois d'artistologe.	9. écailles de Solle.
2. Bois de Liane.	10. poussier d'elle de papillon.
3. Bois banboie.	11. épiderme humain.
4. Bois de Vigne Vierge.	12. plumes de pênôn.
5. Pou humain.	13. ailles de Mouches.
6. puce humaine.	14. patte de Mouches.
7. tigres(?)	15. yeux de Mouches, fin.
8. puscerons.	

Mikroskopet är av Cufftyp och bör anses vara ett av de allra elegantaste mikroskopslag som tillverkats under 1700-talet. Det är ett verkligt »salongsmikroskop», och skulle än i dag kunna vara en prydnad för vilken salong som helst både genom sin form, sitt material och sin färg. Det är inköpt å Hammerska auktionen i Köln. Se ovan Carl De Geers mikroskop i Vetenskapsakademiens fysiska institution.

8. Ett mikroskop av Cufftyp helt av mässing, signerat på objektbordet: »S. Johnson, London.» Lådan är att använda som fot för mikroskopet. Gåva av major O. Hultbom på Karlsborg.

9. Ett mikroskop i en låda, som har formen av en bok. Se ovan fig. 8 och 9.

10. Ett mikroskop, som skänkts till museet av apotekare V. Undén i Karlstad och som enligt uppgift skall hava tillhört J. J. Berzelius. Se ovan.

11. Defekt mikroskop, som enligt uppgift skall hava tillhört J. J. Berzelius. Se ovan.

12. Ett enkelmikroskop, signerat »Stockholm». Se ovan, fig. 5.

13. Ett solmikroskop, inköpt på Chr. Hammars auktion i Köln.

Utom dessa äldre mikroskop äger Nordiska Museet några av senare tillverkning såsom P. Malmstens mikroskop från Nachet i Paris, skänkt av hans son med. dr Carl Malmsten. Ett nöjesmikroskop, troligen av fransk tillverkning, vilket tillhört prinsessan Eugenie.

Kungl. Livrustkammaren.

1. Ett mikroskop av Culpepertyp, likt n:r 2 å anatomiska institutionen i Lund och n:r 2 å Nordiska Museet. Har tillhört Thureholmssamlingen.

2. Ett mikroskop av Cufftyp, signerat å objektbordet med kunglig krona, ett liggande svärd och därunder C. H. WESTBERG, Stockholm. Se ovan fig. 2. Har tillhört Thureholmssamlingen.

Vid de flesta naturvetenskapliga institutionerna hava vi instrument från Nachet i Paris, från Hartnack i Paris eller Potsdam, från Verrick i Paris, från Leitz i Wetzlar, Reichert i Wien och framför allt på senare tid de oöverträffliga stora mikroskopen från Carl Zeiss i Jena.

Efter Chevalier var det ett triumvirat Trécourt, Bouquet och Oberhäuser, som närmast tog ledningen vid utvecklingen av 1800-talets mikroskop. Man kan t. o. m. säga, att detta egentligen sker, då Oberhäuser blir helt sin egen i Paris på 1840-talet. Ännu mera utvecklades instrumentet, när Oberhäusers medhjälpare Hartnack övertager tillverkningen. Det nya och utmärkande för detta mikroskop är det stadiga stativet med dock ej otymplig storlek, förbättrad skruvmekanism för finare inställning och betydligt förbättrade lins-system i koncentrerade former samt dessutom införandet av immersionslinser, till att börja med vattenimmersion. Vid 1870—71 års

krig överflyttade Hartnack till Potsdam och lämnade sin verkstad i Paris till sin medhjälpare Viereck eller som han nu måste ändra sitt tyska namn »Verrick». Intressant är att se, huru vid olika tidsperioder de olika nationerna dominera vid mikroskopets utveckling och tillverkning. På 1600-talets början uppfinna holländarna Jansen det sammansatta mikroskopet, och under samma århundrade är det egentligen holländaren Leeuwenhoek, som förbättrar linstillverkningen. Vid 1700-talets början togo engelsmännen ledningen genom Marshall och framför allt genom Culpeper och Cuff, om än det är tysken Hertel, som genom sin reflexspegel ger uppslaget till stor utveckling. I början av 1800-talet blir tillverkningshärden i Paris med Chevalier, Oberhäuser, Hartnack. Holländaren van Deyl och tysken Frauenhofer gingo dock i teten med de akromatiska linserna, och både Oberhäuser och Hartnack voro infödda tyskar. Mot slutet av århundradet och början av 1900-talet är tyska mikroskopindustrien helt dominerande. Det är genom att man då i Tyskland ej blott gjorde sig oberoende av den franska glastillverkningen, utan även lärde sig framställa nya glassorter, som tillfredsställde de fordringar man enligt optikens lagar satte på glaset, både för att kunna under bästa villkor belysa och betrakta det föremål, som man vill undersöka. Carl Zeiss' förståelse av att söka vetenskapens hjälp vid mikroskoptillverkningen på sin fabrik, och hans lycka att då erhålla en så eminent framstående fysiker som Ernst Abbe har gjort, att Zeissmikroskopet blivit ett precisionsinstrument av allra högsta optiska och mekaniska kvalitet. Den tekniska utvecklingen, som detta instrument nått, har befordrat naturvetenskaplig utveckling på de mest olika områden. Då vi betänka vilka kunskapsförvärv, som mikroskopet bringat oss, huru vi genom det lärt känna organismerna i deras minsta detaljer, huru det öppnat portarna till mikroorganismernas vidunderliga och omätliga värld, huru vi lärt oss genom det känna vår kropps sjukliga förändringar och på många håll de förut dolda fiender, som vi måste bekriega för att kunna bibehålla vår hälsa eller bota vår sjukdom m. m., förstå vi, vad detta instruments fullkomnande betyder för mänskligheten. De män, som bidragit till detta, måste också självfallet anses såsom människosläktets sanna välgörare.

Vi svenskar ha ej gjort någon särskild insats i mikroskopets utvecklingshistoria. Jag har här sökt framdraga det lilla vi gjort på området och även vad vi möjligen gjort. Förteckningen på äldre mikroskop i vårt land, visar emellertid, såsom jag nämnt i början av min uppsats, att vi synbarligen följt med vår tid på de naturvetenskapliga områden, som fordra mikroskopet såsom vetenskapligt hjälpmedel. Och vad som sagts om äldre tider gäller i detta avseende i ännu högre grad om den svenska vetenskapens strävanden och därigenom uppnådda höga ståndpunkt under närvarande tid.

VON POSTSKA KANNAN.

Av

C. A. OSSBAHR.

Den vackra dryckeskanna, som här avbildas (fig. 1 och 2), har 1909 såsom deposition överlämnats till Nordiska Museet av Westerberga Fromma Stiftelse, en för ätten von Posts kvinnliga medlemmar år 1758 bildad pensionsfond, vars styrelse under senare tid omhändertagat kannan. Med pietetsfull hänsyn till en å densamma ingraverad bestämmelse, vilken även återfinnes i Kristina Margareta von Posts, född Wrangel, testamente av 1779, har ätten såsom fideikommiss betraktat detta minne av en utav dess mest bemärkte söner, generalmajoren Wilhelm Mauritz von Post.

Ur mer än en synpunkt är denna kanna också väl värd att beaktas, och en beskrivning kompletterande avbildningarna torde här vara på sin plats.

Dryckeskanna av silver, invändigt förgylld, 24 cm. hög och 16,5 cm. i genomskärning. Kannan har åttkantigt liv, avslutas upptill i en smal, profilerad bård och övergår nedtill genom en bredare dylik i en låg, likaledes åttkantig fot. Locket, med plan yta, har kanten profilerad i likhet med foten. Lock-knoppen bladformig med maskaron på framsidan. Grepen kraftigt utåtsvängd i kvinnoherm och nedtill avslutad i groteskt huvud. På foten, t. v. om grepen, följande två stämplat,¹ här återgivna i dubbel storlek.

Kannans ornering utgöres i övrigt av å jour infattade medaljer och mynt, de förra anbragta å locket och bottnen, de senare på

¹ Stämplatarna ange guldsmiden Niclas Henning, verksam i Elbing 1642—65, vilket år han avled. Czihac, E. v., Die Edelschmiedekunst in Preussen, Leipzig 1908. T. II, p. 164.

Fig. 1. »Von Postska kannan». Dryckeskanna av silver, förfärdigad i Elbing vid mitten av 1600-talet, tillhör ätten von Post. Höjd 24 cm.

kanterna av lock och fot samt i tre rader på livets åtta sidor. Under det medaljerna äro infattade med åtsidorna utåt, är förhållandet med mynten det motsatta, utom de två riksdalrar, vilka i mittraden omge grepen.

Bruket att med mynt smycka husgeråden har för övrigt gamla anor. Från romartiden känner man exempel härpå, bl. a. i den

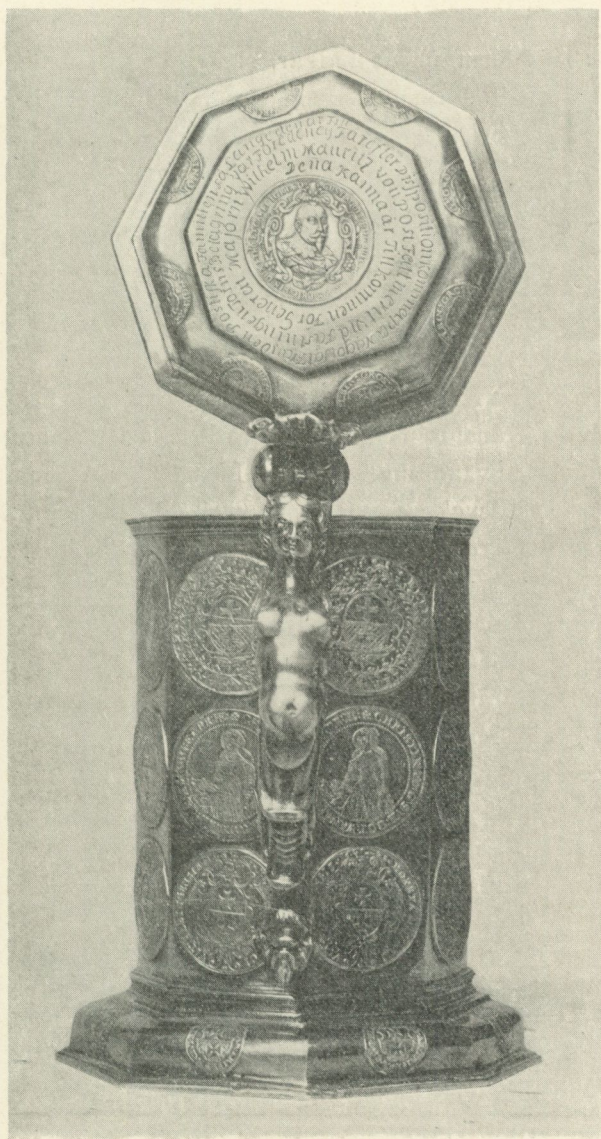

Fig. 2. »Von Postska kannan», med locket uppslaget.

praktfulla medaljong över Marcus Aurelius och Lucius Verus i Brera-samlingen, vilken anses hava tjänstgjort som botten i ett bronskärl; och om man under medeltiden började intressera sig för

fynden av antika mynt, kaméer och intaglier, var det nog till stor del för att med dem pryda kalkar, skålar och bokband etc. Med renässansen spred sig behovet av konstnärligt husgeråd, och därvid fingo även medaljerna och mynten en ökad dekorativ användning. Ett vackert exempel härför lämnar en förgylld silverskål i Museo Bottacin i Padua, der såväl locket som själva skålen äro täckta av romerska denarer. Under de följande århundradena lät man ej sällan en medalj ersätta den reliefbild, med vilken kannlocken brukade prydas, men även en rikligare myntdekoration möter ofta från denna tid. I härvarande K. Myntkabinett förvaras några medaljer öfver Innocentius XI, Alexander VIII och Innocentius XII, vilka genom förgylld frånsida och något ovarsam behandling av randen förråda en dylik användning. Statens Historiska Museum hyser den ståtliga svenska dryckeskanna, som med sin rika utstyrsel av medaljer öfver våra regenter från Gustav II Adolf t. o. m. Karl XI jämte medlemmar av dennes förmyndarstyrelse utgör en verklig apoteos öfver vår storhetstid. Ännu praktfullare te sig de silverpjäser, en skål och en kanna, vilka, öfverhöljda med till större delen tyska 1500-tals talrar, 1712 skänktes av staden Altona till generalguvernören greve Mauritz Wellingk och alltsedan gått i arv inom ätten Banér. I hjärt motsats till dessa klenoder stå onekligen de hos oss rätt allmänt förekommande bågare, kåsor och stop av silver eller tenn, vilkas infällda nödmynt ännu vittna om hårda tider. Enhetligheten i deras dekoreringsur såväl konstnärlig som historisk synpunkt höjer dock dessa enkla husgeråd ej oväsentligt öfver de mynt- och medaljprydda guldsmedsarbeten man vanligen påträffar, och samma egenskap är det som åt den von Postska kannan förlänar ett alldeles särskilt värde. De å denna infattade medaljer och mynt utgöras av följande.

Medaljen å locket.

Åtsidan. GUST: ADOLPH₉ · D: G: SUEC: GOT: VÄD: R · M ·
PRĪC: FIN: DUX · ETHŌ: ET · CAREL · IGRI · D₉

Konungens bröstbild åt höger i rustning med bred spetskrage och mantel, uppvikt öfver bröst och axlar i skarpa veck. Där omkring oval kartusch med rullverk, änglahuvud och fruktknippen.

Frånsidan. STANS ACIE : PVGNANS : VINCENS : MORIENS-
QVE TRIVMPHAT

Svärd med spetsen uppåtriktad samt med i parerstången fästa palm- och lagerkvistar; över dess spets en öppen krona, vari 1632. I bakgrunden ett vatten med öar och klippiga stränder. T. v. synes en befäst stad, t. h. några mindre byggnader, och på vattnet ett in-seglande skepp, en skuta och en båt. Över det hela hebreiskt Jehova i strålgjans. På marken t. h. * Silver, präglad. D. 40 mm.¹

Fig. 3. Medalj av Seb. Dadler 1639 över stilleståndet i Stuhmsdorf 1635, åtsidan; infälld i botten på den von Postska kannan.

Medaljen i botten (fig. 3 och 4).

Åtsidan. Omskrift i tvenne rader. Högra halvan: NUMEN QVOD STUPEAT VEL PRISCA GEORGIUS ÆTAS/SANGVINIS ET BRENNI SPES FRIDERICUS HABENT. Vänstra halvan: ET MIREMUR ADHUC HOS RHENUS ET ODERA NEC NON /

¹ Hildebrand, B. E., Sveriges och Svenska Konungahusets Minnespenningar etc. Stockholm 1874—75. D. I, p. 187, nr 178 a. Medaljen är allmän. Signaturen, som av Hildebrand tolkas K. Rull, tillhörde Ruprecht Niclas Kitzkat, en i Dresden omkring 1615—33 verksam medaljör och myntgravör. Forrer, L., Biographical Dictionary of Medallists, London 1904—16.

BREGELA SI FAMULIS NOSTER ADORET AQVIS. Tvänne män (kurfurst Georg Wilhelm av Brandenburg och hans son Friedrich Wilhelm), båda iförda halvrustning med stor broderad krage, stå invid ett bord, på vilket ligga krona och spira. På golvet plumagerade hjälmar och rustningshandskar. I bakgrunden en balustrad och draperier.

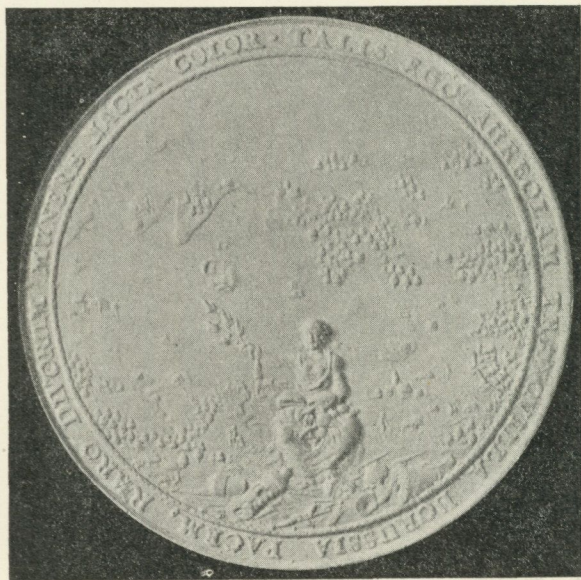

Fig. 4. Medalj av Seb. Dadler 1639 över stilleståndet i Stuhmsdorf 1635, frånsidan; infälld i botten på den von Postska kannan.

Frånsidan. TALIS EGO AUREOLAM TRANQVILLA BORUSSIA PACEM, RARO DIVORUM MUNERE NACTA COLOR.

Utsikt i fågelperspektiv över ett kustlandskap. Större och mindre städer och befästa orter synas samt inströdda små figurer, odlade jorden eller samlade längs stranden; på havet skepp och båtar. I förgrunden sitter en kvinnlig figur (Borussia) med olivkvist i framsträckt hand och med en bok och ett ymnighetshorn i knäet. Vid hennes fötter krigsemlen, varibland två kanonrör, på vilka, å det ena 1639, å det andra S D. Silver, präglad. D. 72 mm.¹

¹ Schaumünzen des Hauses Hohenzollern (J. Menadier), Berlin 1901, nr 125. Bahrfeldt, E., Die Münzen- und Medaillen-Sammlung in der Marienburg, Danzig 1901—16.

Mynten äro, med undantag av tvenne Kristina-riksdalar, präglade i Elbing, vars vapen — delad sköld, i övre fältet ett svävande silverkors på rött, i undre ett liknande rött på silver — de bära på den utåtvända fränsidan, något som åt denna dekoration givit den lika effektfulla som enhetliga verkan jag ovan påpekat. De mindre mynten, sexton till antalet, av vilka åtta på locket och åtta på foten, äro s. k. Dreigröschchen präglade åren 1536, 1539 och 1540 under Sigismund I av Polen. Då de endast uppvisa smärre olikheter sins emellan, och dessutom några genom infattningen blivit omöjliga att bestämma, torde jag kunna inskränka mig till att beskriva den av år 1536, varvid dock är att märka, att exemplaren av 1540 sakna fränsidans initialer E I.

Åts. Sexradig inskrift. · III : / SIGIS : I : REX / POLONIE / DO : TOCIVS / PRVSSIE / · 1536.

Fråns. : GROSS · AR · TRIPLEX · CIVIT · ELBIN.

Elbings vapen mellan E I, och däröver en femflikig blomma.¹

De större mynten, infattade å kannans liv i tre rader med åtta i varje rad, utgöras av riksdalar och talar av tre olika typer, tillsammans tjugofyra st. Den nedersta raden innehåller åtta Gustav II Adolf-riksdalar, den mellersta sex dylika och två Kristina-riksdalar, samt den översta åtta Wladislaw IV-talar.

B. I, nr 1536. Dubbelradiga medaljomskrifter äro i regeln avsedda att läsas i sammanhängande yttre och inre rad. De två disticha, varav åtsidans omskrift består, upptaga emellertid här var sin halva av medaljen, något som ej genom skiljetecken, större mellanrum eller dylikt angivits av gravören. Egendomligt nog har detta ej heller iakttagits i de arbeten, där inskriften återgivits. Undantag härifrån utgöra dock ett par äldre verk, näml. Seyler, G. D., *Leben und Thaten Friedrich Wilhelm des Grossen* — — — mit Medaillen und Münzen erläutert, Leipzig und Franckfurt (u. ä.) samt Oelrichs, C. C., *Cabinet des Medailles de l'Electorat de Brandebourg* — — Berlin, 1778. Signaturen tillhörde Sebastian Dadler. Född i Strassburg 1586, var denne verksam i Augsburg omkring 1619, i Dresden 1621—30 och sedermera i Nürnberg, Berlin och Hamburg, där han avled 1657. Forrer, o. a. a. Dadlers större medaljer äro, i ursprungliga, präglade exemplar, ej allmänna, och särskilt anges denna medalj vara sällan förekommande, då stamparna sägas tidigt hava brustit (Seyler och Oelrichs, o. a. a.). Här ifrågasvarande medalj, liksom ett exemplar i K. Myntkabinetet, uppvisar stamp-skada å fränsidan.

¹ Bahrfeldt, E., o. a. a. B. VI, nr 9216. Initialerna E I på en del årgångar av dessa mynt äro ej med säkerhet tolkade. Myntmästarens namn var Jost Ludwig Decius, och har man gissat på ELBINGA IUSTUS eller, då detta synes föga sannolikt, ELBINGÆ INCISUS.

Gustav II Adolf-riksdalern.

Åts. GUSTAVUS : ADOLPHUS : D : G : SVEC : GOTH : VAN :
REX : M : D : F.

Svenska riksvapnet under kungl. krona uppbytt av lejon samt stående på rikt utsirat postament, över vilket (i minimala typer) 1628.

Fråns. MONETA : NOVA : CIVIT : ELBINGENSIS + 16 · 28 · +
Elbings vapen i rik kartusch med upptill ett änglahuvud och nedtill märket .¹

Kristina-riksdalern, s. k. Salvator-riksdaler.

Åts. CHRISTINA · D : G : SVE : GOT : WAN : Q : DES : REG :
ET · PR : H :

Drottningen stående i halvfigur invid ett bord, varå regalierna.

Fråns. SALVATOR · MUNDI · SALVA · NOS · M : DC : XXXIX.

Frälsaren höljd i mantel stående med världsgloben i vänster hand och den högra lyft till välsignelse. T. h. Svea-, Göta- och Vasasköldarna under gemensam krona.²

¹ Oldenburg, J. F. H., Beskrifning öfver J. F. H. Oldenburgs samling af svenska, svenska besittningarnes och Landtgreffen Fredriks — — — mynt, Stockholm 1883, nr 907. Bahrfeldt, E., o. a. a. B. VI, nr 9300. Gustav Adolf förlänade Elbing 1627 full mynt-rätt, vilken staden förut endast tillfälligtvis och i inskränkt mån innehaft, och följande år präglades denna taler jämte dubbel-, halv- och fjärdedelstalar. Myntmästarmärket är ej med säkerhet identifierat. Det förekommer endast detta år och uppvisar smärre olikheter med ett annat, som samtidigt och några följande år användes utav förpaktaren av Elbing-myntet Marcus Philippsohn (o. a. a. p. 71). Denna taler är tämligen sällsynt.

² Oldenburg, o. a. a. nr 992. Under drottning Kristina präglades endast mindre silvermynt, »Dreipölker» och »Schillinge» i Elbing (Bahrfeldt, o. a. a. B. VI, p. 96), och har man för att representera hennes tid valt en från stockholmsmyntet utgången riksdaler. Denna, som f. ö. är allmän, tillhör en för Sverige egendomlig typ, Salvator-riksdalern, vilken (med något olika bild och omskriften OMNIS : POTESTAS : A : DEO) första gången framträder med Gustav Vasas Västerås-prägling av 1540. Sedan utgävos liknande riksdalrar ånyo olika år under samme konung (med omskriften SALVATOR MVNDI ADIVVA NOS), under Johan III och Karl IX, varjämte alla Gustav II Adolfs och Kristinas i Sverige präglade riksdalrar äro av denna typ. Med drottning Kristina försvinner den ur vår myntserie. Något senare än Salvator-riksdalerns första uppträdande i Sverige lät Albrekt VII av Mecklenburg, 1542, prägla talrar med nästan identisk Kristus-bild och omskriften SALVVM FAC POPVLVM TVVM DOM. Även förekommer frälsarens bröstbild med inskriften SALVATOR MVNDI eller SALVA NOS på några guld-scudi och mezzo-grossi i Pävestaten under Sixtus V och Paul V, varjämte staden Wien på 1630—40-talet slog Salvator-talrar (även de med enbart bröstbilden och inskr. SALVATOR MUNDI), men som konstant mynttyp torde, som sagt, Salvator-riksdalern vara en speciellt svensk egendomlighet.

Wladislaw IV-talern, s. k. Stuhmsdorfer Friedenstaler.

Åts. · VLADISL:IV:D G:REX:P:M:D:L:R S:PR:MA:
SA:LI:N·N·S EC:GO:VA·H:REX.

Wladislaws bröstbild åt h., i rustning med stor spetskrage och Gyllene Skinnets kedja.

Fråns. ELBINGA · INTER · ARMA · SERVATA · 1635.

Elbings vapen i rik kartusch inom lagerkrans. På sidorna om vapnets undre fält I I, under detsamma (med minimala siffror) 3 6.¹

Då samtliga mynt, med undantag av Kristina-riksdalern, utgått från Elbing, ligger ju den tanken nära till hands, att även de båda medaljerna skulle på ett eller annat sätt haft särskild betydelse för denna stad. Vad då först medaljen å locket beträffar, är den slagen över Gustav II Adolfs hjälteod vid Lützen, och någon direkt anledning välja just denna minnespenning förelåg knappast i detta fall, så framt man ej å frånsidan trott sig se Pillau, i vars närhet konungen landsteg 1626, och efter vars intagande han besatte Elbing. Alldeles frånsett, att gravören med sagda bild förmodligen velat häntyda på Gustav Adolfs landstigning på ön Ruden utanför Wolgast 1631, har väl huvudsaken varit att erhålla en god bild av den konung, som inledde den svenska perioden i stadens historia. I närmare sammanhang med Elbing står emellertid den större, i botten infattade medaljen. Dess syfte är dock ej utan vidare klart. Ovannämnda testamente av Kristina Margareta von Post lämnar en kort beskrivning på kannan, och där säges denna medalj avse »den Oliviske freden», d. v. s. den fred som slöts 1660 i Oliva kloster vid Danzig mellan Sverige och Polen samt dess bundsförvanter kejsaren och kurfursten av Brandenburg. Redan det å medaljen anbragta årtålet 1639 gör ju detta omöjligt (förresten å härvarande exemplar så otydligt, att det lätt kunnat förbises), och

¹ Bahrfeldt, o. a. a., B. VI, nr 9459. Denna taler präglades av staden Elbing 1636, men försågs även med årtålet 1635 för att erinra om vapenstilleståndet i Stuhmsdorf sagda år, varvid Sverige förband sig utrymma Elbing jämte det övriga Preussen. Den går därför vanligen under benämningen Stuhmsdorfer Friedenstaler. Initialerna I I ange Jakob Jakobsohn, som vid denna tid förpaktade myntet. Talern är, ehuru känd i ett par varianter, mycket sällsynt och representerar ensam myntpräglingen i Elbing under Wladislaw IV.

dessutom måste en medalj, som förhärligar de båda Brandenburgarna, avse en för dem lyckligare tilldragelse än en fred, som tjugo år efter Georg Wilhelms död åtminstone för tillfället omintetgjorde varje förhoppning om besittning av Pommern. Inskrifterna, avfattade på tidens dåliga latin, äro emellertid mera högtravande än egentligen upplysande. Åtsidans torde kunna återges på följande sätt: Ett majestät som själva forntiden månde häpna över hava Georg samt ättens och Brandenburgs hopp Friedrich — Skulle vi väl då förundra oss, om Rhen och Oder och vår Pregel dyrkade dessa med underdåniga vatten.

Frånsidans skulle lyda: Så blomstrar jag, det nu lugna Preussen, som genom gudarnes sällsynta gåva fått den gyllene freden.

De numismatici, som på senare tid beskrivit denna medalj, J. Menadier och E. Bahrfeldt, säga den vara slagen, Menadier »auf den Waffenstillstand in Preussen 1634», Bahrfeldt »auf den Besuch des Kurfürsten und des Kronprinzen (bör vara Kurprinzen) in Preussen 1639».¹ Något vapenstillestånd i Preussen 1634 torde ej vara mera allmänt känt, men de båda furstarnas besök därstädes 1639 sträckte sig över större delen av ifrågavarande år, då svenskarnas trupprörelser ej ansågos lämna kurfursten någon säker fristad i Brandenburg. Att minnespenningen syftar på Preussen är ju emellertid båda författarna ense om, och frånsidans inskrift är i detta hänseende tydlig nog. Förresten är landskapsbilden tämligen exakt med konturerna av Das Frische Haff och med av huskomplex och fort markerade städer och borgar, vilka (av Menadier) identifieras med Fischhausen, Pillau, Königsberg, Balga och Brandenburg. I jämförelse med kurfurstendömet och de Jylichska arvländerna kunde ju Preussen år 1639 kallas »det lugna», men även om »vår Pregel» sålunda då haft skäl hylla furstehuset, var tillfället ej särskilt väl valt beträffande Oder och Rhen. Och inte ens med förhållandena i Preussen synes mig medaljen riktigt stämma. Gravören har, säger Bahrfeldt, framställt Das Frische Haff »von Schiffsfahrzeugen belebt».

¹ För denna sin åsikt har Bahrfeldt stöd hos flera tidigare författare, bl. a. den ovan omnämnde Oelrichs. Av en, Seyler, o. a. a., förlägges besöket till 1638 på grund av oriktig läsning av årtalet.

varvid dock är att märka, att genom Polens anspråk på upptagande av tull i Pillau skeppsfarten det året var synnerligen inskränkt. Någon avgörande betydelse för medaljens syfte kan ej heller tillmätas det i minimala siffror utan sammanhang med omskriften anbragta årtalet 1639. Minnespenningar äro naturligen ofta utförda rätt mycket senare än de tilldragelser de skildra; så är t. ex. samme Dadlers praktmedalj över Gustav II Adolfs död daterad 1634, och hans medalj över Wladislaw IV:s kröning 1633 bär årtalet 1639. Jag tror därför, att man får söka en annan anledning till denna medalj än furstebesöket i Preussen sagda år, och då Menadier nämner ett vapenstillestånd, är han nog på rätt väg, om man endast förlägger detta till 1635.¹ Redan de »Stuhmsdorfer Friedenstaler», vi sett pryda kannan, syfta härpå, och även om de direkta kontrahenterna härvid voro Sverige och Preussens länsherre Polen, gällde detta fördrag ej minst Preussen själv. Vid ifrågavarande på 26 år i Stuhmsdorf slutna stillestånd var Georg Wilhelm ej blott mediatör jämte Frankrike, England och de Förenade Nederländerna, utan han hade själv tagit initiativet därtill, och främst av allt hela hans polska län befriades från svenskarna, vilka skulle utrymma alla befästa orter, varvid Pillau, Elbing m. m. återlämnades, det förstnämnda t. o. m. direkt till kurfursten med förbigående av Polen. Jag föreställer mig, att härpå syftar medaljen, och det kan väl tänkas, att en minnespenning, som från brandenburgsk synpunkt avsåg detta stillestånd, ej har ett ord att säga om de fördragsslutande parterna. Man kunde dock väntat sig att finna namnet Stuhmsdorf utsatt, men det saknas ej exempel på andra fredsmedaljer, som i detta avseende äro lika tystlåtna. En dylik, upptagen även i vår numismatiska litteratur,² såsom åsyftande just detta stillestånd jämte de freder Polen vid denna tid slöt med Ryssland och Turkiet, bär visserligen jämte Dadlers signatur även tillverkningsåret 1636, men saknar i övrigt såväl data som ortsnamn. Och en av samme gravör

¹ Ett tryckfel anser jag mig ej kunna förutsätta, då dels flera mindre betydande dylika äro för rättelse angivna i det noggranna arbetet, dels författaren säkerligen utsatt den sedvanliga benämningen »Stuhmsdorferstilleståndet», om detta varit avsett.

² Hildebrand, o. a. a. I, p. 256, nr 6.

påbörjad, men först av J. Höhn avslutad medalj, som allt ifrån van Loons tid,¹ till våra dagar ansetts gälla freden i Münster 1648 mellan Spanien och de Förenade Nederländerna, har, vid granskning av den å fransidan förekommande stadsbilden, befunnits avse freden i Oliva.

Genom de å kannan anbragta guldsmedsstämplarna visar sig denna (se not sid. 29), vara tillverkad i Elbing mellan 1642 och 1665. Om den direkt förfärdigats för upptagande av dessa medaljer och mynt, lämnar jag osagt. De största mynten, Wladislaw-talrarna, rymmas med nöd å fälten; men å andra sidan hade man väl knappast valt en så oproportionerligt stor och kraftig grepe, om denna ej i den något tunga myntdekoreringen haft en erforderlig motvikt. Av mynten att döma tyckes den vara utförd före 1651, då Johan Kasimir åter lät prägla talrar i Elbing, vilka man troligen använt, om de varit tillgängliga, eller åtminstone före 1656, då Karl X där slog s. k. Orter (fjärdedelstalrar). Bortser man nämligen från småmynten, vilka lätt kunnat ersättas med liknande Elbings-präglingar under Gustav II Adolf eller Kristina, har ju kannans hela numismatiska utstyrelse ett mer eller mindre svenskt inslag, som svårigen kan vara tillfälligt. I svensk ägo kom den likvisst långt senare, och härom upplyser den inskrift, som i tre rader, med början inifrån, ingraverats runt medaljen på locket: Deña kannā är Tillkommen För General Majorn Wilhem Mauritz von Post Fältmerit vid Fästningen Torn Belägring var Före den ej Får efter Disposition komma på Något Sät Från den Postiska Familien så Länge den är Till.

Till denna inskrift ansluter sig ett på lock-knoppen på ömse sidor om ett inpunsat monogram (fig. 5) graverat årtal 1703.

Vad inskriften beträffar, kan den ej vara tillkommen före 1722, då von Post d. 14 mars erhöll den generalmajorsgrad som här tillägges honom. Wilhelm Mauritz von Post var född 1668,² blev

¹ Loon, G. van, *Histoire Métallique des Pays-Bas*, La Haye 1732—37, T. II, p. 304, Pax in nummis (Collection Le Maistre), Amsterdam 1913, nr 103 etc. Hutten-Czapski, E., *Catalogue de la collection des médailles et monnaies polonaises*. St Pétersbourg-Cracovie, V. I—IV, 1871—91, nr 2151, upptager den emellertid som slagen av staden Danzig över freden i Oliva.

² För här lämnade biografiska data står jag i förbindelse till kapten Ernst von Post, som även meddelat, att de längre fram åberopade släktanteckningarna i original förvaras såsom deposition i läst skrin i Riksarkivet.

kapten vid artilleriet 1701, deltog som sådan i Thorns belägring 1703 och nämndes till överstelöjtnant efter stadens kapitulation d. 2 okt. s. å. Under krigets fortgång vet man att han deltog i belägringen av Poltava 1709, tillfångatogs jämte resten av armén vid Perevolotjna 1 juli s. å. och fördes till Tula, där han kvarhölls till efter fredsslutet i Nystad 10 sept. 1721. Kort därefter, d. 14 nov., utnämndes han till överste och återkom till hemmet, Årby, d. 11 maj 1722, efter att redan d. 14 mars befordrats till generalmajor samt avled d. 7 febr. 1727. Om arten av den »fältmerit» vid Thorns belägring, som belönades med kannan, tyckes någon samtida relation ej vara i behåll. Von Posts utnämning till överstelöjtnant straxt efter stadens intagande vittnar om, att han där utmärkt sig, och kan han naturligen redan då tänkas ha erhållit denna hedersgåva av konungen. Det saknas nämligen ej exempel på, att Karl XII utdelat fientligt byte, särskilt kyrksilver, under polska fälttåget, och en dylik gåva, en kalk i Borås stadskyrka, ställes i inskriften i förbindelse just med Thorns erövring. Någon plundring av staden ägde visserligen ej rum, men däremot lät konungen lägga beslag på en mängd silver och andra dyrbarheter, för vilka den kringboende adeln sökt skydd inom Thorns murar. Kyrkkärlden kunde dessutom mer än väl förskriva sig från tidigare plundringar i det egentliga Polen och ej minst Galizien, och vad dryckeskannan beträffar, kan den kommit i svenska händer i dess hemstad Elbing, som konungen skyndade besätta omedelbart efter Thorns fall. Emot antagandet att den redan vid detta tillfälle överlämnats till von Post tyckes dock strida en, låt vara sen, tradition, enligt vilken han först efter hemkomsten till fosterlandet skulle erhållit denna hedersgåva. I ännu bevarade anteckningar, vilka publicerats 1862 under titel »En gammal Carolins återkomst till hemmet ur fångenskapen» ha såväl von Posts maka Edla Christiana Rosenstierna som ock hans sondotters dotter Christiana Margaretha Silfverstedt upptecknat märkligare till-

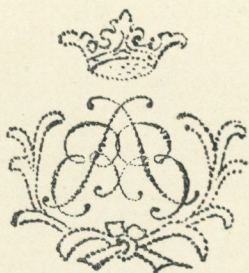

Fig. 5. Edla Christiana Rosenstiernas monogram å den von Postska kannan.

dragelser inom släkten. På tal om von Posts återkomst ur fångenskapen skriver därvid den senare: »Sedan for Posten till Stockholm där han fick den Stora Silfverkannen och gradvis upphöjdes till General-Major». Oriktiga data (ifrågavarande tilldragelse förlägges till mars månad 1735 etc.) öka ej tillförlitligheten av denna förmodligen endast på hörsägnen grundade uppgift, om den än i viss mening kan ha fog för sig. Det kan ju nämligen tänkas, att kannan med annat byte blivit hemsänd till Sverige, innan krigslyckan vände sig, och att den förvarats i Stockholm, tills ägaren blev i tillfälle själv avhämta den. Att han skulle kunnat medföra den i fångenskapen och sedermera under hemfärden, som enligt traditionen antreddes till fots över Torneå, är föga troligt.

I den ovannämnda publikationen lämnas dessutom en alldeles ny version av kannans åtkomst, som för kuriositetens skull kan anföras. Bland de där införda anteckningarna av Edla Christiana Rosenstierna förekommer följande: »1709 d:22 maj blef min Kiära man fången vid Pultafva då Carl XII häst blef skuten red Han fram med sin lämnade den till Konungens behof och blef fången mig till en hjertans Stor Sorg och bedröfvelse. Den högste Guden förlossa honom ur sit fångenskap och gif oss tålmod i all vår bedröfvelse.» Härtill har utgivaren fogat en not: »En stor silfverkanna förvaras ännu inom familjen. En kunglig gåfva, gifven till minne af dagen». Om utgivaren ägt kännedom om kannans inskrift, hade han förmodligen omnämnt den eller möjligen utelämnat noten, och även anteckningen av von Posts maka, nedskriven medan mannen ännu befann sig i fångenskapen, vittnar väl endast om, hur lätt en mytbildning uppstår även bland dem, som stått skildrade personer och händelser nära. Under slaget vid Poltava lät Karl XII, som av ett skottsår i vänstra foten var förhindrad att sitta till häst, föra sig omkring på en hästbår, och det var bevisligen på överste Johan Gierttas häst som konungen slutligen upplyftes för att föras ur striden. Om konungen, sedan även denna häst blivit skjuten, kom undan på sin egen gamle »Brandklippare» eller på en häst tillhörig gardesmajoren Wolffelt, tyckes vara ovisst, men von Post var nog ej behjälplig därmed. Förmodligen var han bunden vid stadens belägring,

som ej uppgavs under slaget, och i detta kom för övrigt det svenska artilleriet ej till användning på grund av ammunitionsbrist. Von Post tillfångatogs, som vi sett, ej heller vid Poltava utan först då spillrorna av svenska armén gåvo sig vid Dnjepr.

I alla händelser tyckes denna anteckning ej kunna minska trovärdigheten av kannans inskrift, ehuru denna sannolikt är av relativt sent dato. Vi hava sett, att den ej kan vara tillkommen före 1722, och troligen förskriver den sig ej ens från von Posts livstid. Det sid. 41 återgivna monogrammet låter upplösa sig i hans makas initialer E(dla) C(hristiana) R(osenstierna), och har förmodligen först blivit anbragt, när kannan vid arvskifte efter mannen kom i hennes ägo. Då årtalet, som hör till lockets inskrift, avdelats på ömse sidor om detta monogram, måste inskriften ju vara senare än monogrammet. Kanske har den först tillkommit i samband med Kristina Margareta Wrangels ovannämnda testamente, enligt vilket kannan skulle, såsom orden falla, »utom lott och byte» gå i arv »arfvinge efter arfwinge på den efter mig tillkommande manliga Postiska Familie».

MIDVINTER OCH TJUGONDAG.

Av

ERNST KLEIN.

Enligt en allmänt utbredd svensk sed räknas julens festperiod vara t. o. m. den 13 januari på kvällen. Festseder med stor spridning och hög ålder markera tjugondagens kväll som slut på julfrandet. Dagen heter numera i svenska almanackan Knut, och åtskilliga minnesverser förbinda detta namn med rimmen »slut» eller »ut». Förhållandet är detsamma i stora delar av Finland och gäller även i stor utsträckning Norge, men däremot icke i Danmark, som slutar julen med trettondagen.

Tjugondagsjulen är icke någon ny uppfinning. N. Beckman¹ har visat, hurusom landskapslagarna i sina fridsbestämmelser räkna med en jul, som varar till tjugonde dagen efter juldagen. Härmed äro vi redan högt uppe i medeltiden. Såsom nedan skall visas, finnes det åtskilligt som tyder på, att seden går ännu längre tillbaka än den tid, då landskapslagarna avfattades.

A. Lindhagen² har utrett, att tjugondagens förbindelse med namnet Knut däremot är av recent ursprung. Helgonnamnet Knut tillhör ursprungligen Danmark och hänför sig (i detta fall) till Knut Lavard, som mördades dagen efter trettondagen (^{7/1}) 1131 och blev denna dags namnhelgon i alla danska samt åtskilliga svenska, norska och finländska stift under medeltiden. I svenska almanackor sker Knuts överflyttande till tjugondagen (^{13/1}) icke allmänt förr än från slutet av 1600-talet. I Danmark har namnet bibehållit sin

¹ Knutsdagen och julfriden, *Fataburen* 1912, s. 182 o. f.

² Huru länge har tjugondag jul burit namnet Knut? *Fataburen* 1912 s. 170 o. f.

gamla plats i kalendern, och så är, kan det tilläggas, även fallet i östligaste Finland, där dagen efter trettondagen heter Jästknut¹ och är julens avslutningsdag.

Det är vidare tydligt, att icke blott Knutnamnet, utan även julslutet i de älsta litterära belägg för kristen julsed i Norden, ligger på ⁷/₁. Härpå pekar icke blott legenden om Knut Lavard, utan också Snorres skildring av Gregorius Dagssons dråp (1161), där dagen efter trettondagen (⁷/₁) betecknas som »affaradag iola», den dag, då julen går ut.

I svensk tradition kvarlever detta förhållande i minnesversen:

Annda trett
ä jula slätt.
Tjugone da Knut
ä jula slut.²

Trettondagens annandag är, om man så får tyda versen, ett datum, då julfirandet i viss mån avtar, men tjugondagen är likväl det riktiga slutdatum. Versen visar tydligt på en viss osäkerhet i uppfattningen om, när julen verkligen slutar.

Det är då fullt berättigat att, såsom Beckman (o. anf. uppsats) och M. P:n Nilsson i Årets folkliga fester, tyda förhållandet mellan de båda sluttermerna för julen så, att man håller det tidigast litterärt belagda, trettondagens annandag, för det älsta och betraktar julslutet på tjugondagen som en senare uppfinning, vilken icke är stort äldre än landskapslagarnas avfattningstid. Båda dessa forskare ha sett saken så, och båda förklara förhållandet därmed, att julens förlängning med en vecka åstadkommits genom en kyrklig tendens, som strävat att få stora helgdagars »Octava», firad och högtidlighållen som helldag. Tjugondagen står ju i detta förhållande till trettondagen.

Nu kan man dock till att börja med invända, att trettondagen, epifaniefesten, mycket väl kan åtföljas av en helighållen octav på den ¹³/₁, utan att därför julens sammanhängande festperiod med

¹ Joh. Häyhä, Bilder ur folkets liv i Östra Finland. H:fors 1893, I, s. 119.

² Nord. M. A. nr 3656 Dalsland, uppt. av T. Langer.

dess juridiska fridskaraktär och dess prägel av oavbruten helg behöves dragas ut ytterligare en vecka.

Men än mera vägande — enligt min åsikt avgörande — är följande invändning mot teorien om tjugondagsjulens kyrkliga ursprung: Om kyrkan lyckats att i Sverge, Norge och det svenska Finland genomföra denna förlängda jul, varför har detta icke skett i Danmark, Tyskland, Frankrike, England eller på andra håll, där det kyrkliga inflytandet varit både äldre och intensivare än i Skandinavien? Se vi nämligen efter, hur den saken ställer sig, finna vi icke, att tjugondagen spelar den roll i nämnda länder, som den rimligtvis bort göra, om dess betydelse berott på kyrkligt inflytande.

I Tyskland träffas visserligen uttrycken *achtzehnter Tag* och *zwanzigster Tag*, vilka båda beteckna ^{13/1}, i en del medeltida handlingar.¹ Men de äro synbarligen icke att räkna som annat än rena datumbeteckningar av det vanliga medeltida slag, där man utgår från allbekant dag och räknar bakåt eller framåt i tiden. Att julen därvid får en ovanligt stor räckvidd är icke att förvåna sig över. Det gäller ju årets mäst betydande högtid, som i stor utsträckning begagnas som utgångspunkt för kalendern. Alldeles tydligt framträder i Tyskland julens period som »die zwölf Nächte», d. v. s. dygnen från julafton till trettondag. »Med trettondagen slutar årets längsta och viktigaste festperiod», säger E. H. Meyer uttryckligen.²

I denna tolvdygnsperiod igenkänna vi den katolska kyrkans officiella jul, sådan den fastställdes av kyrkomötet i Tours (567) för att definitivt sammanknyta den älsta kristna julfesten, epifanien, med den senare i Rom uppkomna födelsefesten på 25 december.³

Ingenstädes på kontinenten torde några allmänna avvikelser från denna regel kunna uppletas. Enstaka fall av särskilt helighållande av den 13 januari förekomma visserligen. Så existerade för icke alltför länge sedan i den lilla staden Rangendingen i Schwaben en sed att på denna dag, som där är helgad åt S:t Hila-

¹ Se dessa ord samt *Weihnachten* i Grotefend: *Zeitrechnung des deutschen Mittelalters* I.

² E. H. Meyer, *Deutsche Volkskunde*. Anast. Nachdruck. Berlin 1921, sid. 254.

³ A. Tille, *Yule and Christmas*. London 1899, sid. 122.

rius, utdela vetebröd, »Hilaribrod», åt fattiga barn. Utdelningen sker för medel ur en gammal stiftelse.¹ — I Frankrike firades »la fête des fous», den uppsluppna karrikatyren på kyrkliga ceremonier, stundom på den trettonde januari, octava epiphaniæ, men den äger intet inre samband med detta datum och har ofta firats på andra dagar, t. ex. Menlösa barns dag, den 28 december.

Även i England synes regeln vara, att julen avslutas på trettondagen, vars förafton, »twelfth night», uppbär hela den samling av upptåg och glada riter, som beteckna jultidens kulmen och avbrytande.

Dock finna vi i äldre engelska lagar spår av ett julfirande fram till tjugondagen. Visserligen har den äldre anglosaxiska lagstiftningen samma julperiod som i allmänhet stadgas i katolska länder, men kort före den normandiska erövringen, under Ethelred II (991—1016) utsträckes julfriden i vissa hänseenden från advent till epifaniens octav.² Likartade bestämmelser återkomma i Edward Confessors lagar och i den lagsamling, som under namnet King Canutes law avfattades i början av 1100-talet.

Med dessa märkliga fakta bör sammanställas ett egendomligt ställe hos den gamle historieskrivaren Buchananus, som anföres av Ole Worm i Fasti Danici.³ Det heter i Buchanani framställning av konung Arcturus' bedrifter, att sagokonungen efter erövringen av Eboracum (York) gick i vinterkvarter i slutet av december. Han återupplivade då de gamla saturnalierna: »SED NUMERO DIERUM DUPLICATO ET, APUD POTENTIORES, TRIPPLICATO : QUIBUS DIEBUS PROPE NEFAS HABETUR, ALIQUID SERIAE REI AGERE . NOSTRI IVLIA ID FESTUM VOCANT, CAESARIS VIDELICET NOMINE, PRO SATVRNO, SUBSTITUTO.»⁴

Detta försök av en humanist att härleda den engelska julen ur de romerska saturnalierna tvingar honom att särskilt förklara den i

¹ Birlinger, Aus Schwaben, II, sid. 28.

² Tille, anf. a. sid. 164 o. f.

³ O. Worms, Fasti Danici, Hafniae 1643, sid. 20.

⁴ »men med antalet dagar fördubblat eller, hos de mäktigare, tredubblat: under vilka dagar det ansågs nästan ogudaktigt att sköta någon allvarlig angelägenhet. Vårt folk kallar denna fest IVLIA, i det man nämligen satt Cæsars namn i stället för Saturnus.»

jämförelse med dessa förlängda festperioden. Han räknar tydligen med det äldre bruket att fira saturnalierna under en hel vecka (senare inskränktes festen till 2 eller 4 dagar) och uppger då, att Arcturus' folk julade i två veckor, men »de mäktigare» i tre. Vi kunna förutsätta, att Buccchananus icke diktar fritt, utan stöder sig på gamla sedvänjor. Detta betyder alltså, att han hört talas om, att folket i gemen brukat sluta julen trettondagen, men stormännen hållit på till tjugondagen. En sådan sed kan det vara, som influerat på lagarna från 900-talets slut till 1100-talets början. Men vilka voro stormännen i England under denna tid? Redan under Ethelred hade befolkningen i stora delar av landet, särskilt Eastanglia och Northumberland under flera generationer varit övervägande nordisk, och många stormän från de skandinaviska rikena sutto som konungens befallningsmän på slott och i städer runt om i det engelska väldet. Under 1000-talet blir detta förhållande alltmera utpräglat, särskilt efter det danska herraväldet, tills landet med den normandiska erövringen kommer helt i händerna på normanderna, vilka ännu ej helt förlorat känningen med sina nordiska ursprungsländer.

»Potentiores», de maktägande i England, voro sålunda otvivelaktigt under den tid, då julfriden utsträcktes till tjugondagen, nordbor, och det var, enligt Buccchananus, bland dem som man brukade fira saturnalierna med tredubblad festperiod. Det är icke för djärvt att räkna med ett nordiskt inflytande på den engelska lagstiftningen i avseende på julfriden. Åtminstone är detta rimligare än att, som en engelsk författare gör, förklara det svenska begreppet »tjugondag Knut» som upptaget efter »King Canutes law»!¹

Granskar man de fakta, på vilka Beckman i sin ovan anförda uppsats bygger åsikten om tjugondagens katolska ursprung, finner man dem icke heller alldeles entydiga. Tvärtom kunna de lika väl tagas till intäkt för en annan uppfattning. Ett av dem är, att den av Beckman och andra forskare som den äldsta ansedda redaktionen av upplandslagen, endast utsträcker julfriden till trettondagens annandag. Tjugondagstermen uppträder först i senare editioner, en-

¹ Miles, Cl. E., Christmas in ritual and tradition, Christian and pagan. London 1913.

ligt Beckman på grund av kyrklig påverkan. Förloppet kan dock likaväl vara ett annat: den första lagredaktionen bygger på allmänt gängse bestämmelser. Detta väcker opposition, emedan ett speciellt sedvanerättsligt institut förbisets. I senare editioner av lagen kommer detta till uttryck. Ett annat skäl, som Beckman anför är det, att den skånska kyrkorätten rör sig med tjugondagstermen, medan däremot i stadganden av Valdemar II julen varar endast tretton dagar. Detta synes snarast vara förklarligt, om man antager, att den skånska lokallagstiftningen rättat sig efter i landskapet rådande sed, medan den danska centralregeringen förbiser dylika provinssiella företeelser och rättar sig efter allmän dansk uppfattning, vilken, som ovan sagts, redan 1131 slutar julen på trettondagens annandag. Frånvaron av tjugondagstermen i de norska lagarna kan lika litet bevisa, att Norge saknat tjugondagsjulen, som att det känt den. Men att den mäktiga norska kyrkan och den mycket starka kungamakten på den tid, då lagarna redigerades, icke skulle ha varit i stånd att införa den utsträckta julen, om det intresserat dem, förefaller föga sannolikt. Snarare är det väl så, att lagstiftarna i Norge följt allmän katolsk praxis, alldeles oberoende av, vad som kan ha varit (och, som nedan skall visas, sannolikt också varit) norsk folksed. De svenska landskapslagarnas allmänna upptagande av tjugondagen som julslut stämmer däremot väl med vad man eljes vet om den självständighet, folket i Sverge ägde gent emot både kungamakten och kyrkan under äldre medeltiden.

Att, såsom M. P:n Nilsson påpekar, tjugondagen i de flesta landskapslagar kallas »åttonde dag efter trettondedag» eller dylikt, bevisar ingenting om dess beroende av epifaniedagen. Man rör sig här med den, såsom Lindhagen i ovan anförda uppsats visat, allmänna kalendariska beteckningen av dagen ifråga. Snarare utgör det faktum, att Helsingelagen talar om »tjugonde dag jul» ett indicium på, att man uppfattat den förstnämnda beteckningen som rent kalendarisk och därför ej dragit sig för att variera uttrycket. Någon bekräftelse på teorien om, att julslutet på tjugondagen haft kyrkligt ursprung, vinnes därför lika litet ur landskapslagarnas terminologi som ur de kyrkliga kalendariernas ständigt återkommande »*octava*

ephiphanie», stundom med tillägget »*Hilarii et Remigii ep.*», utan någon antydning om julslutet.

Hur annorlunda ställer sig icke då de folkliga kalendariernas, runkalendrarnas, vittnesbörd om tjugondagens betydelse.

Att dessa kalendrar brukats under medeltiden, och sannolikt byggas på äldre, inhemska förebilder, är obestridligt.¹

Vid genomgående av runstavar i Statens Historiska Museum och Nordiska Museet finner man, att det övervägande flertalet ha den 13 januari markerat på ett sätt, som avviker från beteckningen för vanliga mässodagar. På den stora massan av stavar (ett 50-tal av dem, jag genomgått) är följande karakteristiska anordning träffad: Juldagen, nyårsdagen och trettondagen markeras, utom av

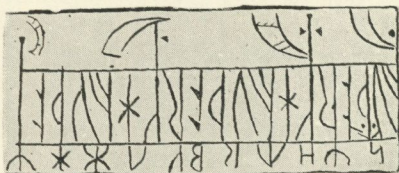

Fig. 1. St. H. M. 39. Avsnittet börjar med $\frac{1}{1}$ (horn), går vidare till $\frac{1}{6}$ (horn) och har på $\frac{13}{1}$ ett omvänt horn. Denna runstav är apterad till slida för en svärdkäpp, försedd med beslag och inskription och skänkt till Gustaf II Adolf i Nyköping 1615. Under beslagen finnas runor, vilket visar, att staven är äldre och sålunda sannolikt från 1500-talet.

sina kyrkliga tecken, med ett rättvänt horn. På tjugondagen står vid helgdagskorset ett omvänt horn eller omges korset av två omvända horn. Denna beteckning kan icke tydas på mer än ett sätt: Julens kyrkliga höjdpunkter markeras av kors och andra symboler, men för den folkliga julen, den tid, under vilken mat och dryck ständigt stå framdukade och grannar oavbrutet mötas i dryckeslag, betecknas av hornet, det urgamla dryckeskärl, som användes till öl och mjöd. Redan detta, att runstavarna, beteckna festtiderna med horn (fig. 1) vittnar om en hög ålder hos hela markeringsättet. Hornet är ju det gamla nordiska dryckeskärl för högtidsbruk, men undantränges under nyare tidens början alltmer av andra former. När

¹ Lithberg, Runstavens uppkomst. Fataburen 1921, sid. 18.

nu hornet vändes upp och ned på tjugondagen, betyder detta, att man, så långt runstavarnas vittnesbörd når tillbaka, slutat dricka jul på den dagen. Men de kyrkliga tecknen skilja icke tjugondagen från andra mindre helgdagar.

Andra sätt att markera dagen (fig. 2 och 3) förekomma också, till vilka jag senare skall återkomma. Bland de stavar, som inne-

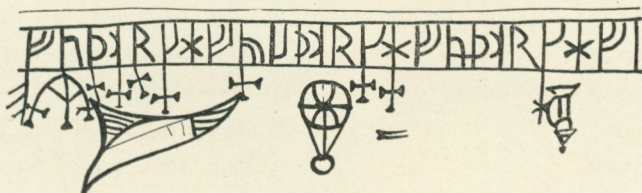

Fig. 2. St. H. M. 73. Avsnittet börjar med $^{24}/_{19}$. På $^{13}/_1$ en omvänd dryckeskanna av medeltida form.

hålla dylika särskilda märken för $^{13}/_1$, vill jag här särskilt framhålla en (St. H. M. 88), som Lithberg¹ avbildar och omnämner såsom möjligen härrörande från medeltidens slut. Stavar med årsbörjan på $^{13}/_7$ och $^{13}/_{10}$ (St. H. M. 77 och 38), vilka utan tvivel äro mycket

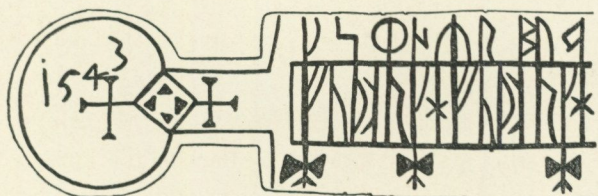

Fig. 3. St. H. M. 64. Börjar på $^1/_1$. Nyår, trettondag och tjugondag markerade på samma sätt. Staven daterad 1543.

ålderdomliga, markera tjugondagen med upp- och nedvänt horn. Särskilda tecken för denna dag, däribland ej sällan hornet, bära flertalet platta runkavlar från de övre dalsocknarna, Sveriges även i andra hänseenden kanske ålderdomligaste landsända.

Slutligen skall här endast konstateras, att även de norska rimstavarna, en äldre form av kalendarier än Sveriges runstavar, ofta

¹ O. anf. arb. fig. 1 och sid. 4.

beteckna tjugondagen med ett särskilt kraftigt och speciellt märke. I ett senare sammanhang måste jag återkomma till dessa såväl som till de svenska kalenderstavarna, och skall då även omnämna motsvarande förhållanden på lapska och östsvenska runkalendarier.

I motsats till de kyrkliga, officiella kalendariernas sätt att beteckna tjugondagen framträder i runkalendrarnas vittnesbörd ett markant framhävande av dagens betydelse som julfirandets avslutning.

Gå vi så över till de tryckta almanackorna, vilka, som bekant icke framträda förrän under nyare tiden, och i vilka Lindhagen i ovan anförda undersökning utläst, att Knutsdagens förskjutning från $7/11$ till $13/11$ (och, såsom han synes mena, även julslutet på tjugondag) uppkommit först på 1600-talet, komma vi också här till en annan slutsats än tidigare författare. Fasthålla vi i minnet, att svenska runkalendrar och norska rimstavar redan under medeltiden räknat tjugondagen som julens slut, måste vi, i olikhet mot Lindhagen, fästa stor vikt vid det faktum, att bland alla utländska almanackförfattare under 1600-talet två, av namnen att döma antagligen svenska sådana, Ol. Andræ och Gerardus Erics redan i en almanacka för år 1600 placera Knut på den 13 januari. Jag kan för min del icke tyda detta faktum på annat sätt än så, att man redan en mansålder efter det kyrkans internationella makt upphört att påtrycka kalendariet sin prägel, känt behov av att i en svensk almanacka giva uttryck åt ett typiskt svenskt festbruk.

Att därvid Knut fått byta plats för att komma på det svenska slutdatum för julen visar endast, att rimmet »Knut — ut» redan vid denna tidpunkt ernått en viss popularitet. Att så varit fallet kan man icke undra över. Redan 1573 trycktes första upplagan av »Cisio Janus på svenska». Denna internationella kalenderdikt har tydligtvis kommit till Sverige över Danmark. En blick på den svenska översättningen ger i detta hänseende många fullgoda bevis. Jag behöver bara påpeka några rim, som äro påfallande dåliga på svenska, men utmärkta på danska: sv. »glädie — äta» [d. »glædhe — ædhe»], sv. »omaak — dagh» [d. umagh — dagh]. Typiskt danska äro också många termer och märkesdagar, t. ex. »Junius, Skärss-Midsommars-månat», midsommar på 1 juni och »Hans» på 24 juni.

När nu första versparet i Cisio Janus på svenska innehåller rimmet »Knut — ut» och placerar Knut som 7:e ord, d. v. s. på $\frac{7}{1}$, kan detta å ena sidan i hög grad ha bidragit till att sprida rimmet, men får icke tagas som bevis för svensk datering av julslutet.¹ Överhuvudtaget är det farligt att ur 1600-talets bondepraktikor och andra förteckningar på »märkelsedagar» från denna tid draga slutsatser angående äldre svensk folksed. »Bondepraktikan är till sitt ursprung icke något svenskt arbete, utan en bearbetning eller helt enkelt en översättning från tyskan med några obetydliga jämkningar och tillägg efter svenska förhållanden», säger H. Rosman i ett tillägg till det av honom redigerade nytrycket av 1662 års bondepraktika.² Det vore i hög grad nyttigt att söka i detalj följa de stora förändringar i fråga om märkelsedagar och tidsräkning, som denna tyska import åstadkommit hos svensk allmoge. Det är sannolikt en ganska genomgripande revolution, som sedan 1600-talet i all stillhet försiggått på detta område, och av det, som under 1800-talet insamlades som urgammal svensk folksed, torde en icke ringa del kunna föras tillbaka till den fr. o. m. 1600-talet spridda kalenderlitteraturen. Om detta nu också skulle vara fallet med namnet Knut på $\frac{13}{1}$ och rimmen på »Knut — ut», så gäller det däremot, såsom runstavarna visa och landskapslagarna antyda, ingalunda julslutet på tjugondagen, som tydligen har ett betydligt äldre ursprung.

Vilket är nu detta ursprung?

Jag tror mig ha visat, att det icke får sökas i kyrkans inflytande, enär förhållandet saknar paralleller från andra kyrkoprovins. Skillnaden mellan tjugondagens framträdande i de officiella kyrkliga kalendarierna och i de folkliga kalendrarna, såväl som den förändring, som i och med reformationen sker med detta datum även i de tryckta almanackorna, antyder i stället, att det är en oberoende av kyrkan existerande nordisk folksed, som ligger bakom

¹ Möjligen kan versparet, som lyder,

Omskaaren bleff Jesus besökt aff Kong Knut,
Badh them hielpa sigh at drifva Jwlen uth

ha omtyttis för svenska behov, i det orden »drifva Jwlen uth» komma på 13, 14 och 15 och sålunda »utdrivandet» åtminstone börjar på rätt datum.

² Bondepraktikan, Norstedt o. Söners förlag. Stockholm 1901.

julens för skandinaviskt kulturområde egendomliga förlängning till och med den 13 januari. Det gäller nu att se till, huruvida vi kunna spåra något eljes känt moment i nordisk sed, som kan förklara denna egendomliga förlängning av julperioden.

Detta moment tror jag bör sökas i den nordiska midvinterhögtiden. Uppgiften är då i första hand, att få fram datum för denna högtid.

Den äldsta nordiska källa, som tillåter en sammanställning av den gamla nordiska midvintern med den kristna (julianska) kalendern, är den isländska Rimbegla.¹ Denna isländska tidsräkning, som enligt traditionen redan på 900-talet, före kristendomens införande, antagits av alltinget på förslag av några enskilda män, är en egendomlig nyskapelse, som i sig upptagit element ur vitt skilda system. Såsom Brate påvisat, äger den av nordiskt gods åtminstone årstidsindelning och månadsnamn, men den metod, som tillämpas för att insätta de härmed upptagna, på lunarberäkning grundade data i ett solarsystem, är speciellt isländsk. Året består av 52 sjudagarsveckor = 364 dagar, och veckodagarna infalla alltid på samma data. Differensen i förhållande till det verkliga solåret utjämnas genom insättande av en skottvecka vart sjunde år. Följden härav blir, att ett isländskt datum, när det insattes på den julianska kalendern, måste betecknas med de sju dagar, inom vilka det på en sjuårsperiod kan falla. Den 14 oktober på Islands gamla kalendarium blir sålunda vad som hälst mellan 11 och 18 oktober² i den julianska kalendern, beroende på, vilket år inom sjuårscykel, som avses.

Gemensam för det nordiska fastlandets och Islands tidsräkning är, som Brate visat, årets tredelning och data för vinterns början och slut.

Vad vinterns början beträffar, har Lithberg³ påpekat att den i svensk, norsk, lappsk och finsk tradition med vissa variationer ligger

¹ E. Brate, Nordens äldre tidsräkning. Inbjudning till årsexamen vid h. allm. läroverket å Södermalm, Sthlm 1908, ger en klar och utförlig framställning av detta viktiga dokumentets innehåll. Jag framhåver härur endast så mycket, som för min bevisföring är nödvändigt.

² Brate, o. anf. arb. s. 27.

³ N. Lithberg, Första vinterdag. Festskrift till N. E. Hammarstedt 1920, sid. 158 o. f.

på den julianska kalenderns 13, 14 och 15 oktober. De tre dygnet räknades, antar Lithberg, av gammalt. Närmare fixerade man icke detta datum. Denna uppfattning får stöd i Håkan Godes saga, kap. 15, där det i avseende på midvintern nämnes, att den firades i tre nätter. Så lång har festperioden sannolikt varit även för de blot, som enligt samma källa firades vid vinterns början och slut.

Vad nu sistnämnda datum beträffar, finna vi det i en utbredd och gammal tradition fixerat till 14 april, Tiburtius,¹ ett tidsmärke, som måste anses gammalt och samnordiskt.

Det år, som räknat vinter från mitten av okt. till mitten av april, kan icke ha midvinter annat än mitten av januari.

Den 13 januari har också, enligt Finn Magnusson, ännu på 1800-talet av Norges bönder betecknats som midvinter.¹ Något avvikande härifrån är R. Keyzers² uppgift: »Den anden store Offerfest holdtes ved Midvinters Tid (miðr vetr) d. e. ved Begyndelsen af de Gamles Thorremaaned, eller efter vor Regning i Midten af Januar, i hvilken Maaned Nordmændene endnu kalde den 12:te Mitvet.»³

Variationen mellan Magnussons och Keyzers uppgifter torde kunna få en förklaring genom ett närmare studium av detaljerna i den norska traditionella årstidsberäkningen. I realiteten betyder denna variation rätt litet, då det här dels är fråga om ett konventionellt fastläsande av gamla, efter helt andra grunder än den julianska kalenderns bestämda data, dels också, som ovan visats, om en tredagarsperiod, inom vilken traditionen kan fästa sig vid början eller mitten likaväl som vid slutet. Faktiskt visa flera norska primstavar ett märke, som sträcker sig från 11—13 januari. Det är en häst, som med fram- och bakbenen omsluter detta spatium, varvid

¹ Brate, o. anf. arb. sid. 26.

² R. Keyser, Samlede Afhandlinger. Kristiania 1868, sid. 334.

³ I Bergens Museums Aarbog 1903 N:o 5, Bidrag til tydning av primstaven, har Kr. Visted i korthet påpekat, att tjugondagen är »dagen for den hedenske jul» och anser det »ikke udelukket» att dryckeshornet på primstavar på denna dag betecknar julens avslutning, då det alltid förekommer på sådana stavar som ha dryckeshorn på jul. I samma uppsats vill Visted bevisa, att dryckeshornet på jul är uppkommet ur ett lindat Kristusbarn, som småningom förändrats. Hans bevisföring är ingalunda övertygande. Tydliga horn förekomma på våra äldsta runstavar, men barnbilder måste, om de ens finnas, vara ytterst sällsynta.

dock 13 januari dessutom får sitt eget tecken, t. ex. ett tvärstreck över hela det för märkena avsedda området bredd, ett typiskt slutmärke.¹

För Sveriges vidkommande har Hammarstedt vid sökandet efter en äldre årsindelning, överensstämmande med den av Tacitus som kontinentalgermansk omnämnda tredelningen, hypotetiskt kommit till 10 februari som datum för midvintern. Detta berör emellertid icke föreliggande undersökning, som helt begränsas till det tvådelade år, av vilket vi hava spår från hedendomens sista tid i Norden och som Hammarstedt själv betecknar som »allmänt känt av den svenska allmogen».² Vid sina efterforskningar angående den säkerligen till midvintern knutna traditionen om, när björnen sovit sin halva vintersömn och vänder sig i idet,³ har Hammarstedt granskat 8 uppgifter. Av dessa peka två direkt på tjugondagen, och ytterligare två anser Hammarstedt ha av kyrkokalendariska skäl flyttats från detta datum, på vilket de ursprungligen gå tillbaka.⁴

Rimbeglas sammanställning av det isländska kalendariet med den julianska tidräkningen sätter det isländska midvinterdatum mellan 9 och 15 januari. Något annat litterärt belägg äga vi mig veterligen ej från gammal tid för den hedniska midvinterns närmare datering. Närmast kommer Thietmars av Merseburg kända uttalande om den stora danska offerfesten i Leire, som hölls »POST HOC TEMPUS QUO NOS THEOPHANIAM DOMINI CELEBRAMUS», d. v. s. efter 6 januari. Förutsatt att danskarna på denna tid räknade midvinter efter samma princip som de nordligare stamfränderna, och att offerfesten var ett midvinterblot, bör

¹ Samma märke finnes som julslut $\frac{7}{1}$ på en runstav, som avbildas i Worms Fasti Danici, Hafniae 1643, sid. 119. — I avseende på primstavarnas tecken se också O. Riste, Primstaven, Syn og Segn 1916.

² N. E. Hammarstedt, När vänder björnen sig i idet? Fataburen 1915, s. 227 o. f.

³ Ibid.

⁴ I Setesdalen i Norge ansågs björnen vända sig på nyårsdagen, vilket gav anledning till en särskild ceremoni, kokande och utbärande av »Bassegrauten». Norske Bygder I: Setesdalen, Kristiania 1921, sid. 222. — 1 januari synes mig lätteligen ha kunnat träda i stället för 1 Thorre. Januari har ju själv blivit Thormånad. Men 1 Thorre är, enligt Keyser, 12 januari, ett av de varierande midvinterdata!

detta ha infallit icke särdeles långt efter trettondagen. Ty annars skulle Thietmar ha funnit något annat kristet datum att räkna efter (t. ex. Pauli omvändelse $^{25}/_1$, eller Kyndelsmässan $^{2}/_2$). Till ett viktigt ställe i Olof den heliges saga, som också tillåter vissa slutsatser angående den hedniska midvinterns läge i förhållande till den kristna julen, skall jag senare återkomma.

Fig. 4. St. H. M. 88. Börjar på $^{1}/_1$. Nyår ett horn, trettondagen en spira, tjugondagen ett liggande träd.

Om de gamla skrifterna också i det hela taget, liksom den muntliga traditionen, lämna ett ganska sparsamt material till midvinterns datering, kunna vi lyckligtvis på runkalendrar och rimstavar få åtskilliga bidrag till frågan belysning.

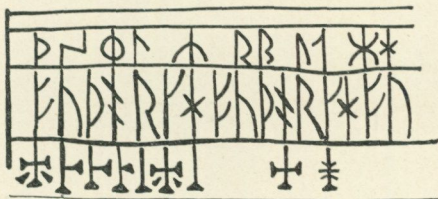

Fig. 5. St. H. M. 82. Avsnittet börjar på $^{1}/_1$. Nyår t. o. m. trettondag kors, likaså kors på $^{11}/_1$. På tjugondag en trädliknande figur.

Den ovan nämnda, av Lithberg som medeltida ansedda runstaven St. H. M. 88 har $^{13}/_1$ märkt med ett tecken, som liknar de vanligen som årstidsmärken brukade, schematiska träden men liggande (fig. 4). På en platt runstav av nv. dalatyp, St. H. M. 75, är tecknet för $^{13}/_1$ ett upp- och nedvänt träd. Samma tecken på samma datum förekommer även på andra stavar, t. ex. St. H. M. 36 (inv. 1453: 36). Likartade äro St. H. M. 82 (fig. 5), 58, 56 och 57. De två sistnämnda (fig. 6) äro sådana, som »Kort undervisning om Runstaf-

ven»¹ kallar gissel och avser syfta på att »Knut kiörer julen ut», men jag är böjd för att se dem som folketymologiska omtydningar av det gamla årstidstecknet, ett liggande eller omvänt träd på 13 januari, en motsvarighet till det avlovade trädet på 14 oktober och det lövade på 14 april. Möjligen kan också det omvända hornet ha medverkat till märkets utbildande, åtminstone i den form det förekommer på St. H. M. 56.

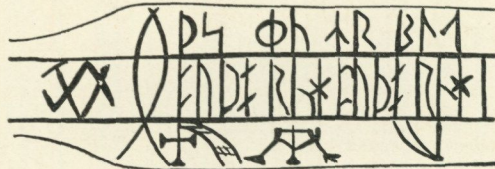

Fig. 6. St. H. M. 56. Börjar på $\frac{1}{1}$. Nyår ett horn, trettondag tre kronor, tjugondag omvänt horn (gissel?).

Märkliga förhållanden visa i detta Länseende de lapska och östliga runkalendrarna. En av dessa, St. H. M. 177, har ett träd med nedåtriktade grenar på $\frac{14}{10}$ (fig. 7), ett likadant på $\frac{14}{1}$, samt ett träd med uppåtriktade grenar på $\frac{14}{10}$. På samma kalender står

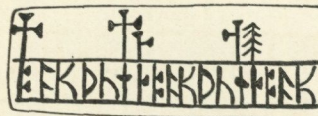

Fig. 7. St. H. M. 177. Avsnittet börjar $\frac{1}{1}$. Kors utmärka detta datum samt trettondagen. $\frac{7}{1}$ och $\frac{13}{1}$ ha halva kors, $\frac{14}{1}$ ett träd med slokande grenar.

bredvid trädet, på $\frac{13}{1}$, ett kors för tjugondagen. Trädliknande märken förekomma på $\frac{14}{1}$, även på de lapska kalendrarna St. H. M. 180, 182 och 193 (fig. 8).

Härmed böra sammanställas en skivformig runkalender från Dagö (Nord. M. inv. 89,901) insamlad i Gammalsvenskby, dit den säkerligen medförts av de från Dagö förflyttade estlandssvenskarna, vilken har ett trädformigt tecken på $\frac{14}{1}$ (fig. 9) samt en mycket

¹ Kort och tydlig Undervisning Huru man ska förstå och bruka runstafwen. 3 uppl. Uppsala 1748.

snarlikt anordnad (St. H. M. inv. 1635: 52) från Värmlands finnskogar. Lithberg har i sin ovan anförda avhandling om Första vinterdag påpekat som ett typiskt lapskt och finskt drag, att runkalendrarna markera $^{14}/_{10}$ med ett slokande träd. Vi finna här en slående parallellföreteelse för $^{14}/_{1}$, som i detta sammanhang icke kan betyda annat

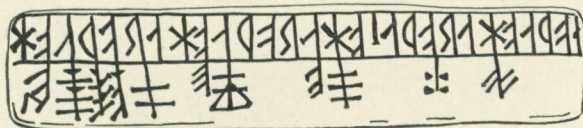

Fig. 8. St. H. M. 180. Avsnittet börjar med $^{28}/_{12}$. Olika tecken markera juldagarna, nyårsafton⁷ och nyårsdagen, $^5/_1$ och trettondagen samt $^{11}/_1$. På $^{14}/_1$ ett särskilt tecken. Samma tecken har denna kalender på $^{14}/_7$, likartade på $^{14}/_{10}$ och $^{14}/_4$.

än midvintern, lösgjord från varje förbindelse med den kristna tjugondag jul. Denna saknas dock ej helt på de lapska kalendrarna. Vi sågo nyss, att den fått sitt särskilda märke på St. H. M. 177 bredvid midvinterträdet. På andra förekommer endast tjugondag, icke $^{14}/_1$, med särskilt märke, t. ex. St. H. M. (inv. nr 3121: 12)

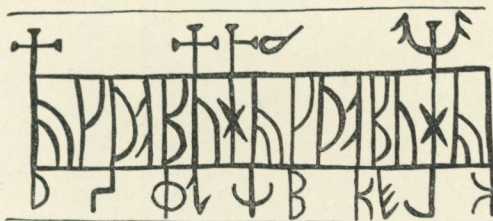

Fig. 9. Nord. M. 89,901. Avsnittet börjar med $^1/_11$, har kors på $^6/_1$ och $^7/_1$ samt trädformig figur på $^{14}/_1$.

(fig. 10). Men detta visar endast, vad man även på annat sätt vet, att tjugondag varit känd för lapparna. T. o. m. en så pass ung företeelse som »tjugondag Knut» har trängt upp till dem, såsom framgår av det av Wiklund¹ påpekade faktum (enl. Högström, 1796) att veckan 8—14 januari heter *Nutti-* eller *Knuttivacko*, den 13 januari (enl. Ol. Graan) *Tiugudaha*.

¹ K. B. Wiklund, Om lapparnas tideräkning. Meddel. från Nord. Museet 1895 s. 15.

Att emellertid den gamla vintern 14 okt.—14 april varit känd för lapparna, som betecknat det förra datum med »*talvidja*», det senare med »*Kes-idja*», sommarnatt, framgår likaledes av Wiklunds undersökning och bekräftas av de lapska runkalendrarna. De ha, som jag ovan visat, dessutom bevarat det gamla midvinterdatum på dess för deras tidräkning typiska plats, oberoende av tjugondag, medan denna kristna fest i svenska runkalendrar alltid uppbar midvintermärket, där detta finnes kvar, men i allmänhet ersatt det med ett tecken, som syftar på julens slut.

Runkalendrarna peka i varje fall tydligt i samma riktning som de fåtaliga källorna i litteratur och tradition, nämligen på en mid-

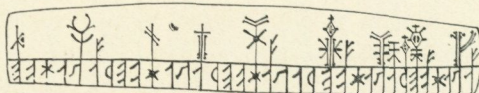

Fig. 10. St. H. M. Inv. nr 3121: 12. Avsnittet börjar (till höger) på $20/12$ och går fram till $23/1$. Olika större och mindre tecken utmärka jul och nyår med deras aftnar, likaså trettondag och dess afton och $10/1$. Ett kors med 2 sneda tvärbjälkar på $13/1$.

vinter, som legat omkring mitten av januari, för svenskt, lapskt och finskt kulturområde närmast natten 13—14 januari, för norskt 12—13 januari. Överensstämmelsen med de gamla data för vinterns början och slut är väl bestyrkt. Såsom Lithberg¹ påpekat, kunna dessa årstids-termer vid mitten av den julianska kalenderns månader ha fått sina ordningstal i en lunisolar kalender med månadsbörjan på nymåne. De skulle då ha varit gamla idus-(fullmåne-)data. Midvinterfesten såväl som höst- och vårbloten skulle ha hållits på vissa fullmånar.² Sedan detta reella underlag för festens datering

¹ o. anf. arb. Första vinterdag, sid. 166.

² Midvintern inföll enligt de isländska källorna, (se ovan, sid. 55) såsom redan Keyser påpekar, vid Thorremånadens början. Om antagandet, att den hölls på fullmåne, är riktigt, skulle de nordiska månaderna räknats, icke från ny till ny, utan från fullmåne till fullmåne. Det är icke här platsen att utreda denna fråga, som utgör ett kapitel för sig, och ett mycket svårt sådant. Snorres uppgift, att Distinget i Uppsala för hållits »at góí», vilket torde kunna översättas med »den första i månaden góí», bör emellertid i så fall räknas till de viktigare källuppgifterna, då vi ju ännu äga en gammal lunarberäkning för Distinget, enligt vilken det hålles på en viss fullmåne. Beckman har i den uppsats, Distingen, i Studier tillägnade Esaias Tegnér 1918, sid. 204,

vid övergången till solarberäkning bortfallit, uppstå lätt variationer av det slag, vi här iakttagit.

Det är, såsom av ovanstående fakta synes framgå, tydligt, att den nordiska midvinterfesten hållits just i de dagar, då tjugondagen infaller, enligt nordisk kalender omkring den första i Thorremånaden, enligt den romerska kalendern omkring 15 januari. Som jag förut påpekat, ser jag just häri det moment, som gett tjugondagen dess speciella, nordiska betydelse. Sambandet mellan midvinter och jul skall jag nu söka framställa. Särdeles klart framgår detta samband ur en berättelse hos Snorre i Olof den heliges saga, kap. 114. Konungen hade redan på hösten (1020) erfarit, att intrönderna hållit stort gille vid »vinternätter» med dryckeslag och blotande. Senare om vintern — konungen julade i Nidaros — erfor han, att intrönderna ånyo voro mangrant samlade vid Mære och hade stort blot för frid och god vinter. Han lät då kalla till sig en av deras främsta män, Alve, och förebrädde honom detta hedniska bruk. Men Alve försvarade sig och intrönderna. De hade endast samlats för att dricka jul. Men nu hade där bryggts så mycket öl, att det icke var lätt för dem att få slut på det, »och man drack sedan länge herre». — Att det verkligen varit fråga om ett hedniskt blot, fick konungen bevis för, när han längre fram, omedelbart efter påsk (12 april 1021), fick fram en formlig bekännelse av en av intrönderna, Toralde, som nyss varit med och blotat för att mottaga sommaren.

Först och främst framgår utan ringaste tvivel, att midvinterblotet måste ha ägt rum icke alltför långt efter den kristna julens slut, som efter allmän kyrklig sed väl här som annorstädes officiellt inträffade den 6 eller senast den 7 januari. Det säger sig självt, att varken Alve skulle ha föreburit eller traditionen och Snorre ansett sig böra bevara ett svepskäl, som saknat rimlighet. Att draga ut julgillet månadtals för att komma in på midvinterblotet kunde

där han behandlar dessa förhållanden, framdragit ett betydelsefullt ställe i Rudbecks *Atlantica*, enligt vilket en upplandsbonde berättar, att man icke brukar observera och räkna efter ny, utan efter fullmåne. Även det egendomliga, hittills varje förklaring trotsande månadsnamnet Winterfylleth hos Beda bör i detta sammanhang komma i beaktande.

ej se rimligt ut. Men väl kunde man, med tidens vana vid långa festperioder, hålla på någon vecka för länge, utan att det verkade som ont uppsåt. Sannolikt var detta ett rätt vanligt knep, som hedningarna uppfunnit för att kunna förena det redan av Håkon Gode påbjudna skicket att fira julen på samma tid som kristna män med det gamla midvinterblotet den första i Thorremånaden, vilket datum väl just vid samma tid normaliserats till mitten av januari (med ovannämnda variationer).

I det ljus, denna berättelse kastar över förhållandet mellan kristen jul och midvinterblot, blir också tjugondagens rätta innebörd tydlig.

Å ena sidan kvarlevde med stor seghet medvetandet om, att dagarna mitt i januari voro helgdagar. Många paralleller visa, hur föga det hjälper att en ny religion söker utrota sin föregångares spår i den folkliga kalendern. Själva den kristna julens förhistoria är ett av de bästa exemplen på, hur gamla helgdagar hålla sig kvar under nya namn och med modifierad innebörd. Festtider och riter höra till de motståndskraftigaste beståndsdelarna i varje religion.

I Danmark, där kristendomen tidigare slagit djupa rötter än i Skandinavien, synes likväl den gamla, av Thietmar omnämnda midvinterfesten (om det nu var en sådan) ha utrotats redan före den tid, de nordiska litterära källorna belysa. I Norge var detta tydligen ej fallet, åtminstone ej i landets konservativare delar, under förra hälften av 1000-talet. I Sverige, där hedendomen, åtminstone i landets mellersta och norra delar, höll sig kvar minst ett sekel efter denna tid, kan man förutsätta en proportionsvis förlängd varaktighet hos allmogen av minnet om den gamla midvintertiden. Detta minne måste ha verkat, även där folket var kristet och på intet sätt ville vara med om några hedniska ceremonier. Verkan blev då blott den, att man fortsättningsvis behöll midvintertiden, men, liksom intrönderna, om ock utan biavsikter, gjorde det som en direkt förlängning av julperioden.

Å andra sidan måste det hos de kristna ha framträtt som en bjudande plikt att markera, att det var kristen jul, ej hednisk midvinter, man firade. Vi veta av Håkon den godes saga, att hednin-

garna firade sitt midvinterblot i tre nätter, och kunna i analogi till vinternätter och sommarmål antaga dem, åtminstone i allmänhet, ha normaliserats till dygnet 13—15 januari.

Det är då först och främst sannolikt, att man undvek den hedniska tredagarsperioden och nöjde sig med att fira den första av midvinternätterna, en kompromiss, som var så mycket lättare att genomföra, som det långa julfirandet redan i regel gjort ganska rent hus med öl och mat.

Men framför allt framträder reaktionen mot den hedniska festen i tjugondagens ritual, sådan den utbildats och ännu till stor del kvarlever i vårt land. Från att ha varit ingången till en festperiod, blir tjugondagen en typisk slutfest, och detta av en så mycket mera demonstrativ karaktär, som det från början gällde att fria sig från en ännu levande och vaksam misstanke om praktiker av den art, Olofssagan bevarat.

Med folksedens groteska, men tydliga symbolik framträder detta drag i ett ovärderligt dokument, som *Atlantica*¹ bevarat. Rudbeck berättar:

Är och ännu mest hoos alle Bønder den seden/ at nær desse 19 Juledagar äre förbij/ så föres ett giestebodz krig/ i det Huusbonden kōmer in i giestebodzstugun/ och hugger en yxe midt på golfwet fast/ hwilken Stugupijgan effter följer med Soopqwasten/ Kokerskan med knifwen och stekespettet/ Drengen med syltan och Källardrengen med tunnetappen/ och mera sådant sällskap/ williandes liikasom kiöra ut Giesterna/ dock alt med skiemt/ och der de någon hafwa som kan läsa och siunga/ så upläses K. Orres Mandat och siunges hans wijsa — — —

Om denna av Rudbeck bevarade tjugondagssed har mycket skrivits. Flera författare ha sysslat med »K. Orres mandat».² Klarast har H. Jungner framhållit »giestebodzkrijgets» egentliga innehåll, det demonstrativa avslutandet av julen. Om Kung Orre, såsom M. Olsen hävdar, är »kung Thorre», d. v. s. den redan i

¹ Ol. Rudbeck, *Atlantica* II, 1689, sid. 228.

² Se M. Olsen, *Kung Orre, Maal og Minne* 1912, där flera andra uppsatser i ämnet beröras.

Flateyarbok till en mytisk personlighet förvandlade Thorremånaden, kan man tyda uppläsandet och sjungandet av smådevisor om honom som direkt riktat mot den nu ingående, av en hednisk fest inaugurerade Thorremånaden. Detta skulle ytterligare framhäva hela ceremoniens karaktär av antihednisk demonstration.

Det finns många ännu levande drag i nordisk folksed, som ur innehållssynpunkt bilda fullständiga motsvarigheter till den av Rudbeck antecknade ceremonien från 1600-talet. Ur Nordiska Museets arkiv väljer jag några typiska drag.

Det vanliga uttrycket, att »julen drickes ut» på tjugondagen, vilket illustreras av runstavarnas omvända horn (ej sällan utbytt mot en kanna), och som i Rudbecks skildring väl närmast motsvaras av inbärandet av tappen till öltunnan, har på många håll omsatts i verkligheten. Julölet dracks denna afton ut till sista droppen. »Da skudd buttnen i vädre pa tunnar» heter det från Gotland.¹ På andra håll är det resterna av julbrödet, som förtäras² (Leksand). De väggprydnader, som uppsatts till julen, tagas ned³ (Jämtland). I sin drastiska tydlighet erinrande om gästabudskriget är seden att sopa ut julen⁴ (Karlskrona). Älskvärdare går det till, då gubbarna »dansa ut» julen⁵ (Närke).

Hur stark och tydlig tendensen i dessa och liknande riter än framträder, synes det dock icke, som om man alldeles avstått att låta dagen få behålla något av sin gamla karaktär av midvinterfest. Åtskilliga till hednajulen knutna bruk ha på vissa håll fastnat på den kristna julens slutfest, om de också annorstädes försvunnit eller anknutits till andra dagar inom julhelgen. Sålunda synes mig den ovan omnämnda hästen, som på norska rimstavar står över^{13/1}, vara ett minne av de hingsthetsningar, som enligt de isländska sagorna plägade hållas under jul och som i vissa norska bygder bibehållits in på 1800-talet. »Staffanstråa» kallades en kringkörning som företogs på tjugondagen i Ragunda, Jämtland⁶ av folk, utklädda till lappar. Namnet är eljes i Norden förknippat med ritter

¹ Nord. M. A. nr 5253, uppt. av N. Lithberg. — ² Nord. M. A. nr 9809, 9810, 9811, uppt. av L. Hagberg. — ³ Nord. M. A. nr 3362, uppt. av L. Johansson. — ⁴ Nord. M. A. nr 10449, uppt. av V. Lagerholm. — ⁵ Nord. M. A. nr 3618, medd. av J. M. Hedin. ⁶ Nord. M. A. nr 13260, uppt. av S. Erixon.

eller kappkörningar på 26 december, Stefansdagen. En dylik hästceremoni, som samtidigt har en utpräglad midvinterkaraktär, utfördes på ett annat håll inom samma landskap, Borgvattnets socken.¹ Tjugondagen kallas här »lilljulkväll». Ungdomen for då efter en häst, som hade både vinter- och sommarbjällror på sig omkring i gårdarna och »tiggde åt sig själva» sannolikt väl matvaror, vilka sedan förtärdes vid ett gemensamt gille. Detta med vinter- och sommarbjällror har, synes det mig, endast en tydning: Man befinner sig mitt emellan vinterns och sommarens början, mellan vinternätter och sommarmål. Detta belägg ger ökad kraft åt de ovan (sid. 56) anförda fall, då »björnvändningen» betecknar tjugondagen som midvinter. Hopsamlandet till en sammanskottsmåltid hör till de vanligaste dragen i tjugondagsfirandet landet runt. I Anundsjö sn, Ängermanland,² var det tjänstefolket, som gjorde detta kalas, som kallades »fjällpighälga» och »egentligen var högtidligare än julen». Det är icke uteslutet, att dessa sammanskottsmåltider stå som rester av den »veitsla», varje kultsamfund anordnade vid bloten, där man åt de offrade djuren gemensamt och tillsammans drack det hopförda ölet. Till sist skall nämnas en, så vitt jag vet, enastående tjugondags- sed från Ingelstads härad, Skåne.³ Man plögade här bära omkring en till människa utklädd halmkärve i gårdarna, varvid man överallt fick brännvin. Denna typiska åkerbruksrit erinrar ju starkt därom, att midvinterblotet ägnades Njord och Frö »för fred och äring» (Håkon Godes saga, kap. 16) liksom också julfirandet i Gulathingsslagen skulle helgas Krist och Maria för fred och äring. Liksom hästriterna och namnet »Staffanstråa» växlat mellan annandag och tjugondag, synes det skånska bruket äga ett visst samband med den på Björkö i Mälaren förekommande ceremonien med kringförandet av »Halmstaffan», en arnandagsrit, som utfördes med en i halm inklädd man.⁴ Det är åtminstone frestande att i båda se paralleller till det i Flateyarboks novell om Gunnar Helming skildrade kringförandet av Frö i bygden vintertid, vilket åsyftade god äring.

¹ Nord. M. A. nr 13260, uppt. av S. Erixon. — ² Nord. M. A. nr 14305, uppt. av Ella Ohlsson. — ³ Nord. M. A. nr 9812, uppt. av L. Hagberg. — ⁴ Gunnar Hallström, Halmstaffan. Etnolog. studier tillägnade N. E. Hammarstedt 1921, sid. 227.

Ur tjugondagens ceremoniel kunna vi således utläsa, att den är både jul och midvinter.¹ Som kristen fest markerar den sin egen- skap av avslutning på en helgperiod, som ej får dragas in på den hedniska festens av allsköns styggelse vanhelgade tid. Men sam- tidigt går den så nära gränsen till denna hednagudarnas högtid som möjligt, attraherad av det oöverkomliga minnet av midvinter- dagarnas gamla helighet. Sannolikt har man stannat just på den 13 januari, emedan den 14 stått som midvinterdagen i analogi till vinternätterna den 14 oktober och sommarmålet den 14 april. Men tvivelsutan har dagens egenskap av octava epiphanie och kyrk- lig mässodag också spelat en viss roll. Förlängandet av julen har fått det avrundade och naturliga måttet av en hel vecka och dess- utom en prägel av kyrklighet, som varken kunnat vara den kristna menigheten eller dess herdar misshaglig.

Det är ingalunda säkert, att vi eljes bland alla de spår av heden- dom, man sökt och funnit i nordisk folksed, äga någon årsfest så att säga bevarad *in situ*, i orubbat kalendariskt läge. Vinternät- ternas blot har flyttats och förändrats. Dess rester sväva om- kring mellan Mikaeli och Mårtengås. Den rörliga påskfesten har uppsugit sommarmålsfesten, i den mån icke rester av densamma leva kvar, förflyttade till Valborgsmässaofteon och 1 maj. Vad midsom- mar beträffar, om nu en sådan fest överhuvudtaget firats i hedenhös (det enda belägget i sagorna anses vara tvivelaktigt), har dess gamla, i norsk tradition bevarade datum, 14 juli, inga spår av helg kvar. Hela festen ligger på Johannes döparens dag, och ceremonielet hör mestadels ihop med dagen. Skulle nu tjugondag Knut vara, vad jag här sökt visa, så vore därmed icke blott en förklaring funnen till den egendomliga period, julen fått i de nordiska länderna, utan dessutom en ännu kvarstående rest av den hedniska midvinterfesten.

¹ Kr. Visted i ovan anf. uppsats meddelar från Valders på 1860-talet, att tjugon- dagen där kallades »ildbjörgaften» och att den aftonen dryckesoffer till spiselelden ut- fördes. På andra håll är denna ceremoni förlagd till $\frac{7}{1}$ — den konventionella julsluts- aftonen.

SMÄRRE MEDDELANDEN.

YLLEBRODERIER I SKÅNESLÖJDEN.

De här avhandlade konstsömmarna te sig vid första påsyn rätt olikartade. Och dock hava de mycket gemensamt. Thérèse de Dillmonts bekanta Encyclopédie des ouvrages de dames lämnar med sina utmärkta bilder det bästa tillfälle till jämförelser på detta område. I avdelningarna La broderie sur toile och La Tapisserie upptagas ett femtiotal arter av konstsöm från Öster- och Västerland, vilka äro inbördes besläktade. Och vi återfinna bland dem motstycken till konstsöm i den skånska hemslöjden. Det synes vara särskilt två slag av stygn, vilka framstå som uråldriga och grundläggande, nämligen stjälk- och korsstygn.

Tekniken i broderiet fig. 1 torde efter Dillmont kunna betecknas som *bruten plattsöm*. Vi se, att detta arbetssätt står stjälk-sömmen nära. Mönstret är sammansatt av diagonalt byggda figurer, vilka uppstå därigenom, att för varje stygn nålen föres på snedden, så att avigsidan företer idel snedstygn under det stygnen på framsidan äro rätliniga. Varje stygn ligger över fyra och under två inslagstrådar i tyget.

Mönstret i fig. 2 är framställt genom *korssöm* och i fig. 3 med *tvistsöm*. Ej sällan får man se båda dessa sömarter på samma föremål, konturerna i tvistsöm samt fyllnads- och bottenstygn i korssöm.

Tvistsömmen sys radvis med ett kort och ett långt stygn omväxlande. När en rad är färdigsydd, fortsätter man med en liknande intill denna. Man kan då låta antingen de korta eller de långa

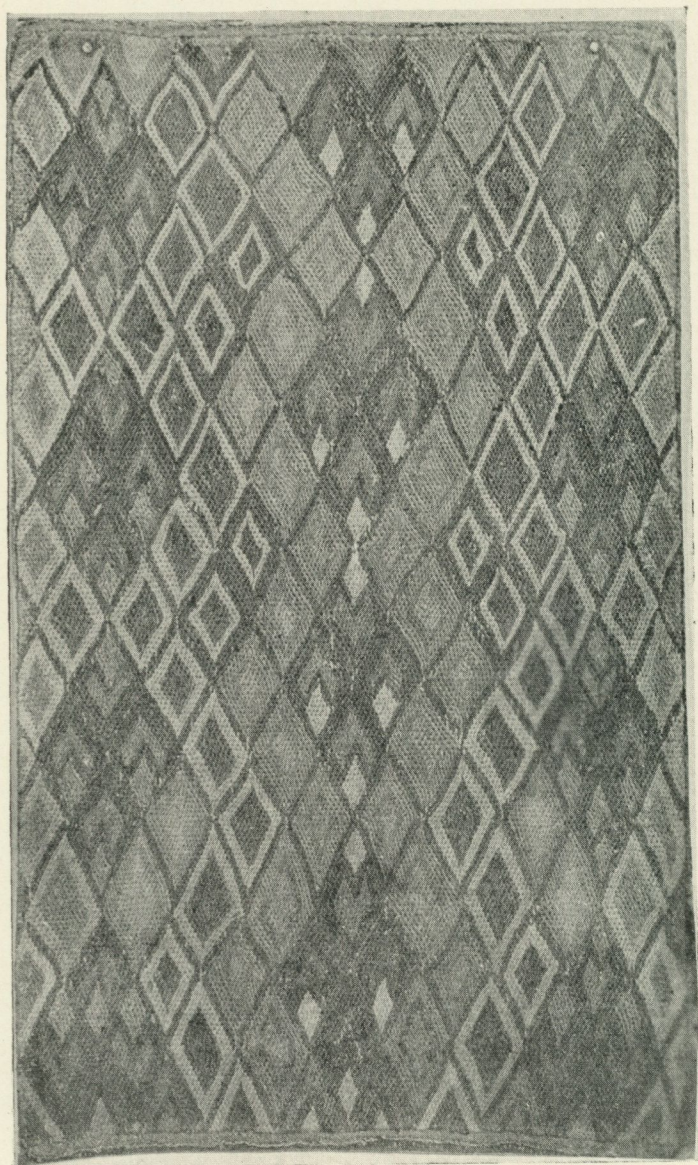

Fig. 1. Hyende. Ystads museum.

stygnen mötas, vilket ger sömmen något olika utseende. I Skåne har det brukats att sy nedifrån uppåt, hos Dillmont, där denna söm kallas *point grec*, läggas stygnen horisontalt. Vid jämförelse visar

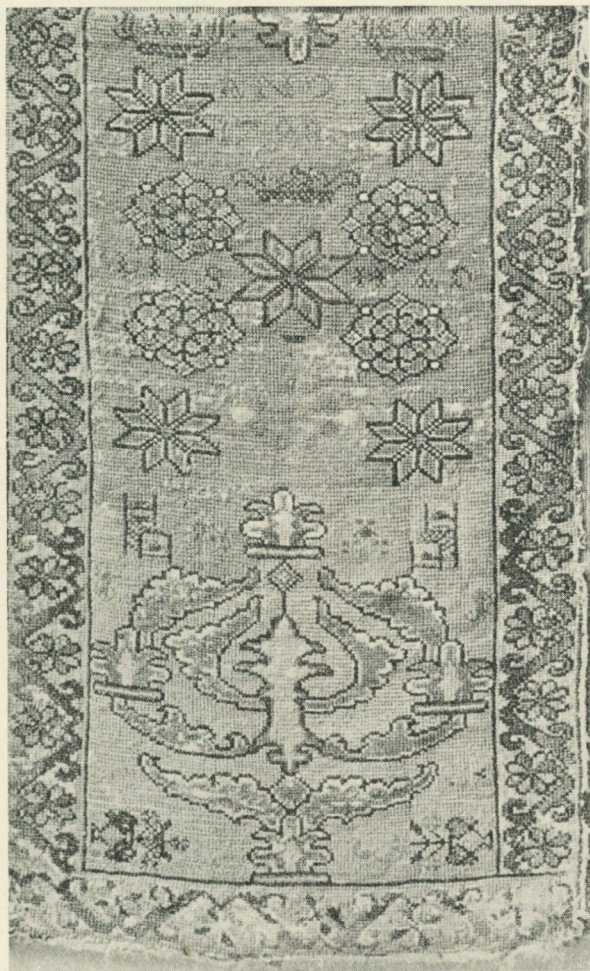

Fig. 2. Åkdyna, korssöm. Stäfvie sn, Torna hd, Skåne. Nord. M. 1,231.

sig en påtaglig överensstämmelse mellan denna och de sömtekniker, vilka i hennes nämnda verk gå under namn av dubbelsidigt monte-negrinskt korsstygn, algeriskt flätstygn och slaviskt flätstygn m. fl.

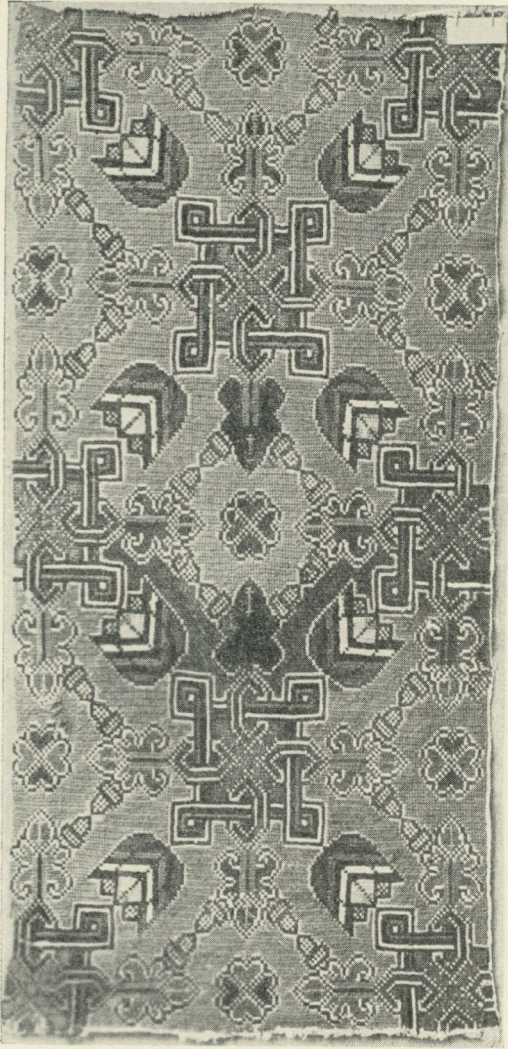

Fig. 3. Åkdyna, tvistsöm. Skåne. Nord. M. 9,922.

I slaviska länder användes tvistsömmen för pryddande av till dräkten hörande linneplagg.

Snarast tordetvistsömmen kunna definieras som en kombination av stjälk- och korsöm. På grund av sömmens flätningssliknande utseende bär den namn som *point natté* och *Zopfstich*. Möjligen kan den svenska benämningen även hava avseende härpå och stå i relation till det engelska *twist* i dess sekundära betydelse av fläta. Emellertid plägade såväl denna som de andra yllebroderier, varmed vi här sysselsätta oss, sys på en stramaljartad linneväv, som av ålder hetat *twist* och som karakteriseras därav att två och två varp- och inslagstrådar gå tillsammans. Man kan därför ej komma alldeles ifrån den tanken, att namnet måhända skall beteckna »en söm på twist».

Broderier av typ som fig. 4 äro liksom typ 1 sällsynta i jämförelse med tvistsömmade dynor, vilka på Lundatrakten och längre utåt förekommo så gott som i varje stuga. Detaljteckningen visar hur denna *plattsöm* är utförd och hur såväl arbetssätt som mönster-

effekt ej så litet påminner om röllakan, fast trådarna här ligga över varpen.

En ännu mera direkt motsvarighet inom vävnads-konsten har stjälsömmen. Hos Dillmont förekommer ett point de tricot, som säges vara la traduction brodée des tapis de Sumac. Syr man två rader motställda stjälkstygn som på vårt prov, får man ett arbetsresultat, som ger illusion av flätning. På detta sätt har D:s tricotstygn åstadkommits, och vi se på analysen av sumaktekniken, att medelst snärjningen varvvis kring varptrådarna samma trådläge uppstår som i sömmen, och likaledes att såväl arbetssätt som vävnadsyta förete en påtaglig frändskap med tvistsöm. Sumakmattorna tillhöra den kaukasiska mattgruppen och äro besläktade med de österländska kelims. Namnet kommer av SHEMAKHA,

benämningen på huvudorten i den kaukasiska provinsen Schirwan.

Rätt ofta har man tillfälle att bli erinrad om bygdebroderiernas nära relation till såväl äldre kyrklig textilkonst som högreståndsföremål för hemmets prydnad. Så ingår exempelvis ett magnifikt täcke från 1600-talet i Nordiska Museets samlingar, söm-

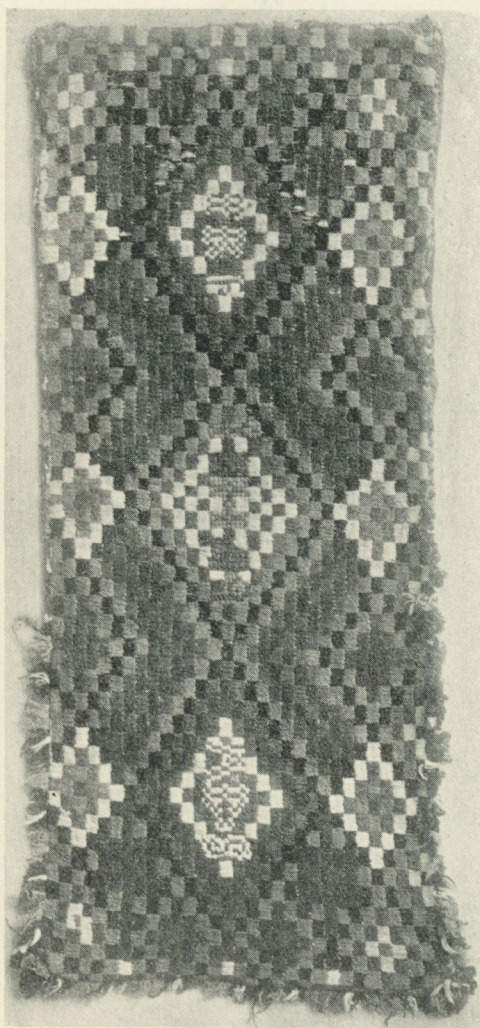

Fig. 4. Åkdyna från Fru Ahlsted sn, Skytts hd, Skåne. Nord. M. 127,391.

mat som fig. 1. Provinzialmuseum i Hannover gömmer på ett praktfullt antependium från 14 årh., sytt på liknande sätt i silke och silvertråd med figurala framställningar, omgivna av rik ornering. Likaså pryder tvistsömmen åtskilliga märkliga sakrala och andra föremål i museerna. Kunstgewerbemuseum i Köln har flera

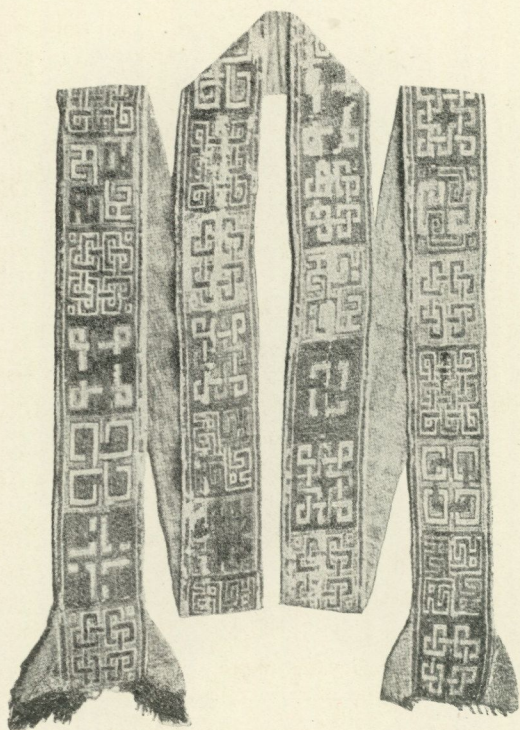

Fig. 5. Stola med silkebroderi från början av 13 årh. Schnütgenmuseum, Köln.

vackra prov på sådana gamla broderier, varibland den här avbildade stolan, vilken synes mig särskilt intressant, då motivet är den i skånsk tvistsöm så ytterst vanliga valknuten. Fig. 5.

Bland ornamenten i skånetvistsöm finna vi åtskilligt, som tillhör även konstvävnaderna som den åttauddiga stjärnan m. m., men ornamentiken har dock en påtaglig och förnäm särprägel. Karaktäristiska motiv äro utom valknut särskilt granatäpple och tulpan

jämte palmett och arabesker med och utan blommor samt attabla-rosen: lotusblomman. Åtskilliga ytmönster visa överensstämmelse med proven på märkdukar och äro troligen hämtade ur 16- och 1700-talens mönsterböcker.

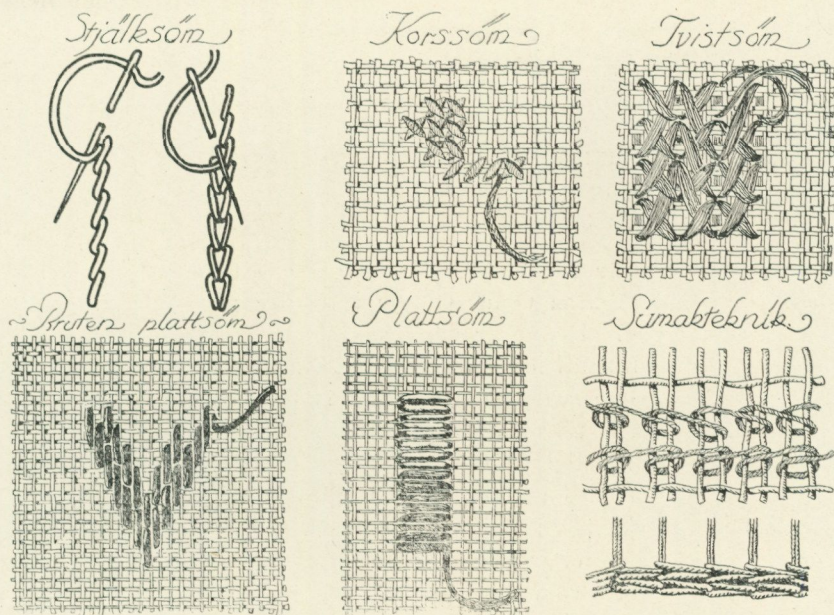

Fig. 6. Schematisk framställning av olika stygn.

Detaljritningarna för stjälksöm äro efter Agnes Branting, Prydnadssöm, Sthlm 1910, för kors- och tvistsöm ur Dillmonts Encyclopédie och för sumak ur Notes on Carpet-knotting and weaving, Victoria and Albert Museum, 1920.

Maria Collin.

LITTERATUR.

VÄSTSVENSKA FOLKMINNESFÖRENINGEN, *Bohuslänska folkminnen*. Studier och uppteckningar. Redigerade av DAVID ARILL. Uddevalla. J. F. Hallmans bokhandel. 1922. 196 s. 8:o.

Detta arbete är utgivet som festskrift och tillägnat den mångkunnige hemmansägaren Olaus Olsson i Bräcke på Tjörn i Bohuslän på hans 70-årsdag. Denne är känd som en framstående samlare och meddelare av folktraditioner och folkspråk, men det är väl enastående, att en allmogeman på detta sätt blivit hedrad och det vittnar lika mycket om festföremålets värdefulla egenskaper som om den nyvaknade livaktigheten på folklivsforskningens fält. Ett tiotal författare bidraga med en eller flera uppsatser, av vilka två beröra materiell allmogekultur i Bohuslän, en bohusdialekten och de övriga forntro, folkdiktning eller bygdeforskning och dess pionärer i landskapet. Bland bidragen må nämnas »Bohuslänska vallvisor» av Sverker Ek, »Havsfolket» av Karl Rencke och »Gregoriusdagen» av David Arill. Här är ej tillfälle att närmare ingå på dessa eller övriga uppsatser. Det må vara nog att framhäva, att de vittna om västsvenska folkminnesföreningens allvarliga och lyckosamt igångsatta strävan att uppsåra och utforska områdets andliga skatter, sådana de bevarats hos folket, något som livligt måste glädja alla kulturintresserade.

S. E.

CHR. RISELL, *Ekonomisk beskrivning över Färnebo eller Filipstads pastorat i Värmland* — — — 1757, utgiven av JALMAR FURUSKOG, Filipstad. Bärsl. Nyheters tryckeri 1921. 32 s. 8:o.

Den beskrivning över »Färnebo socken eller Filipstads pastorat i Värmland», som här framlagts i tryck, är författad av kyrkoherden Christopher Risell och har, såsom utgivaren påvisar, legat till grund för den skildring över Färnebo, som ingår i landshövdingen Adolph

Mörners år 1762 nedskrivna »Ekonomiska beskrivning över Värmland», vilken förvaras i Kungliga biblioteket och aldrig blivit tryckt. Rissells arbete tillkom direkt på Mörners befallning för att nyttjas av honom.

Såsom titeln angiver, är det huvudsakligen den ekonomiska synpunkten, som dominerar arbetet, och för etnologen innehåller det ej mycket av direkt intresse. Vid skildringen av åkerbruket och andra näringar framkomma dock en del kulturhistoriska notiser att taga vara på. Det lilla arbetet, som utgivits med tanke på att tjäna bygdens befolkning, har sålunda sitt givna intresse, men det synes mindre välbetänkt att helt förändra stavningen till den nu gällande.

S. E.

NAT. LINDQVIST, *En isländsk svartkonstbok från 1500-talet*. Utgiven med översättning och kommentar. Uppsala 1921. 77 s. 8:o.

Den här utgivna svartkonstboken tillhör Vitterhetsakademien och har 1682 förvärvats till Sverige av den svenske språk- och fornforskaren J. G. Sparfvenfelt. Dess äldsta parti är nedskrivet på Island under senare delen av 1500-talet, men omkring år 1600 har boken överförts till Danmark, där den tydligen använts av någon trollkunnig person, som kompletterat den med tillhjälp av en annan isländsk trollbok. Den har nu på ett synnerligen förtjänstfullt sätt publicerats av docenten Lindqvist och försetts med översättning, anmärkningar, textkritik, samt med en inledning, som belyser handskriftens tillkomst, historia och språkkaraktär. Vidare lämnar han en historik över svartkonsten, särskilt den som framträtt på Island. Det kan anmärkas att även alla i handskriften förekommande tecken och figurer blivit avbildade.

För folklivsforskaren finnes här ett rikt och värdefullt material, och särskilt för ett jämförande studium av våra svenska svartkonstböcker är det av stor betydelse, att detta gamla magiska instrument eller monument blivit införlivat med vår litteratur och ingående utlagt och förklarad. Det måste därför räknas som en verklig tjänst, som utgivaren gjort åt folklivsforskningen.

S. E.

GÖSTA LANGENFELT, *On the origin of tribal names*. Särtryck ur Anthropos. Bd. XIV—XV. 1919—1920.

Författaren kritiserar de vanliga sätten att etymologisera folknamn och påvisar, att flertalet av dem varken äro släktnamn, här-

ledda från en stamfader eller hövding, ej heller totemnamn utan antingen topografiska, uppkomna efter benämningen på boplatsen eller boningsorten eller också öknamn, vilka kunna vara sympatiska eller osympatiska. Ur etnologisk synpunkt är det intressant att konstatera, att forskningen mer och mer börjar underkänna den patriarkaliska syn på hithörande företeelser, som länge härskat och som alltför litet beaktat den inom sociologien gjorda erfarenheten, att ättväsendet och patriarkalismen även hos Nordens folk först i relativt sen tid nått den kraftiga utbildning de ägde under vikingatiden, och att dessförinnan andra samfundsbildningar voro minst lika starka. Den fornnordiska litteraturens skildringar, bundna till en viss epok, få icke bortskymma detta faktum, och därför synes Langenfelts uppsats, om vars detaljer jag icke kan yttra mig, vara ett steg i rätt riktning.

S. E.

EN BOK OM VÄRMLAND AV VÄRMLÄNNINGAR. Redigerad av H. H. HILDEBRANDSSON och SIXTEN SAMUELSSON. Stor bred oktav, 27 × 19 cm, 3 delar. Rikt illustrerad. Almqvist & Wiksells Boktryckeri A.-B. Uppsala 1918, 1921.

De två första delarna av En bok om Värmland utkommo 1918. Till dem har, efter några års mellanrum, fogats ytterligare en tredje del, varigenom arbetet blivit fullbordat inom den ram, som med avseende på innehållet i huvudsak avsetts vid arbetets ursprungliga planläggande.

I sitt sålunda kompletterade skick synes bokverket i fråga kunna göra anspråk på en viss särställning bland vår nyare svenska landskapslitteratur. Detta gäller ej mindre omfånget och utstyrseln än även det ytterst mångsidiga innehållet. De 1,106 sidorna omfatta över ett 30-tal artiklar, skrivna av kända vetenskapsmän, representerande alla fyra fakulteterna, samt av på det praktiska livets skilda områden erfarna fackmän. Att så mycken sakkunskap, tillika kostnadsfri och frivillig, kunnat mobiliseras, visar med vilket förtroende och intresse planen från början omfattats. En del artiklar närma sig formen av monografier, andra bjuda på miljöskildringar och tidsmålningar, sakligt intressanta samt livade av inströdda personliga hågkomster. Det rent skönlitterära har knappast till skada lämnats åsido, och då ett bidrag i den riktningen för en gångs skull förekommer, ter sig detta nästan såsom fallande utom ramen, hur förtjänstfullt det än månne vara i och för sig.

Artiklarna, vilka man med nöje och behållning studerar, vare sig nu de behandla humaniora eller naturvetenskaperna, näringslivet eller administrationen, undandraga sig oftast på grund av själva ämnesvalen ett bedömande i denna tidskrift. Ej ens det flyktigaste refererande, än mindre recenserande, av dem alla kan här ifrågakomma. Vad jag som flyktigast med några ord ville beröra är de folklivshistoriska bidragen uti några detaljer.

I den första delen framställer Ernst Nygren, författaren till specialarbetet Värmlands stenålder, »ett utkast till Värmlands bebyggelsehistoria och en översikt av det befintliga arkeologiska materialet i den mån detta betingas av landskapets karaktär». Inventeringen, den första metodiska i sitt slag för provinsens vidkommande, har i föreliggande översikt framskjutits till att i stora huvuddrag omfatta även bronsåldern och järnåldern. Med ledning av de äldsta redskapens spridning kommer författaren i sin undersökning till den slutsatsen, att bebyggelsen, sannolikt inkommande över Dalsland, vandrat från väster till öster, först tagit form av strandbebyggelse, sedan från Vänern spridit sig mot norr för att övergå till slättbebyggelse o. s. v. Enligt Nygren skulle på så sätt landskapets sydostligare delar ursprungligen hava befolkats från nordväst, ej från söder såsom tidigare mera hypotetiskt gjorts gällande. Med artikeln liksom med ett flertal artiklar i detta verk följer källskriftförteckning, dessutom en karta.

Arvid Runestam och Sixten Samuelsson hava slagit sig tillhoppa om en uppsats, betitlad »Om den värmländska allmogens liv i helg och söcken under gångna tider», vari den förre övervägande behandlat det egentliga allmogelivet, den senare, förutom annat, folktron. Uppsatsen, omfattande ett 90-tal sidor, har i stor utsträckning utarbetats på grundval av primärmaterial, insamlat av de båda författarna själva. Den har på så sätt nödvändigtvis blivit i en del stycken *lokalt* orienterad. Ville man vara förfärligt nog, skulle man med hänsyn härtill kunna göra den anmärkningen, att överskriften fått en smula för vittsyftande formulering. Jag avstår från att framdraga exempel till stöd för anmärkningen, ty den är alldeles för bagatellartad. Uppgiften att teckna en sammanträngd bild av ortens folkliv hava författarna på ett hedrande sätt löst. Bakom framställningen skymta grundliga förberedelser, och just det att författarna haft så mycket att släppa till ur egen fatabur gör, att deras bidrag kommer att äga ett bestående värde. Med tacksamhet mottagen blir säkerligen den förteckning över tryckt och otryckt värmländsk topografi som åtföljer artikeln.

Sixten Samuelsson, den flitigaste medarbetaren, har härförutom lämnat ett bidrag, Värmlands historia, vilket behandlar landskapets öden och utveckling fr. o. m. medeltiden t. o. m. närvarande tid, politiskt, krigshistoriskt, administrativt, ekonomiskt o. s. v.

»Finnarna intill 1600-talets slut» — d. v. s. deras invandrings- och kolonisationshistoria — avhandlas i en artikel, författad av Erik Falk. Artikelnen, en litteraturstudie med inslag av ett och annat nytt moment, finner jag vara välskriven samt riktigt sammanställd på grundval av de av författaren använda källorna, men en uppgift däri tarvar rättelse. En plansch med underskrift Värmländsk finnstuga (del III, s. 272—3) återger tydligen icke alls någon finnstuga, utan helt enkelt en vanlig skogsarbetarbostad, s. k. timmerkoja. Tager jag ej allt för mycket fel är det samma koja, som fanns tillfälligtvis uppsatt vid utställningen i Karlstad sommaren 1903. Jag tycker mig med bestämdhet igenkänna interiören och de provisoriskt upphängda museiföremålen.

Med de övriga i samma kapitel återgivna bilderna (fig. 35—38), enl. artikelförfattarens uppgift lånade från Sv. Turistföreningens samlingar, förhåller det sig så, att de tillhöra en större serie fotografier, som på Nordiska Museets bekostnad togos 1899 vid en av undertecknads resor inom finnskogarna och varav (genom den tillfälligt assisterande fotografens privata förmedling) kopior hamnat på olika håll. Förhållandet tarvar inom parentes en förklaring, emedan dessa kopior ej alltid, där de använts, blivit handhavda med fullt tillräcklig urskillning. För konsekvensens skull borde måhända bilderna ha förtydligats med närmare lokaluppgifter (t. ex. gårds-el. bynamnen) såsom eljest alltid skett i den så omsorgsfullt redigerade Värmlandsboken. Artikelförfattarens uppgift, att finnpörtena ha övergivits, håller inte ännu i full bemärkelse streck. Över hundra ftingårdar, de flesta med rökstugor, i stort antal bebodda, hava under de senare åren (1916, 1920), avbildats och uppmätts.

Uppsatserna »Bruks- och Herrgårdsliv i Värmland» av Reinhold Geijer och »Ur värmländskt prästgårdsliv» av Gustav Lizell få ej här helt förbigås. Till kannedomen om den lantliga högreståndskulturen, ofta så nära besläktad med bondens gamla kultur, lämna dessa i bästa mening populära bidrag ett värdefullt stoff. En bild av Lucia med kaffebricka och ljus i håret pryder den förstnämnda uppsatsen. Den senare innehåller en Lucia-visa med ord och melodi något som tillhör litteraturens allra största sällsyntheter.

Vidare tar man med nöje del av ett par språkliga uppsatser, skrivna av Adolf Noreen och Sixten Samuelsson, av Axel Dalmans

»Värmlands städer och köpingar», av Georg Samuelssons »Kommunikationsväsendet i Värmland», vilken redogörelse jag gärna hade sett prydd med avbildningar av de milstenstyper, som markera de värmländska landsvägarna. Teofron Säve och Helge Kjellin ha var sin artikel om kyrkliga förhållanden, o. s. v.

Slutligen märkes en serie bilder av för landskapet karakteristiska naturscenerier, av herrgårdar, kyrkor m. m.

Som slutomdöme må gälla att Värmlandsboken, som till syvende og sidst har den förtjänsten att ej tyngas av för mycket lokalpatriotiska funderingar, gör sina upphovsmän — de må vara initiativtagare eller hava verkat i redaktionen eller på annat sätt dragit sina strån till stacken — stor och varaktig heder.

N. K—d.

E. HOFFMANN-KRAYER, Volkskundliche Bibliographie.

År 1917 utgavs denna för folklivsforskaren synnerligen värdefulla handbok i sin första årgång, omfattande år 1917, och under sistförflutna år utkom den tredje årgången, omfattande år 1919. Man är den kände etnologen i Basel skyldig verklig och stor tacksamhet för detta trots dess ringa omfång stor möda krävande arbete, vars tillvaro här endast behöver påpekas för de fackmän, som tilläventyrs ännu icke känna till det. Professor Hoffmann-Krayers intresse även för den svenskspråkiga etnologiska litteraturen är varmt och livligt, och det är önskligt, att svenska folklivsforskare ihågkomma denna bibliografi och skänka den sin medverkan.

N. E. H.

ABRAH. ABRAHAMSSON HÜLPHERS, Samlingar till en beskrivning över Norrland. Femte samlingen 3 bandet. *Lappmarken*. Utgiven av G. KALLSTENIUS. Stockholm 1922. 8:o.

Ur Hülphers' efterlämnade papper i Västerås' läroverks bibliotek har rektorn vid nämnda läroverk G. Kallstenius framdragit och publicerat den hittills utgivna Lappmarksbeskrivningen, varigenom Hülphers, storslagna Norrlandsskildring nu 124 år efter författarens död äntligen helt utkommit i tryck. Ehuru arbetet länge varit känt för forskningen, har det av oförklarlig anledning ej förrän nu publicerats, och då det nu äntligen skett, har det gjorts på ett i allo värdigt och utmärkt sätt. Med utomordentlig pietet har till och med den typografiska utstyrseln helt anslutits till de äldre delarna. Utgivaren har korrigerat texten och tillfogat ett efterord, innehållande

en historik över arbetets tillkomst samt en rad anmärkningar, vidare har han utarbetat register och bl. a. ett litet herdaminne över Lappmarkerna, och en förteckning över bergmästare. Mer skulle säkerligen icke ens Hülphers själv kunnat begära.

Författaren, som själv aldrig varit i Lappland, är här mer än vanligt återhållsam i fråga om skildringar av folk och folkliv och hänvisar i dessa avseenden mest till sina föregångare, framför allt Högström, men i övrigt äger beskrivningen samma topografiska förtjänster som de föregående delarna.

S. E.

GUSTAV LÖW, Stora Mällösa i äldre tider. En bygdeskildring. 1: 1—3. Stockholm 1922. 277 s: 8: o.

Detta är en sockenkrönika i ordets verkliga mening. Det material författaren använt består uteslutande av arkivalier eller utav andra forskare gjorda iakttagelser i fältet. Han har således konsekvent avstått ifrån att själv inhösta nya skördar ute i socknen. Under sådana omständigheter kommer han onekligen i en viss motsättning till vår moderna folklivsforskning och ansluter sig till den äldre historiska skolan, som endast erkände »skriftelige bevis» och vilken på olika sätt dagligen visar, att den ännu lever. Detta sker dock i föreliggande arbete med en viss reservation, och det finnes egentligen ingen anledning att i detta fall lasta författaren för att han med klar insikt om sitt materials begränsning, valt den arkivaliska vägen och i kronologisk följd framfört de skriftliga källornas innehåll om socknens och dess innevänares historia under tidernas gång. Den personhistoriska synpunkten synes vara den dominerande, men för övrigt redogöres i tidsföljd för allt som skett inom socknen, och dess liv och leverne framkommer på detta sätt delvis nästan som i en respektabel tidnings årgångar, ehuru författaren här och där gjort översikter och sammanfattningar av olika slag. Fortsättning är att förvänta.

Som materialpublikation har arbetet därför ett synnerligen stort värde även för kulturhistorikern. För övrigt är den konsekvens, med vilken författaren genomfört sin föresats att söka följa hela befolkningens öden i detalj, värt erkännande, och i detta avseende står arbetet ganska ensamt i sitt slag. Att på detta sätt gå på djupet är sannerligen icke att gå allfarsvägen, och detta är tydligen ett av de sätt man kan använda för att få fram nya och fruktbara resultat.

S. E.

REDOGÖRELSE

FÖR

NORDISKA MUSEETS UTVECKLING OCH FÖRVALTNING

ÅR 1922

STOCKHOLM 1923

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

230883

Nordiska Museets nämnd.

Sammansättningen av Nordiska Museets nämnd har varit densamma som föregående år och utgjordes alltså den 31 dec. 1922 av följande personer:

<i>Ordförande:</i>	byggnadsrådet fil. dr IS. GUST. CLASON, 1899.
<i>Andre ordförande:</i>	rektor fil. dr OLOF ÖRTENBLAD, 1905.
<i>Skattmästare:</i>	överdirektör VIKTOR ALMQUIST, 1897.
<i>Styresman:</i>	fil. doktor GUSTAF UPMARK, 1913.
<i>Övriga ledamöter:</i>	civilingenjör CLAES G. NORSTRÖM, 1900. överintendenten fil. dr JOHN BÖTTIGER, 1901. justitierådet LOUIS AMÉEN, 1909.

Under år 1922 hade nämnden 4 sammanträden.

Jämte ärenden rörande museet har nämnden under året på grund av remisser från Kungl. Maj:t behandlat och avgivit underdåniga utlåtanden rörande följande ärenden: angående Samfundets för hembygdsvård anhållan om statsanslag till utgivande av »Tidskrift för hembygdsvård»; angående konstnären Ossian Elgströms anhållan om statsanslag till avslutande av ett arbete om »Juckasjärvilapparna; angående Folkmusikkommissionens framställning om statsanslag till utgivande av Nils Anderssons samlingar av svensk folkmusik; angående dr K. E. Forsslunds anhållan om ytterligare understöd till hans arbete »Med Dalälven från källorna till havet»; angående ifrågasatt förändrad organisation för profésamlingens vård.

Styresman och övriga tjänstemän.

Tjänstgörande den 31 dec. 1922 voro:¹

<i>Styresman:</i>	GUSTAF UPMARK, fil. dr, 1902.
<i>Ekonomichef:</i>	NILS RINGERTZ, överste, 1913.
<i>Intendenter:</i>	EDVARD HAMMARSTEDT, fil. dr, 1890. ALARIK BEHM, 1897. NILS KEYLAND, fil. kand., 1906.

¹ Årtalen angiva tidpunkten för tjänstemans anställande vid museet.

Professor i nordisk och jämförande folklivsforskning:

NILS LITHBERG, fil. dr, (1912) 1919.

Amanuenser:

SUNE AMBROSIANI, fil. dr, 1903.

SIGURD ERIXON, fil. kand., t. f. intendent (1916) 1922.

SIGURD WALLIN, fil. lic., t. f. intendent (1916) 1922.

ARVID BÄCKSTRÖM, fil. lic., 1916.

ERNST KLEIN, fil. kand., 1921.

VISEN LEWIN, 1885.

ANNA LEWIN, 1886.

SELMA STRÖM, 1886.

LOUISE HAGBERG, 1891.

ELLEN PLANTHABER, 1893.

IDA MÖLLER, 1898.

HEDVIG BOIVIE, 1898.

GERDA CEDERBLOM, 1900.

EMELIE VON WALTERSTORFF, 1903.

LAURA STRIDSBERG, 1904.

ANNA RUDBECK, 1909.

LALLA KUGELBERG, 1910.

RAGNHILD BERGSTÖM, 1911.

Bokhållare:

HARALD ENGWALL, 1907.

Amanuensen Sigurd Erixon har under år 1922 åtnjutit löneförmåner som intendent med skyldighet för honom att i egenskap av t. f. intendent tjänstgöra såsom biträdande föreståndare för allmogeaavdelningen.

Amanuensen Sigurd Wallin har likaledes under år 1922 åtnjutit löneförmåner som intendent med skyldighet för honom att i egenskap av t. f. intendent tjänstgöra som föreståndare för avdelningen för de högre stånden. — I egenskap av löjtnant i Kungl. Södermanlands regementes reserv har amanuensen Wallin varit inkallad i militärtjänstgöring den 10 sept.—8 okt. och sålunda under denna tid åtnjutit tjänstledighet.

Amanuensen fröken Visen Lewin, som med utgången av år 1921 varit berättigad åtnjuta pension, beviljades på därom framställd anhållan rätt att kvarstå i tjänsten under år 1922 och har samma rätt beviljats henne även för år 1923.

Amanuensen fröken Hedvig Boivie har på grund av sjukdom varit hindrad från att tjänstgöra från den 25 okt. till årets slut.

Amanuensen fröken Ragnhild Bergström, som insjuknat den 1 augusti 1921, var av sjukdom hindrad från att tjänstgöra från årets början till den 1 mars, då hon återinträdde i tjänstgöring.

Amanuensen fröken Ellen Planthaber har fortfarande under hela året

varit av sjukdom hindrad från att tjänstgöra. Som hennes vikarie har fortfarande fröken Lilly Haglund varit anställd.

På grund av ökade göromål har under sommarmånaderna en extra tjänsteman varit anställd vid räkenskapskontoret.

Såsom extra tjänstemän utan avlöning hava vid museet tjänstgjort revisor F. Altahr-Cederberg från årets början till den 15 oktober; fil. kand. Manne Hofrén från årets början till den 1 maj; fil. stud. Ossian Paulin från årets början till den 1 juni. Fil. stud. Gösta Selling har från årets början till 1 juli tjänstgjort vid museets byarkiv.

Institutionens allmänna förhållanden.

Statsanslag har liksom under föregående år utgått med ett belopp av 120,000 kronor. Därjämte har Riksdagen beviljat extra lönetillägg och dyrtidstillägg så att museets tjänstemän samt vaktmästare- och arbetarepersonalen vid museiavdelningen i sådant avseende kunnat jämföras med motsvarande befattningshavare i statens tjänst. — Vakt- och arbetarpersonalen å Skansen har åtnjutit dyrtidstillägg enligt av nämnden bestämda grunder.

Dessutom har till de av amanuensen Sigurd Erixon ledda byundersökningarna beviljats ett statsanslag av 3,000 kr.

Stockholms stads anslag har liksom under föregående år utgått med 40,000 kr. med i huvudsak samma villkor som förut varit gällande.

Donationer. Det belopp, som tillfallit museet genom fröken GUNBORG ELFVINGS i årsberättelsen för år 1921 omtalade testamente, uppgick till den betydande summan av 143,588 kr. 16 öre, som inbetalades till museet den 21 aug. 1922. Sedan Kungl. Maj:t nedsatt det belopp, som museet hade betalat i arvskatt, kom ytterligare en summa av 14,728 kr. 69 öre museet till godo, varigenom sålunda det sammanlagda testamenterade beloppet uppgick till 158,316 kr. 85 öre. — Nämnden har beslutit att tillsvidare förvalta detta belopp som en fond, benämnd Elfvingska fonden, vars ränta tillsvidare skall läggas till kapitalet, samt att fonden framdeles skall användas till uppförande å Skansen av någon högre ståndsbbyggnad, herrgård, prästgård eller dyl.

Samfundet Nordiska Museets Vänner har även under år 1922 till museets samlingar som gåva överlämnat ett antal värdefulla föremål; -- jämför redogörelsen för förvärv till samlingarna samt berättelsen över Nordiska Museets Vänners verksamhet under år 1922 här nedan.

Museibyggnaden. För att bereda ökat utrymme åt Livrustkammarens tjänstemän hava under året ändringsarbeten utförts i museibyggnadens södra flygel, varvid ett studie- och väntrum, ett tjänstemannarum och ett verkstadsrum här inretts. I samband härmed visade det sig nödvändigt att utföra en

del reparationsarbeten å taket av denna flygel m. fl. st. — Arbetena leddes av intendenten i Kungl. Byggnadsstyrelsen Knut Bildmark.

Nordiska Museets kansli. Diarium över inkommande skrivelser 1922, som förts av amanuensen fröken LOUISE HAGBERG, upptager 1,694 nummer, vartill komma ej diarieförda vårfestbrev 2,313, vadan slutsumman av ankomna brev uppgår till 4,007 st. Räkningar, kostnadsförslag och anbud m. m. upptagas ej i detta diarium och ej heller skrivelser till Livrustkammaren, över vilka särskilt diarium förts sedan år 1920. — Utgående skrivelser i registratur och kopieböcker utgöra 1,300 nummer. (Livrustkammaren har sedan år 1920 egen kopiebok.) Postböckerna upptaga 11,141 försändelser, varav 4,701 korsband.

Samlingarna.

De tid efter annan skeende nyförvärven, varigenom samlingarna kompletteras, liksom de studier av föremålen, som bedrivs av tjänstemännen, medföra ständiga smärre omordningsarbeten i de för allmänheten tillgängliga avdelningarna. Därjämte har liksom under en följd av år en väsentlig del av arbetet varit ägnat åt de i magasinerna förvarade föremålen. — Arbetet med uppordnande av de i skjulen på bakgården befintliga föremålen har under året fortsatts och äntligen kunnat avslutas; tyvärr kan man ändock icke påstå att dessa magasineringsförhållanden äro tillfredsställande. — Museets rika samlingar av kyrkliga föremål hava på ett överskådligare sätt än förut magasinrats i kyrksalen i bottenvåningen, där för ändamålet ett par loft blivit uppförda. De kyrkliga föremålen kunna numera lättare hållas tillgängliga för forskare och intresserade.

För ändamålsenligare magasinering av textilföremål hava hyllor uppförts i ett av gallerierna å vinden, och därjämte hava hyllor utförts för förvaring av byarkivet och i bibliotekets bokmagasin.

Bristen på utrymme såväl i utställningsrummen som i magasinerna gör sig allt starkare gällande och nödvändigheten av att i största möjliga grad tillvarata tillgängligt utrymme medför ökat arbete.

De elektriska skyddssignalanordningarna hava under året besiktigats av byrådirektören Gunnar Holmström, som därvid anbefallt vissa justeringsåtgärder.

De i Nordiska Museets huvudliggare katalogförda samlingarna hava under år 1922 ökats med 1,850 nummer. — Arbetet med föremålens införande i huvudbyggaren, som under samarbete med avdelningsföreståndarna handhafs av amanuensen fröken ANNA LEWIN, deras märkning, konservering och desinficering har bedrivits i enlighet med samma principer som förut.

Arbetet med kollationering av huvudbyggaren samt med utskrivning av

dubbelexemplar har fortsatts. — Slutligen har upprättats en liggare för inprickning av fotografiplåtnummer för de föremål i samlingarna som blivit fotograferade, ett arbete som visat sig nödvändigt för undvikande av dubbel-fotografering.

Angående förvärven till samlingarna m. m. meddelas följande.

Allmogeavdelningen.

Föreståndare: intendenten fil. dr EDVARD HAMMARSTEDT; biträdande föreståndare: t. f. intendenten fil. kand. SIGURD ERIXON; arbetande inom avdelningen: amanuenserna fil. kand. ERNST KLEIN, fröken GERDA CEDERBLOM (dräkter), fröken EMELIE VON WALTERSTORFF (textilföremål), fröken LOUISE HAGBERG (forntro, norska avd.). Intendenten NILS KEYLAND har förestått avdelningen för jakt och fiske.

Liksom under föregående år ha insamlare, vilka varit verksamma i övre Norrland och Uppland, i betydande grad ökat samlingarna från dessa landsändar. Härtill kommer i år ett stort antal förvärv från Jönköpings läns västra delar. I övrigt fördela sig förvärven tämligen jämt över landet med undantag för de särskilda insamlingar, som företagits på vissa specialområden. Så t. ex. har avdelningen för samfundsväsen erhållit särskilt märkliga tillskott från norra Västergötland, dräktavdelningen åter för året fått sina viktigaste nyförvärv från Hälsingland.

Åtskilligt utomsvenskt material har under året inkommit. Som särskilt glädjande får antecknas den allt livligare kontakten med grannfolken på andra sidan Bottenhavet och Östersjön, särskilt Finlands och Estlands folk av skilda stammar. Museet har för övrigt med bidrag från Göteborgsutställningens utlandssvenska avdelning haft en av sina tjänstemän, amanuensen E. Klein, ute i Estlands svenskbygder. Den omfattande samling, som härifrån hemförts, kommer dock först att omnämnas i nästa årsredogörelse, då dess införlivande med museet icke hann slutföras före år 1922 års utgång.

Vid en översikt av förvärven från olika landskap förtjäna vissa föremål att särskilt framhållas.

Skåne. Föremålsförvärven från Skåne ha icke varit många. En åkdyna i krabbasnår med foder i dukagång en broderad dyna från 1815 samt en präktig skjortknapp, »stolpknapp», av silver med infattade röda och gröna glasstenar och ett A-formigt hänge är allt, som behöver nämnas härifrån.

Bleking. Även detta landskap är föga representerat. Några intressanta dräktplagg ha dock förvärvats: ett livstykke av grågrön sidenbrokad med kantbårder av röda blommiga sidenband samt en präktig »kvinnosärk» av linne med långa ärmar, nedvikt krage och broderier i rött — sannolikt använd som skördesärk. Dessutom ha inköpts tvenne s. k. överdelar med rika broderier

i vitt å axelstycken och ärmlinningar. Två hängkläden av linne med broderier i blått och rött representera textilförvärven från detta landskap.

Småland. Som ovan nämnts är det främst från några av Jönköpings läns härad, som årets småländska förvärv kommit. Vi ha då först mycket fullständiga serier av redskap, både för hemarbeten och lantbruk, såsom matkär, kokkär, slagor, tjugor och fällekrattor, allt av gammaldags och enkelt utförande. Åtskilliga korgarbeten böra i detta sammanhang nämnas. Dessa redskap komma från Mo, Östbo och Västbo härad. Bland möbler märkas åtskilliga karaktäristiska stolar, bland annat en s. k. bordstol från Åsenhögarna samt en säng i gustaviansk stil från Valdshults sn, båda i Mo härad. — Från det gamla centrum för de målade smålandstapeterna, Sunnerbo härad, från Ljungby sn, ha förvärvats fem dylika bonader i traditionell stil. — De småländska dräktförvärven inskränka sig till några grövre mansplagg från Mo härad; en skintröja, ett förskinn, en dagsverksväska av läder samt en brudgumskäpp med mässingskrycka. Såsom deposition från Statens Historiska Museum ha dessutom erhållits åtskilliga kvinnoplagg från Varend.

Öland. Härifrån har inköpts bland annat en rikt pärlbroderad doppåse. En samling vävnadsfragment, varav några i ålderdomliga, rika krabbasnärsmönster med de för Öland utmärkande mjuka färgerna, har skänkts av fru Oda Berg, Kalmar.

Halland. Ett ovanligt förvärv har museet kunnat göra från detta landskap, nämligen ett jordfynd, som gjorts i Grönshult, Hishults sn, Höks härad. Det består av fem silverskedar, ett spänne av silver, vackert drivet, samt två söljor. Fyndet hade hembjudits till Statens Historiska Museum, men då dess karaktär genomgående anger, att det härrör från nyare tiden, har Nordiska Museet satts i tillfälle att förvärva det. De flesta av skedarna tillhöra en typ, som blir vanlig i vårt land vid 1600-talets mitt. Spännets, bestående av två rombiska blad, sammanhållna av en rund knopp, är vackert ornerat. — För dräktavdelningen har vidare förvärvats en broderad s. k. överdel från Årstads hd.

Östergötland. Bland de relativt få förvärven från Östergötland förtjänar att framhållas en »huvudring» av stoppat läder från Hanekinds härad. Den har begagnats som underlag för bördor, särskilt mjölkbyttor, vilka kvinnorna här plägat bära på hjässan, en metod, som torde förekomma på mycket få ställen i Sverige, men som på andra håll, t. ex. i Medelhavsländerna, är regel. Flera snibbaskålar, därav några med inskrifter, ha förvärvats i Skänninge. En yxa, som gått under namnet »bödelsyxa» och tillhört Törnevalla kyrka, bör likaledes omnämnas.

Västergötland. Utom de under avdelningen för samfundsväsen nedan beskrivna, särdeles värdefulla, till byorganisationen hörande föremålen ha åtskilliga andra goda förvärv gjorts. Däribland böra särskilt nämnas några

ålderdomliga dryckeskärl från Kåkindes hd, jämte flera snibbaskålar och trätallrikar. Ett par särdeles rikt skulpterade rakdonslådor, den ena i form av ett ståndur (dat. 1802), den andra utskuren dels i karvsnitt dels i en ålderdomlig flätornamentik, höra också till de saker, som äro värda ett omnämnande, fig. 1

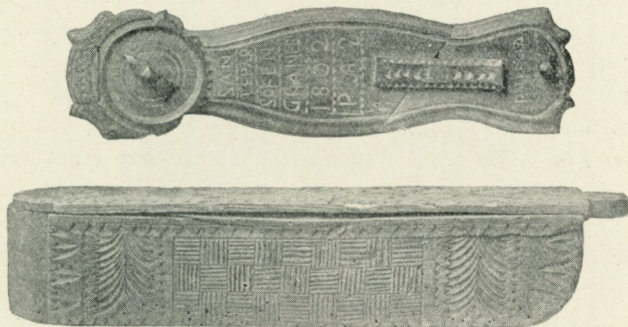

Fig. 1 o. 2. Rakdonsaskar. Västergötland. L. 0,258 m. och 0,321 m.
Nord. M. 140,228 och 140,223.

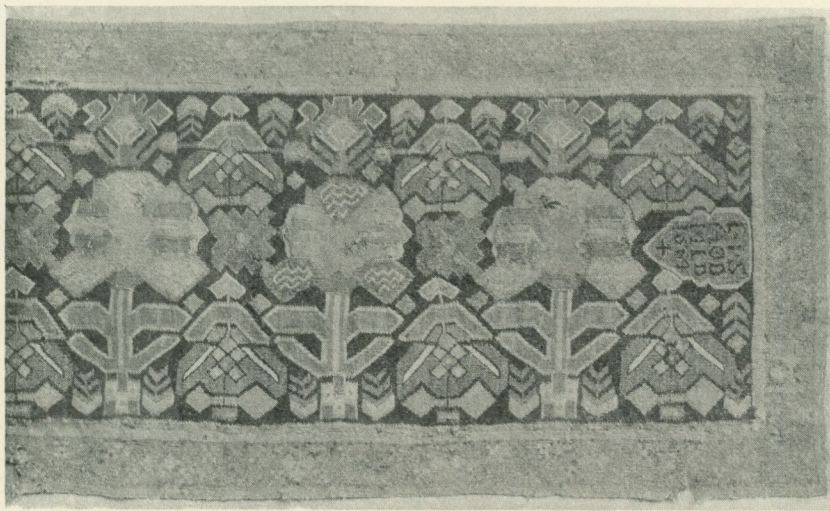

Fig. 3. Flamskvävnad från Västergötland. Dat. 1664 och märkt LIS AOD MLD.
L. 2,50 m. Nord. M. 141,769.

och 2. Det förnämsta, som museet under året fått från Västergötland, ett av de betydelsefullaste förvärv som gjorts på länge, åtminstone inom textilsamlingen, är en ståtlig flamskvävnad, daterad 1664 och märkt LIS. AOD MLD. Fig. 3. Den inköptes på sin tid av frih. N. G. Djurklou i Marks hd och

finns avbildad i hans »Unnarsboarnes seder och liv». Nordiska Museets Vänner har som gåva till museet överlämnat denna sällsynta kvarleva av 1600-talets folkliga vävnadskonst.

Närke. Närke representeras för året av ett jordfynd, nämligen ett vid kanalgrävningen 1888 funnet selknä av horn, prytt med gravyrer.

Södermanland. Flera intressanta allmogeföremål ha förvärvats i sörm-landsstäderna, så t. ex. ett par ljusstakar av trä med hästhuvudformade stöd från Södertälje och ett par vackert utskurna lokträn från Trosa. — Bland dräktplaggen märkes en s. k. örmössa, som av en åldrig sorundakvinna förfärdigats av hos henne bevarat gammalt mössiden. Från samma socken ha dessutom inköpts tvenne par »nålade» tumvantar, ett par vita och ett par svarta, med prydliga, för socknen typiska broderier. — Statens Historiska Museum har deponerat en samling kvinnoplagg från V. Vingåkers sn.

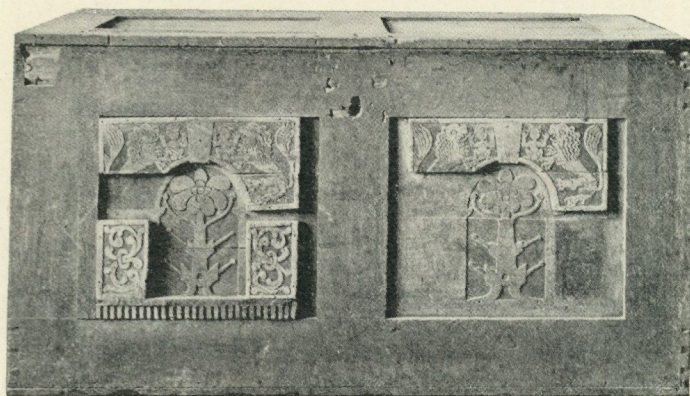

Fig. 4. Kista av ek. Biskopskulla sn, Lagunda hd, Uppland.
H. 0,88 m.; br. 1,64 m.

Uppland. Bland nyförvärven från detta landskap förtjänar särskilt att framhållas en präktig ekkista, fig. 4, med plant lock av väldiga dimensioner, på framsidan försedd med två utskurna fält med renässansmotiv. Den kommer från Biskopskulla sn, Lagunda härad. Från Hökhuvuds sn, Frösåkers härad, kommer en på träskivor ristad runkalender. En originell stänka, fig. 5, vars buktiga form i trä vill imitera ler- och metallkärl, har liksom ett flertal andra föremål inkommit genom den ägna medverkan av bestyrelsen för utställningen av uppländsk slöjd i Norrtälje. Stänkan härstammar från Markims sn, Seminghundra härad. Smidigt och elegant formad är en av svarvade små pelare och bågar sammansatt vägghylla från Roslagskulla sn, Åkers skeppslag. En solid ekkanna från samma sn utmärker sig för sina dimensioner. Dess höjd är icke mindre än 40 cm. En bandsked från Frötuna sn, Länna skpl,

är av särskilt intresse på grund av att den dekorerats med det för Uppland typiska bandflättningsornamentet, fig. 6. Museets tämligen fåtaliga samling uppländska allmogedrakter har tillökats med en vackert randad s. k. fästeväst från Frötuna sn samt en prydlig konstvävd väst från Ljusterö. Från Listlena ha dessutom inköpts några bindmössor och »stycken». Av textilföremål i övrigt har från Uppland förvärvats flera prov på inom landskapet brukliga kypertvariationer samt som gåva från Fackskolan för huslig ekonomi i Uppsala en intressant serie färggarnsprov jämte uppgifter om de för varje färg använda växterna.

Västmanland. Den första ryan från detta landskap har museet nu erhållit. Den är vacker i mönster och färg och

Fig. 5. Dryckeskanna av trä. Markims sn, Seminghundra hd, Uppland. H. 0,190 m. Nord. M. 141,178.

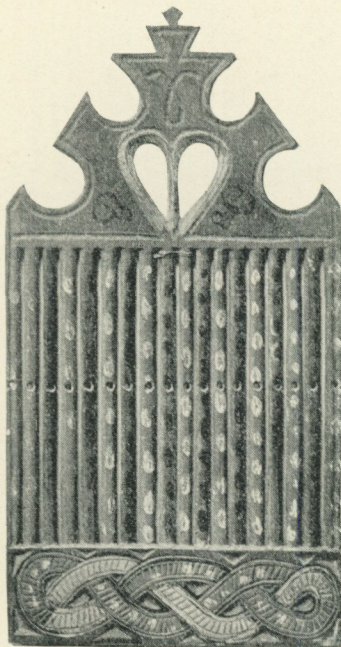

Fig. 6. Vävsked från Frötuna sn, Länna skpl., Uppland. H. 0,263 cm.. br. 0,14 cm. Nord. M. 141,459.

av präktigt material, men tyvärr illa medfaren, och användes senast som torkmatta. Vidare ha erhållits prover på linne- och yllevävnader till dräktplagg och sängkläder, såsom en filtvävnad i färgrik randning, bolstervars- och underlakansväv i blå och vit spetskypert samt randig och rutig sparlakansväv. Bland övriga föremål märkes en soppskål av trä med fällock från Ljusnarbergs sn.

Värmland. Bland de fåtaliga förvärven från detta landskap förtjänar nämnas en liten ask med utomordentligt rik och egenartad karvsnittsornering, härrörande från gränstrakterna mot Norge. Ett selyg, bestående av lokor och selbåge, rikt utskurna och målade, från Karlanda sn bör också antecknas.

Dalarna. Ett ovanligt intressant förvärv har gjorts med den i Mora inköpta, kompletta utrustning, som begagnats av en ambulering glasmästare på blybågsfönstrens tid. Den består av ett bord med »blyvals». Dess låda innehåller en uppsättning av alla behövlige verktyg, såsom gjutformar för spröjsar, olika hammare, tänger, mejslar, stämjärn etc. Bland övriga föremål märkas en vacker kåsa från Mora samt en blomstermålad träkanna från Ål.

Av olika sockendräkter i museets samlingar har Rättviksdräkten fått de bästa tillskotten. En förträfflig kvinnopäls samt tvenne brudlivstycken, ett av rött samt ett av grönt siden, komplettera samlingen på ett utmärkt sätt; dessutom ha förvärvats ett par röda, broderade halvhandskar för flicka att

bära vid kyrkbesök. Från Mora har inkommit ett par präktiga mannskor, s. k. tysk-skor, d. v. s. ej näverbottnade men i övrigt med den för socknen karaktäristiska plösen och skinnremmarna samt med stadiga klack»järn» av mäs-sing. Från Bjursås ett »stykke» till kvinnomössor med den för socknen typiska tyll-liknande knypplingen. Textilsamlingen har även från Dalarna fått åtskilliga prover samt ett dop-täcke från Mora, färgat mörk-blått med utsparat vit kant, daterat 1810.

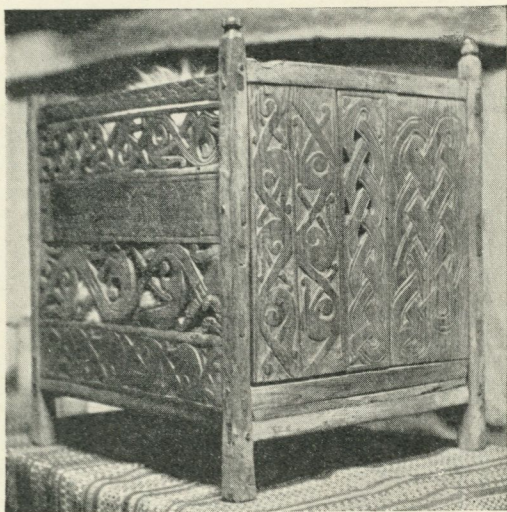

Fig. 7. Kardskäppa från Rättvik, Dalarna. Dep. i Nord. Museet.

En särskild hedersplats tillkommer en av konstnären G. Ankarerona upptäckt, av Rättviks Hembygdsförening i Nordiska Museet deponerad ullkorg från Rättvik, fig. 7, vars rika ornamentik, åstadkommen genom utskärningar i de spjälkor som bilda korgen, bär sen vikingatidsprägel.

Hälsingland. Delsbo är den socken inom Hälsingland, varifrån de betydligaste förvärv av dräkt delar under året gjorts. Bland dessa märkas tvenne synnerligen förnämlige manströjor, stickade av rött, grönt och svart ullgarn i det för socknen typiska mönstret. Dessa präktiga och dekorativa plagg buros till söndagseftermiddagsdräkt, vanligen tillsammans med gula skinnbyxor. En s. k. bandluva har även förvärvats till mansdräkten. Till kvinnodräkten har inkommit ett s. k. rosliv, vävt i ett gåsögonliknande mönster i svart och gult. Kjolar och liv av dylik tygsort buros till kyrkdräkt. Vidare har förvärvats

en »knyppelhatt» samt en s. k. svartluva. Denna för Delsbo egendomliga huvudbonad är av svart sammet, prydd med i svart färg doppade, knypplade spetsar och svarta blommiga sidenband, samt bars till kyrkräkt. En s. k. överdel samt några präktiga silkeshalsdukar att bäras till fest liksom även ett halskläde i svart och vitt bomullstyg tillhörande sorgdräkten komplettera i viktiga hänseenden samlingen av gamla delsbodräkter. Från Färila socken har inkommit ett brudförkläde av skir grön silkesvävnad med mönster i vitt.

Till textilavdelningen ha två hänglakan med broderad bård och en bård till ett hänglakan erhållits från Delsbo sn. Två av bårderna äro korssömmade, den tredje i s. k. delsbosöm, alla i rött på vitt och med fransar i rött och vitt. En välkommen gåva erhöi museet i två vackra målade bonader med blomstermotiv på väv, goda prov på den smakfulla dekorationskonst, som levat i Hälsingland.

Ångermanland. Från norra delen av landskapet, huvudsakligen från Nordmalings socken, ha åtskilliga möbler och bohagsting inköpts, bl. a. en ganska präktig säng med gustavianska stildrag och flera dekorativa skåp. Bland textiltillförförvarven märkas en dubbelsidigt flossad rya, daterad 1830, jämte en del täcken, dukar och vävnadsprov från Nordmalings sn i rosengång, kypertvariationer och förenklad dräll. Några rätt intressanta, ehuru defekta dräkt-delar ha också insamlats, bland annat en mycket bredrandig kjol, vävd av flamgarn i rött, vitt och grönt, ett par schalar av tryckt musslin i livliga färger samt ett pälskärp i ljusgrönt och svart.

Jämtland. Endast ett ringa antal föremål härifrån förekomma bland nyförvarven för året. Bland dessa förtjänar egentligen blott en stor, egendomligt formad »ölgås» från Hammerdals sn att nämnas, fig. 8. Den består av en masurknöl, som urholkats, samt en därmed sammanhängande, vriden gren, som formats till fågelhuvud.

Västerbotten. Även i år har museet strävat att komplettera sina nordsvenska samlingar. Från Västerbotten har en stor mängd etnografiskt intressant material av alla slag inköpts. Möblerna visa, där de utförts med större omsorg om formen, ofta gustavianskt inflytande såsom t. ex. framgår av flera stolar. Skrin och kistor äro ej sällan rosmålade eller på annat sätt färgprydda. Det övriga bohaget är i regel enkelt och torftigt i form och

Fig. 8. »Ölgås» från Hammerdals sn, Jämtland. H. 0,285 m. Nord. M. 140,977.

färg, som det anstår dessa nordliga bygder. — I likhet med Ångermanland har Västerbotten förut varit klen representat på museet i fråga om textilier; nu har härifrån erhållits ett antal täcken och vävprov i rosengång och enkla skaftvävnader. Bland rosengångsproverna utmärka sig två från Holmön för sin utsökt harmoniska och livliga färgskala jämte en mera ovanlig variation av mönstren. Täcken från Skellefteå landsförsamling och det angränsande Burträsk visa även vackra och egenartade mönster. — En synnerligen trevlig konstvävd långschal, kallad hjärtvärmare, från Skellefteå socken märkes bland dräktplaggen. Den är av halvulle, ljusgrå med mönster i vitt, blått och mörkbrunt.

Norrbotten. Liksom i Västerbotten ha också i detta landskap gjorts stora inköp av alla slags bohagsting. Bland möblerna märkas en kista med ovanligt rika järnbeslag, samt en bokpall, använd som underlag för bibeln (sannolikt framför allt vid husförhör), som bär den karaktäristiska klarröda färg, vilken varslar om att man nalkas norra Finland och Ryssland, länder

med en starkare färgskala än den, som i allmänhet brukas i Sverige. En utskuren brudpall av furu, daterad 1711, hör också till de mera märkliga förvärven. Bland textila föremål märkes ett täcke i ett slags förenklad dräll, som i orten betecknats som »äkta Tornedalsväv». Av dräkter ha inkommit två randiga och en rutig kvinnokjol samt ett prydligt halskläde av siden. Huruvida dessa dräktplagg äro betecknande för någon viss ort torde vara tvivelaktigt.

Fig. 9. Spånask, Lappland. Diam. 0,33 m. Nord. M. 140,218.

Lappmarkerna. Icke så få lapska föremål ha under året förvärvats. Det märkligaste är en stor, rund spånask med geometriska ristningar och utskärningar, daterad 1737, fig. 9. Åtskilliga redskap för skinnberedning samt andra verktyg och flera bössor höra till årsförvärvet. Dräktförvärven äro rätt förnämliga. De bestå av några präktiga mässingsbeslagna bälten, tvänne mansmössor från Juckasjärvi samt en vacker s. k. silverkrage från Lycksele lappmark. Några lapska vävprov i bunden rosengång ha skänkts till museet.

De nordiska länderna utom Sverige:

Norge. Bland årets förvärv märkes ett litet, högst intressant skrin av ek med läderbeklädning och rika järnbeslag. Det hör nära samman med en i Härjedalen och flerstädes i norra Sverige känd typ, av vilken enstaka exemplar daterats till 1400-talet. Denna datering synes stämma väl med ornamentiken på det lilla norska skrinet. En svärdformad runstav från Nedenäs amt, tyvärr med så gott som utplånade tecken, samt en präktig, bukig trä-

kanna med pip böra också nämnas. Bland dräktdelar märkas en toppluva och ett ylleförkläde från Söndfjord.

Finland. Den ur komparativ synpunkt särdeles viktiga, men tyvärr hittills föga fullständiga samlingen av föremål från Finland har under året fått en välbehörlig tillökning. Sålunda har museet förvärvat 30 linfästen av olika typer, från det flata rockbladet till den spolförmiga tenen, vilka giva en god föreställning om detta karaktäristiska föremåls växlande former i Österbotten. Stocken till ett armborst från Savoļaks är också bland det som bör antecknas. Två ryor, den ena från Nyland, den andra från Österbotten, höra även till de föremål, vilka så att säga bygga broar över Bottenhavet, mellan östra Sveriges och Finlands kultur.

Från **Åland** märkes ett vackert litet skrin med snedlock, vars renässansformer och prydliga alabasterinläggningar ge det en ganska förnäm karaktär.

Från finska **Karelen** ha inköpts några huvudbonader för gifta kvinnor av grekisk-katolsk trosbekännelse. Dessa plagg tillhöra en typ, som endast återfinnes i Öst-Europa och som även textilt genom sina olika sömarter är av stort intresse.

Estland är i år — oavsett de ovannämnda, ännu ej inventarieförda samlingarna från svenskbygderna — företrätt genom några särdeles präktiga förvärv av dräkter och smycken, insamlade av en finsk etnograf och av honom hembjudna åt museet. Härbland märkas bland annat en i det närmaste fullständig kvinnodräkt från ön Mohn samt diverse dräktplagg, varibland särskilt bandvävnader samt stickade strumpor och vantar äro intressanta. Till de dräktdelar, som förvärvats från de grekisk-katolska esterna i landets östra delar, höra några synnerligen pompösa silversöljor.

Danmark representeras av några kvinnomössor från Amager, av svart sammet med nackstyckena rikt broderade med paljetter och silvertråd.

De **komparativa samlingarna** i övrigt ha likaledes vuxit under året. Den slaviska allmogekulturen, vilken i högre grad än någon annan i Europa bevarat sin ursprunglighet, representeras bland annat av tvenne med pärlor och bomullsgarn i skiftande färger rikt broderade kvinnoskjortor från **Bukovina**. Från **Böhmen** har förvärvats en vacker samling dräktdelar och broderier, som delvis röja en mycket starkt utvecklad handaskicklighet.

Slutligen har från **Egypten** såsom jämförelsematerial förvärvats en mindre samling, 33 st., koptiska och arabiska textilfragment av några olika slag, däribland ett mera sällsynt silkesbroderi med figurframställning. Dessa fragment äro egyptiska fornyfynd från århundradena närmast efter Kristi födelse och äga stor betydelse för kannedomen om textilkonsten under den europeiska civilisationens tidigare stadier, då de representera ett hantverk, som vann spridning över hela det romerska världsriket.

Avdelningen för forntro. Bland årets förvärv märkes ett bröllopsbröd,

»storkringla», ifrån Ume sn, Norrbotten, från ett därstädes nyligen hållet bröllop. Vidare del av en ladugårdströskel från Biskopskulla sn, Uppland, med i densamma till skydd mot osynliga makter inborrade föremål. Beledsagad av synnerligen intressanta uppgifter har till museet överlämnats en liten sko, tagen från ett dött lappbarn, och vilken — senast på 1850-talet i Gamleby, Småland — använts vid bot av »skärvan» på så sätt, att det sjuka barnet fick ur densamma dricka mjölk, vari låg en liten kniv och en kvist, bägge delar av föremål med vilka människor dödats, fig. 10. — Från provinsen Salzburg i Österrike har erhållits en s. k. »Trudenstein», vilken hängt i ett stallfönster till skydd mot maran och utgör en intressant motsvarighet till de hos vårt folk använda »marstenarna».

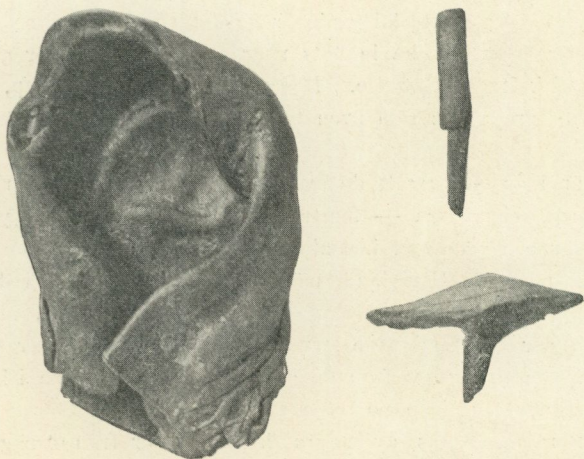

Fig. 10. Barnsko med kniv och träffisa, använda vid bot av »skärvan». Småland. Omkr. $\frac{2}{3}$ av originalets storlek.

Avdelningen för samfundsväsen. År 1922 är ett av de lyckligaste i denna avdelnings tillvaro. Genom byundersökningarna insamlades nämligen ett stort antal föremål, som både ur kvalitativ och kvantitativ synpunkt måste betecknas som rekordartat och genom att fylla länge kända luckor i samlingen nästan överträffat de förhoppningar, man kunnat hysa om dess utveckling. Det är så mycket mera glädjande att det ännu var möjligt att göra dessa förvärv, som några av de hithörande föremålen med säkerhet äro de sista, som ännu existera i landet, vadan de med skäl kunna sägas vara oersättliga. Detta gäller framför allt huvudförvärvet: en hel uppsättning av byföremål från Käckstads by, Ullervads socken, Vadsbo härad, Västergötland, fig. 11, vilket omfattar 12 stycken snibbskålar, varur bylaget drack vid grannastämmorna samt en utskuren och ornerad trärslev, »däppa», varmed drycken

Fig. 11. Grannafogden i Käckstads by, Ullervads sn, Vadsbo hd, Västergötland, med de till museet förvärvade föremålen.

östes upp ur kitteln i skälarna, vidare 4 stycken bystavar, en budkavle och en uppsättning byarkivalier. En närmare redogörelse för dessa föremål skall framdeles lämnas i Fataburen. Här må blott nämnas, att en av stavarna är en åldermanstav, en annan s. k. »pliktkäpp», varpå böter antecknades, och de två övriga gårdsgårdsstavar, varmed hägnadernas höjd och tillstånd kontrollerades. Hälften av den dryga inköpssumman för detta förvärv ställdes till museets förfogande av Nordiska Museets Vänner.

Även de övriga märkligare föremålen härröra till största delen från Västergötland, och att insamlingen lyckades så väl är jur. kandidat Harry Henschens förtjänst. Icke mindre än 11 bystavar av olika slag inkom på detta sätt till museet från Vadsbo härad, vilket är så mycket mera märkligt, som museet förut icke ägde en enda sådan från hela Västergötland. Värdigt stå vid dessas sida 5 byskrin och några sådana av västgötaursprung ha ej heller förut funnits i samlingarna. Av särskilt intresse är vidare ett helt bykägelspel från Ullervads by i Vadsbo, även detta sannolikt det sista, som ännu stått att få. I Fataburen 1906 sid. 35 skildrar Swedenborg ett dylikt »klotspels» användning vid grännölen. Även från tvenne andra byar förvärvades ett par bysnibbskålar. Vidare anskaffades en bylur av järnplåt och några budkavlar. Till samfundsorganisationen i vidare bemärkelse höra en »drängasten» och en »poj-kasten» från Leksbergs sn, varpå den manliga ungdomen fick pröva sina krafter före upptagandet i högre åldersklasser. Slutligen kan nämnas bland västgötasakerna några vaktbrickor, som använts av marknadsvakter i Brinnebergs socken.

Även några andra landskap ha fått lämna sin tribut. Från Uppland härröra en klubba av oviss användning, daterad 1688, några byklubbor samt ett antal handbojor, av vilka en påträffats vid grävning i Uppsala slott, och från Dalarna en byspruta och en byspann från en by i Mora sn. Här kunna också nämnas olika fästmansgåvor, vidare en brudgumskäpp från Åsenhöga sn, Mo hd, Småland, samt en brudpall från Norrbotten, daterad 1711. Stockholm har bidragit med en auktionsklubba från 1700-talet.

Jämsides med föremålen anskaffades också talrika byhandlingar, varom redogörelse lämnas på annat ställe.

Efter vad årets undersökningar lämnat i utbyte äger man rätt att alltjämt med gott hopp blicka framåt, och det vore en fåvitsk föreställning att tro, att insamlingsarbetet nu vore fullbordat eller ej skulle kunna lämna ytterligare värdefulla tillskott till kännedomen om vårt folks bysamhällen och sociala livsformer.

Avdelningarna för jakt och fiske erhöilo under året en tillökning av över ett 40-tal delvis mycket värdefulla föremål. Från Gellivare i Lappland inkom en bräda för rävfångst, s. k. tana, och från Anundsjö i Ångermanland en med gilleranordning utarbetad modell till björnfälla. Från Åsenhöga sn i

Småland erhöles ett par vargspjut, från Finland (Karelen) ett arborst med ornerade hornbeslag jämte bågtrissa och trubbpil (ekorripil), dessutom ett arborstskaft. Bland de många jaktillbehören märkas 3 st. kruttyg från Lappland och Västerbotten, med till sådana hörande detaljer som rem, kruthorn, hagelpung, krats, läderpung och stål, vidare från Lagunda hd i Uppland ett kruthorn av koppar med prässornament jämte ett krutmått, från Stockholm en kultång, funnen på Helgeandsholmen. Från Brännön, Nederkalix, förvärvades en råttfälla av trä.

Fiskeriavdelningen tillfördes från Gottland ett 7-tandat järnljuster och från Norge, Söndfjord, en s. k. »klep», träskaftad järnkrok för huggande av större fisk. Genom dr I. Arwidssons försorg riktades samlingen även detta år med flera värdefulla fynd, beledsagade av bilder och beskrivningar rörande mjärdbindningen. Till dem hör en »rotmjärde», påbörjat arbete, visande tekniken, samt en påbörjad bastmjärde, den förra från Kisa i Östergötland, den senare från Urshult i Småland. Gammaldags särskilt i anseende till de av lindbast förfärdigade tälorna är ett av dr Arwidsson insänt fisknät från Urshult. Från Storvindeln i Sorsele sn i Lappland förvärvades en del nättillbehör: nätsänken, dels av sten (med näveromslag), dels av horn, nättflöten av trä, dessutom en samling nätbindningskavlar. Även inkom en nättjuga, s. k. »klynna», för nätbindning. Från Djura kap. i Dalarna och Gnosjö i Småland erhöles ett par fiskkorgar, flätade av rottågor.

Ett föremål från Tveta sn i Södermanland må till sist nämnas. Detta, hittat på 1,8 m. djup i en mosse, är av ekträ, tyvärr defekt genom skada förorsakad av ett missriktat yxhugg. Föremålets form synes kunna ge anledning till den (redan av hittaren framkastade) förmodan, att det en gång utgjort skaftet till en paddelåra, ehuru ju intet med visshet kan sägas därom.

Avdelningen för de högre stånden.

Föreståndare: t. f. intendenten fil. lic. S. WALLIN; arbetande inom avdelningen: museets styresman fil. dr G. Upmark; amanuenserna fil. dr S. AMBROSIANI (skråväsen, arbetets historia m. m.); fil. lic. A. BÆCKSTRÖM; fröken A. LEWIN (dräkter, textiltföremål); fröken G. CEDERBLUM (leksaker m. m.); fröken H. BOIVIE (musikavdelningen).

Avdelningens årsförvärv utmärker sig ej för någon större rikhaltighet och omfattar, förutom ett antal möbler från 1700- och 1800-talen, huvudsakligen smärre föremål av växlande art, bland vilka somliga kunna framhållas, särskilt sådana som äro bestämt daterade, men de flesta ha sin betydelse däri att de i sin mån bidra till att göra avdelningens föremålsbestånd fylligare och mer användbart för skilda studiesyften. — Bland donatorer är även i år sam-

fundet Nordiska Museets Vänner förnämst; de gåvor av samfundet, som direkt falla under denna avdelning, utgöra några för samlingarna mycket välkomna föremål, varjämte den stora encyklopedien som skänkts till biblioteket, har stor betydelse för studierna inom avdelningen. Ett flertal enskilda personer

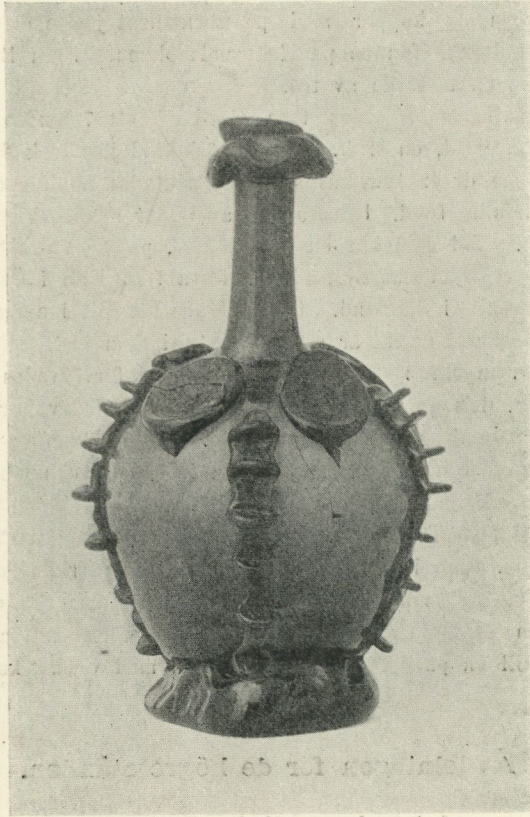

Fig. 12. Flaska av grönt glas från Björknäs glasbruk. H. 0,16 m.
Nord. M. 140,391.

ha för övrigt ihågkommit avdelningen med välkomna gåvor av enskilda föremål eller samlingar.

Den yngre Vasatiden. Äldst bland nyförvärven äro några småföremål, som kunna hänföras till yngre Vasatid: ett bordsur, s. k. pölskt resur, av försilvrad mässing med graverade jaktscener och förvarat i skinklätt och beslaget fodral; ett fodral av trä till bestick, skinklätt och med mässingsbeslag, med fackinredning av graverat ben; ett krus av rhenländskt lergods, av den art som i stora mängder infördes i Norden under 1500- och 1600-talen;

en mortel av järn med ett öra och med inskriften NICOLAVS NICOLAY 1649.

Den karolinska tiden. Här är bl. a. att anteckna ett litet hänglås av mässing med graverad ornering och inskriften **M+NN** CIODCCVII (natus 1707).

Tiden 1720—1750. En spegel, vars ram är dekorerad med försilvrade tennornament och målad i blått och guld i lackimitation med kinesiserande motiv, är ett exempel på det även i Sverige brukliga efterbildandet av kinesiskt lack, för övrigt mest odlat i Holland och England; spegeln erinrar i formerna om den Prechtska verkstadens alster. Kinesiskt mönster, inkommet via Holland, visar även ett fajansfat, dekorerat i blått, signerat vid Rörstrand 1745. Den svenska glastillverkningen representeras av en liten konisk flaska, dekorerad i etsning med små strödda blommor, ett för Kungsholms glasbruk i Stockholm typiskt mönster; ett vinglas, dekorerat i etsning med en emblematisk framställning, ett brinnande hjärta över en stad och devisen SIC EST INTUS, samt vidare en liten flaska av grönt glas, fig. 12, dekorerad med pålagda krusade glasband och stämplor med namnet Biörknäs, betecknande ett på Värmdön beläget glasbruk, som arbetade under tiden 1736—1785. En liten luktdosa av förgyllt silver i vasform med graverade bårder och godronering är likaledes av svensk tillverkning. Slutligen kunna nämnas ett par strykjärn, det ena av malm med graverad ornering, det andra av järn, daterat 1729, samt en papperssax med årtalet 1738. — En sko av vitt siden med i brunt målad ornering har under året återförenats med sin make, som inköptes till museet redan år 1882.

Rokokotiden. Tre stycken väggspeglar i snidade och förgyllda ramar äro typiska stilprov för Stockholmstillverkningar från denna tid, den ena är något större och har tjänstgjort som spegellampett med två ljusarmar, de övriga äro par, en försedd med Stockholms hallstämpel. Svensk fajanstillverkning företrädes av några typiska pjäser: två fat av Rörstrandstillverkning, daterade Stockholm 1756 och 1757, dekorerade i blått, det ena med en skjuten fågel under ett parasoll, det andra med en fågel på blommande kvist; från Marieberg och Ehrenreichs direktörstid (1758—1766) stamma en ask i form av en duva liggande i sitt rede, målad i flera färger och med målarsignaturen G L B, och en enbart vitglaserad terrin; en annan terrin, av oglaserat fajansgods (halvfabrikat), överensstämmer till formen med bl. a. en tidigare till museet inkommen terrin med tryckt dekorering, signerad vid Marieberg 1768. På övergången till Gustaviansk tid stå: ett skrivställ, dekorerat i blått, Rörstrand 1771, och en terrin, glaserad i blåvitt med sparsam blomdekorering i vitt, Rörstrand 1773. — Bland småföremålen märkes ett glasögonfodral av järnplåt med graverad rokokoornering och årtalet 1755. På gränsen till nästa tidevarv står en liten målning, framställande allehanda skrivdon, uppsatta bakom röda band på en vägg, bl. annat ett tecknat por-

trätt, i vars underkant stå initialerna L. H. B. och därtill årtalet 1762; ramen är av gustaviansk typ. — Dräktsamlingen har fått ett gott nyförvärv i en rock av småmönstrig sidenbrokad i silvergrått med blommor i rött och grönt, fig. 13 a, b, samt ett förkläde av vitt siden med rikt broderi, fig. 14. Till textilsamlingen tillkommer vidare ett täcke av gult och rött siden med plattsömsbroderi och ett örngott av linne, broderat och märkt E. E. B. 1758.

Den gustavianska tiden. Från denna period ha förvärvats även några möbler, mäst stolar: ett par stolar, av fransk typ med oval stoppad rygg, av björk, ursprungligen målade i blågrönt, bära prinsessan Sofia Albertinas

Fig. 13 a, b. Rock av sidenbrokad, rokokostil. Nord. M. 140,888.

stämpel; en taburett, fig. 15, av björk, ursprungligen gråmålade, bär mästarstämpeln I H S; ett par taburetter, fig. 16, av något senare gustaviansk typ, av björk, ursprungligen vitmålade, med mästarstämpeln I L G (Johan Lindgren, stolarbästman i Stockholm 1786—1800), ett par stolar, fig. 17, av mahogny i Chippendalestil, möjligen tillverkade i Sverige. Till den gustavianska tidens slutperiod höra de övriga nyförvärvade möblerna, en enkel byrå av furu helt fanerad med alrot, ett toalettbord av mahogny i raka engelska former med spegelklaff och lådor med enkla mässingshandtag, säkerligen Stockholmsarbete, samt slutligen en möbel av ganska ovanlig art, gåva av Nordiska Museets Vänner, ett brickbord, fig. 19 och 20, av björk och furu, målade i mahognyfärg, med fajansskiva, vilken icke har den vanliga formen med höga kanter, utan i stället visar samma form som skivor av sten; ytan är också

målade i imitation av marmor och inom en oval en vy av Strömsholm efter J. Fr. Martin. — Serviskärnen företrädas här av en sockerskål, fig. 21, av silver, rund, urnformad, med gjuten och ciselerad ornering, tillverkad av guldsmeden Julius Bergs i Stockholm 1780. Antikiserande urnformar brukas under denna period för sockerskålarna i rik variation och i mångahanda material; till jämförelse erbjuda sig en dylik av mahogny, svarvad och snidad, samt ytterligare ett par liknande av samma träslag men med skålen gallerartat genombruten, tydligen avsedd att innesluta en annan skål, antagligen av blått glas såsom det vanligen förekommer med samtida silverpjäser. Ett par

Fig. 14. Förkläde av vitt siden, 1700-talets mitt. Nord. M. 141,882.

svenska fickur ha tillkommit, ett av urmakaren I. Gladman i Stockholm i guldboett av guldsmeden Olof Ekman i Stockholm 1787, ett av urmakaren Nils Berg i Linköping i stor silverboett av guldsmeden Per Gustaf Strömberg i Linköping 1805. En oval snusdosa av silver bär i dekorationen Vasavapnet och kungliga kronor, tillverkad av guldsmeden Daniel Lundström i Stockholm 1781. En matsked av silver, tillverkad av guldsmeden Erik Albrekt Körsner 1791, bär följande inskrift, visande att den utgjort en begravningsgåva: »Vid Fru Krigsrådninnan och Friherrinnan Ch: C: Rosenborgs begrafning d: 10 Martii 1791.» Ytterligare kan nämnas en stor platt oval snusdosa av malm med snidad dekoration och initialerna G E, ett strykjärn av malm med graverad ornering, hjärtan, initialer och året 1782, samt en stor lerkruka av grovt, oglaserat gods, intressant på grund av inskriften »Löf Näs

1/3, 1814/702», vilket visar att den kommer från ett fajansbruk i Södermanland, beläget å säteriet Herrestads mark nära Mariefred, varifrån museet förut äger några föremål av flintporcelain. -- Till dräktsamlingen har förvärvats ett par skor av ljusgrönt siden med underläggssöm i rosafärg, härstammande från tidevarvets slut, då klackarna nära nog försvunnit, ett dussin västknappar med små vackra miniatyrmålningar, samtidigt utgörande utmärkta dräktbilder från denna tid.

Empiretiden. En länstol, fig. 22, av björk, ursprungligen vitmålad, och ett par brunbetsade björkstolar, fig. 18, med beslag av prässat mässingsbleck representera empiretidens möbler; stolarna äro av en typ, som var vanlig under tidevarvet och återfinnes exempelvis i Rosendals slott å Djurgården,

Fig. 15. Taburett av björk, signerad IHS, gustaviansk. H. 0,35 m. Nord. M. 140,424.

Fig. 16. Taburett av björk, signerad av stoltmakaren Johan Lindgren, Sthlm. H. 0,36 m. Nord. M. 144,933.

byggt och möblerat år 1825. Ett litet syskrin, klätt med röd maroquin och med beslag av förgylld brons, är typiskt för senempiren. Några serviskärl av silver ha förvärvats, likaledes tillhörande periodens senare del: en tekanna i frodig rund form, tillverkad av guldsmeden Anders Lundqvist, Stockholm 1833, en gräddkanna tillverkad av guldsmeden Johan Erik Åhlén i Sala 1857, som trots det sena årtalet är av rätt klar empiretyp. Ett par små toalettaskar och ett par ljusstakar av silver äro tillverkade av guldsmeden A. Zethelius i Stockholm 1817 resp. 1822. Servisporcelainet representeras av en karott, Rörstrand 1840-talet, och en tallrik, dekorerad i svart mot gul bottenfärg i ett manér, som överensstämmer med de under senempiren mycket omtyckta föremålen av bleckplåt med lackmålning. En gäspenneformare av stål och ebenholz kan antecknas som ett tillbehör till tidens skrivtygsutrustning. — Bland tillbehören till damdräkten från empiretid märkas en långschal av vitt

siden med rosafärgade ränder samt ett par fingerringar, den ena av guld med rektangulär ljusblå emaljinfattning, den andra med mörkblå emaljinfattning inom en oval, kantad med äkta pärlor, båda med i elfenben utskurna kvinno-bilder. Till tiden 1830—1850 höra följande dräktplagg: strumpeband, broderade 1834; dopklädning med tillhörande mössa, av vit broderad tyll; mantilj av ljusblått siden; ett par brudtofflor av svart sammet, broderade med guldtråd och fiskfjäll; guldbrosch med äkta pärlor, från 1845, klädning av blommigt kattun.

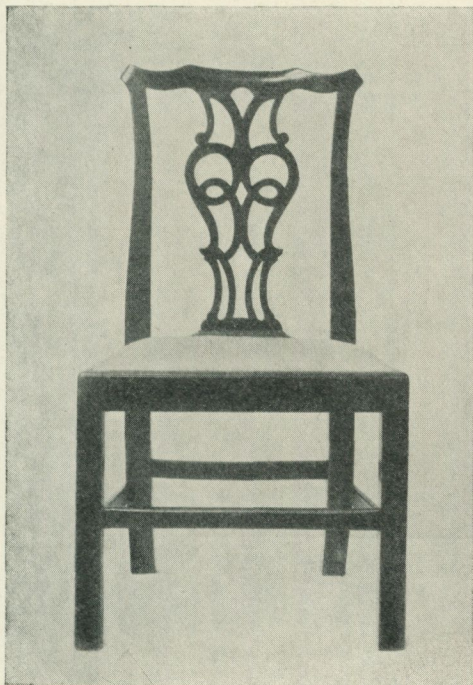

Fig. 17. Stol av mahogny i Chippen-dalestil. H. 0,96 m. Nord. M. 140,530.

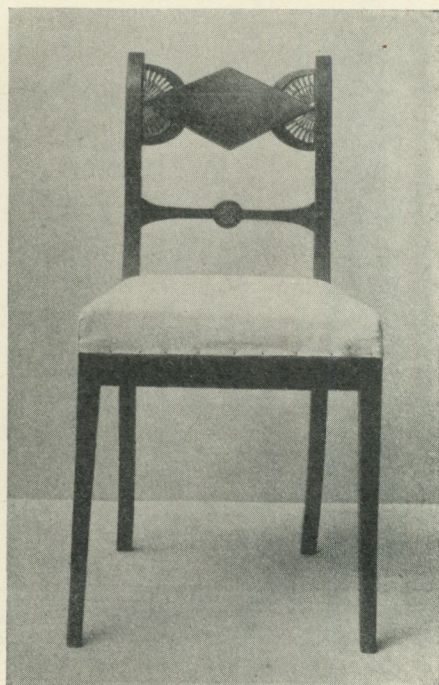

Fig. 18. Stol av björk, brunbetsad; em-pirestil. H. 0,86 m. Nord. M. 141,104.

1800-talets senare hälft. Ett par små konsolformade vägghyllor, utså-gade i götiska former och med lambrequin av pärlbroderi, representera 1860-talet, liksom också en handdukhängare med korsstygsbroderat blommönster i glas och ram, daterad 1868. Ungefär samtidiga äro ett par stora pryd-nadsurnor av porslin med landskapsbilder och figurscener och ett par porslins-vaser, rikt ornerade och målade i blått och guld och med figurscener. En ljuskrona av brons för gasbelysning, är en typisk pjäs från ett Stockholmshem 1874. Ungefär samtidigt härmed är en inventiös möbel, bestående av en i

ett skåp innesluten säng, högryggad soffa och stolar; vidare ett par spottlådor, den ena av lergods i glasyr och ornamentik överensstämmande med tidens kakelugnar, den andra av mässing, gjord vid Skultuna bruk.

1900-talet. Följande dräkter från denna tid ha mottagits: två civiluniformer, burna av riksantikvarien Oscar Montelius; doktorskappa av högrött kläde med vida ärmar och sidenuppslag i mörkare rött och därtill hörande

Fig. 19. Brickbord av björk och furu omkr. 1800. Gåva av Nordiska Museets Vänner. L. 0,83 m. Nord. M. 140.932.

svart sammetsmössa, burna av densamme vid promotion till juris hedersdoktor i Glasgow 1910; uniform för Värmlands Fältjägarerå, buren av dess siste chef, major Vilhelm Carl Stjernstedt (kåren uppgick 1902 i Vaxholms grenadjärregemente); supéklädning av vitt siden, överdragen med paljettyll, omkr. 1900.

Musikhistoriska avdelningen. Förvärven utgöras av ett hammarklaver, flygel, tillverkad av Johan Söderberg i Stockholm 1812, omfång $5\frac{1}{2}$ oktaver,

två pedaler; samt en eolsharpa av plåt från Västanede by, Norderö sn, Jämtland.

Skråavdelningen. Utom ett gesällbrev för snickaren Pehr Gustav Rilén, utfärdat i Stockholm 1838, har till denna avdelning överlämnats ett stort antal handlingar, som tillhört Sidenfabrikssocieteten, nämligen 2 protokollsböcker, folio i pappband, den ena för tiden $14/5$ — $2/11$ 1840, den andra för tiden $7/12$ 1840—1853; protokoll och lösa handlingar 1828—1906; lösa handlingar från åren 1835—1859; räkenskaper för åren 1821—1867; handlingar, som angå societetens fastighet kvarteret Kattan mindre nr 1 vid Bell-

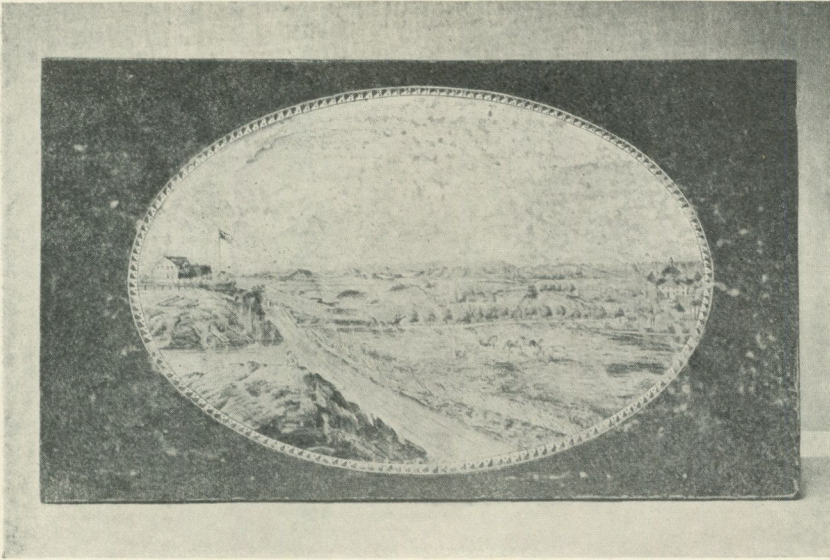

Fig. 20. Skiva av fajans till bordet fig. 19. Vy av Strömsholms slott efter J. Fr. Martin.

mangsgatan å söder, 1738—1888. Ibland dessa finnas även utdrag ur äldre protokoll än de ovan omtalade, beskrivning av appreteringsverket och inventarieförteckning. Dessutom medföljde en samling kvitton å begravningspenningar, som utdelats i samband med Konung Oskar I:s begravning. Handlingarna förvaras i ett bleckskrin från år 1841. Det enda föremål, som utom skrinet medföljde handlingarna, var sidenfabrikssocietetens sigillstamp.

Hantverkets historia: Myr- och sjömalmsmältning. Två blästerpustar från en gammal smedja i Fågelsjö, Los sn, Dalarna. Om deras användning se Alf Grabe i Järnkontorets Annaler 1923.

Glasmästare. Bord med tillhörande verktyg inköpta i Mora socken i Dalarna. Se ovan sid. 12.

Svarvare. Svarvstol från Mo härad i Småland; dessutom enstaka redskap från skilda håll.

Tapettryckstockar — ett par tiotal. En stock att trycka »kungar» och »drottningar» för spelkort.

Fig. 21. Sockerskål av silver. Av Julius Bergs, Stockholm 1780. Gåva av Nordiska Museets Vänner. H. 0,194 m. Nord. M. 141.075.

Tenngjutare. Sedan gammalt har museet ägt ett betydligt antal formar och redskap från detta yrke. När den gamla Santessonska firman under året flyttades, överlämnade dess ägare flera redskap, som kompletterade den förutvarande samlingen, samt ett stort antal formar såväl av sten som metall till gjutning av fat, tallrikar etc. Flera av dessa stamma från 1700-talet.

Tråddragning. Vid flera föregående tillfällen har museet fått redskap från Gnosjö och Åsenhöga socknar i Småland, där sedan långt tillbaka tråddragning varit en allmänt brukad hemslöjd. Denna samling har under året utökats.

Avdelningen för eldens ekonomiska användning. Till denna har skänkts ett par tändsticksaskar, den ena av trä med plån på locket, den andra av papper. På den senare finnes den tryckta uppgiften: »Patenterade strykstickor utan fosfor, tillverkade vid J. S. Bagges och C:o Kemiska Fabrik i Stockholm.» De äro gjorda enligt professor E. G. Paschs patent.

Som vanligt har dessutom inkommit åtskilliga belysningsredskap från olika delar av museets samlingsområde.

Fig. 22. Länstol av björk, vitmålad, empirestil. H. 0,795 m. Nord. M. 141,014.

Det märkligaste kakelförvärvet är den till museet skänkta ugnen, fig. 23 av kakel i blått och vitt av 1700-talets typ, som stått på Vissinge gård i Täby socken i Uppland. Denna ugn har som så ofta sammansatts av kakel från flera ugnar. Bland dessa är ett kakel ur en svit framställningar av Simsons historia, signerat: »Thelot f.» Samme Thelot har signerat andra kakel, som förut befinna sig i museets samlingar. Jfr Fataburen 1913 sid. 53 f. — Från 1700-talets senare del härstamma enskilda förvärvade kakelprov.

Stockholmiansamlingen. Åtskilliga föremål, jordfynd från Helgeandsholmen, vilka förvarats sedan den tid, då grävningarna där ägde rum, i

ett privathem i Stockholm, ha inköpts genom en antikvitetshandlare. Då inga grundgrävningar eller rivningar under det gångna året i centrala delar av Stockholm ägt rum, kan man naturligen ej beräkna någon tillökning på denna avdelning.

Till den **kyrkliga avdelningen** har förvärvats endast några obetydliga småsaker, som tidigare tillhört Katarina kyrka i Stockholm, Fellingsbro kyrka

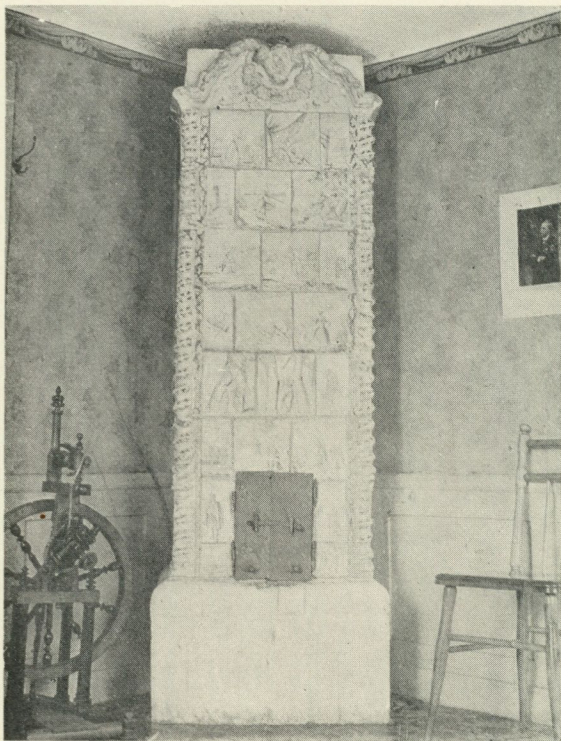

Fig. 23. Kakelugn från Vissinge gård, Täby sn, Uppland.

i Västmanland, Baltaks kyrka i Västergötland och Norrmalms hälsobrunn. Dessutom en oljemålning på duk, gjord av Isak Dahlberg 1783, från en kyrka i Karlskrona.

Skansens kulturhistoriska avdelning.

Föreståndare: intendenten NILS KEYLAND.

Nybyggnader. Från Torslunda och Glömminge socknar på Öland förvärvades två *väderkvarnar* av äldre typ med vridbart hus, fig. 24 och 25.

Den ena av dem har företrädesvis använts för malning av kornmjöl; den andra är en vetmjölskvarn. Den vridbara typen har hittills saknats på Skansen, vadan förvärvet av de båda kvarnarna på ett värdefullt sätt kompletterar byggnadssamlingen. Förvärvet är av desto större intresse, som det är det första Skansen över huvud taget äger från Öland. De båda kvarnarna hava uppförts på en om det öländska »allvaret» erinrande plats med fri och vid-

Fig. 24. Vädervärd från Björnhovda nr 5 i Torslunda sn, Öland.

sträckt utsikt söder om Fatburen. I Skansens kulturhistoriska vägledning 1923 finnas de närmare beskrivna.

En s. k. *Tröjborg*, fig. 26, blev anlagd efter mönster av en gammal labyrintisk stensättning från trakten av Visby på Gotland. Angående trojeborgen vid Visby förmäler en ortssägen, att den anlagts av en hos ett rövarband fången ung kvinna, som, sedan hon dagligen lagt en sten och labyrinten blivit färdig, skulle återfått friheten. Enligt samma sägen skall rövarnas kula ännu synas i

det ovanför belägna Galberget. Labyrintiska stensättningar liknande denna gottländska anträffas flerstädes i Sverige, dessutom även i våra grannländer. Stensättningarnas ålder är ej i varje särskilt fall möjlig att bestämma; somliga av dem kunna vara av jämförelsevis ungt datum, andra härstamma säkerligen

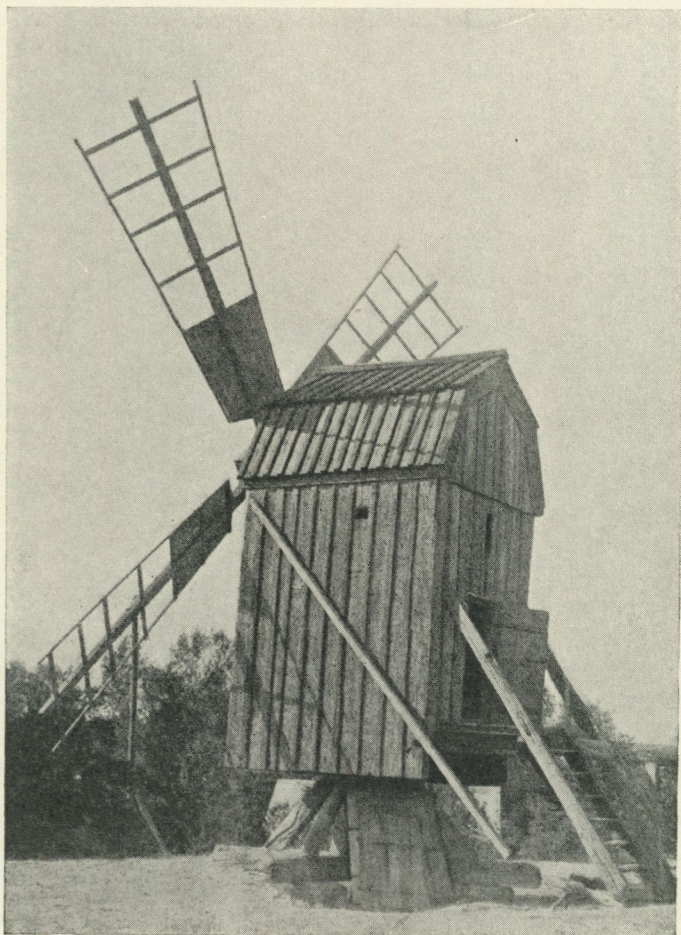

Fig. 25. Vädervarn från Gillsättra nr 2 i Glömminge sn, Öland.

från förhistorisk tid. Irrgångsmotivet är f. ö. känt i stora delar av världen. Det har använts i olika former och för olika ändamål (Jfr Skansens vägledning 1923).

Ny trästomme till en *tältkåta* anskaffades från Jämtland och uppsattes i lapplägret.

Professor *Julius Kronbergs atelierbyggnad* vid Lilla Skuggan, överlämnad i slutet av 1921 till museet som gåva av grevinnan Wilhelmina von Hallwyl, blev under 1922 överflyttad till Skansen och där återuppförd samt öppnad för allmänheten den 15 juni. På ett värdigt sätt kommer den för eftervärlden att påminna om den högt förtjänte svenske konstnären. Över de konstverk, som vid Kronbergs död funnos och som finnas utställda i ateliern, är en sär-

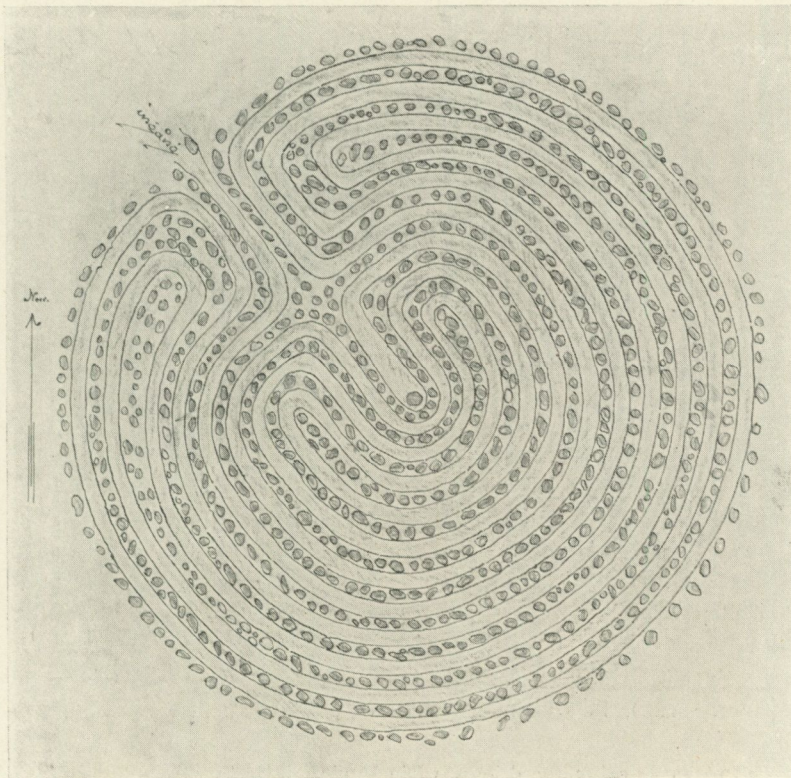

Fig. 26. Trojeborg vid Visby. Teckning i Nord. Museets arkiv.

skild katalog utarbetad, till vilken för närmare kännedom hänvisas (»Julius Kronbergs atelier och efterlämnade arbeten» av Karl Asplund, Stockholm 1922).

Reparationer. Hällestadsstapelns och Seglora kyrkas tak tjärades. I Håsjöstapeln reparerades spånbeklädnaden förutom några bristfälligheter å golv och trappor. Skorstenspiporna i Älvrosgårdens manbyggnad ommurades, sedan de till följd av kölden skadats och delvis fallit ned. Kokskålen å Jämtländska fåbodvallen försågs med ny barkbeklädnad. I gårdesgården mellan Nåsboden och Blekingstugan, som iståndsattes, insattes två grindar. Rydbergssrummets

plåttak lagades. F. ö. smärre reparationer vid linberedningsverket, å spisarna i flera stugor m. m.

Folkmusik. Under sommaren förekom folkmusik på olika platser i det fria såsom vid Bollnässtugan, å Älvrosgården och i Balderslunden. Nyckelharpospelaren A. Skoglund samt fiolspelarna G. E. Ekström och A. Hedblom medverkade även under vintern, nämligen om söndagarna i Bollnässtugan. Av nämnda tre spelmän, vilka tillsammans under en lång följd av år utgjort Skansens kända musiktrio, avled innan årets slut A. Hedblom (även kallad Skölds Anders). Född i Leksand socken i Dalarna 1867, var han till levnadsåren den yngste bland kamraterna, men till tjänsteåren den äldste, i det han allt ifrån Skansens början haft anställning vid institutionen. Under första åren utförde Hedblom ensam musiken vid folkdanserna. — För sommaren särskilt anställda voro följande spelmän: A. Wallin från Bollnäs i Hälsingland 8 juni—16 sept., A. Sandberg från Ösmo i Södertörn 9—22 juli, Olle Ek (Olof Ekwall) från Småland 13—26 aug., dessutom tillfälligtvis C. F. Apelgren från Bollnäs samt Olof Tillman från Dala—Floda. Samtliga dessa spelade fiol. Gust. Svalberg från Västmanland trakterade mungiga 13—26 aug.

Folkdanser. Sådana dansades från och med Valborgsmässoafton till och med september månads utgång på banan framför Bollnässtugan av 8 nationalklädda par, 3 ggr i veckan. Under tiden juni—september utfördes på samma ställe ringlekar av ett trettiootal nationalklädda barn. — De till »Folkdansringen» anslutna Stockholmsföreningarna Allmogegillet, Appell, Brage Gille, Fyrväplingen, Kulturella folkdanslaget, Liljan, Nejlikan, Skördegillet och Tättingarna hade 11—17 juni på Skansen så kallad »folkdansvecka», då samtliga dessa föreningar omväxlande uppträdde. I anslutning härtill utfördes ett »Bröllopståg från Floda» (Dalarna) med brudlåtar och utstyrel från denna socken.

Bygdemål. Historier på bygdemål berättades av Nergårds Lasse (Sibbe Malmberg, sörm.), Delsbostintan (fru Ida Gawell-Blumenthal) och Spegel-Anna från Leksand.

Rytmsiska koraler föredrogos varje söndag i Hällestadsstapeln av en flickkör med biträde av en manlig solist. En avdelning av K. Flottans musikkår ackompanjerade.

Staffanssång sjöngs alla sön- och helgdagar under jultiden av några gossar, bärande »ljusa stjärnan» och åtföljda av »Judas med pungen».

Brandvaksrop utfördes sommartiden varje söndagskväll av Nergårds Lasse.

Lapparna. Skansens lappläger gästades liksom föregående år av frostvikslappen Anders Nilsson och hans familj under tiden 15 maj—15 sept. Gäjsning utfördes varje söndag.

Kasperteatern spelade varje lördag och söndag under sommaren.

Skansens naturvetenskapliga avdelningar.

Föreståndare: intendenten ALARIK BEHM.

Den rådgivande nämnden för ärenden rörande Skansens zoologiska trädgård har under året utgjorts av professor WILHELM LECHE, professor EINAR LÖNNBERG, professor YNGVE SJÖSTEDT, professor HJALMAR DAHLSTRÖM och konstnären BRUNO LILJEFORS.

Såsom veterinär för Skansen tjänstgör sedan 1904 professor WILHELM SAHLSTEDT.

Zoologiska trädgården. Årets viktigaste förvärv äro tvivelsutan tre exemplar, en tjur- och två kvigkalvar, av den vilda skogsrenen, vilken förr fanns vild i skogsbältet i övre Norrland samt i Finland och på Kolahalvön. De fåtaliga tama skogsrenarna i svenska Lappland härstamma ursprungligen från denna ren, som nu är utrotad hos oss, men äro uppblandade med tam fjällren. Även i Finland har den länge ansetts utrotad, ända tills en liten flock sistlidne vinter påträffades inne i de karelska skogarna och jagades av en finsk friskara ut på isen på en sjö, varvid de vuxna djuren nedmejjades och dessa här ifrågavarande jämte ytterligare två kalvar togos levande. En av dessa tre kalvar skänktes till Skansen av frih. B. K. J. LANGENSKIÖLD. Bland ytterligare förvärv må nämnas en knobbsäl och en gråsäl, båda unga exemplar, vilka släpptes tillsammans med den förut varande ringlade sälen, vadan allmänheten nu har tillfälle att i samma damm skåda alla tre vid Sveriges kuster förekommande sälararter. — Under året föddes bl. a. två lo-ungar och två visentkalvar samt kläcktes fem korpungar, tre berguvungar, sju tjäderungar och tolv ripungar. På grund av sommarens långvariga, osedvanligt rikliga nederbörd nådde dock ungarna av de båda sistnämnda arterna ej vuxen storlek. Bland förlusterna äro att anteckna de unika bastarderna mellan våra nordiska trutarter, vilka nattetid togos av kringstrykande vildräv.

Småfågelburen bakom Morastugan ombyggdes fullständigt under sommaren.

Förändringarna f. ö. inom djursamlingen åskådliggöras i tabellen sid. 36 f.

Botaniska avdelningen. Medicinalörtagården, som är föremål för allmänhetens allt mer stegrade intresse, återställdes i sitt förutvarande skick och tillökades med åtskilliga arter. Genom sådd eller utplantering utsattes ett flertal inhemska örter. Sedvanlig gallring av överflödig undervegetation pågick under därför lämplig årstid.

Skansens observatorium. Sedan under året överenskommelse träffats mellan Nordiska Museet och Astronomiska sällskapet om övertagande av de astronomiska förevisningarna, blev observatoriet under hösten tillgängligt alla lämpliga söckendagar, i samband varmed mera sammanhängande kurser anordnades såväl för allmänheten som för den studerande ungdomen. Som föresigare under hösten tjänstgjorde fil. dr S. G. CEDERSTRAND.

Skansens zoologiska

D j u r s l a g .	Bestånd ^{31/12} 1921.			Ö k n i n g .		
	Antal arter o. avarter.	Antal ex.	Värde.	Födda.	Gåva.	Köp.
D ä g g d j u r .						
Apor och insektätare	4	13	650.—	—	4	—
Kattdjur	3	8	1,900.—	21	—	—
Hunddjur	9	17	1,600.—	15	5	—
Mårdjur, sälar m. fl.	7	12	570.—	—	5	—
Björnar	3	9	3,100.—	—	—	—
Gnagare	8	172	4,532.—	12	144	8
Hästdjur	2	4	1,800.—	—	3	—
Nötkreatur	2	8	25,000.—	2	—	—
Hjorddjur	6	23	2,875.—	5	2	3
Får, getter	3	16	500.—	13	—	—
Svin	2	3	1,500.—	—	—	—
Summa däggdjur	49	285	44,627.—	68	163	11
F å g l a r .						
Småfåglar	25	101	309.—	5	25	133
Kräkfåglar	7	14	330.—	5	1	8
Klätterfåglar	—	—	—	—	—	1
Ugglor	6	17	228.—	3	4	10
Falkar, örnar	4	12	205.—	—	2	9
Vråkar, hökar	6	12	265.—	—	7	6
Papegojor	8	16	440.—	—	3	—
Hönsfåglar	8	41	800.—	48	2	37
Duvor	2	33	105.—	17	5	—
Vadare	9	22	470.—	—	—	7
Svanar, änder, gäss	19	77	2,220.—	3	2	133
Övriga simfåglar	13	33	1,230.—	1	28	5
Summa fåglar	107	378	6,802.—	82	79	349
Summa summarum	156	663	51,429.—	150	242	360

trädgård 1922.

Minskning.		Bestånd ^{31/12} 1922.			Anmärkningar.
Sålda.	Dödade, dött.	Antal arter o. avarter.	Antal ex.	Värde.	
—	2	4	15	750—	
15	6	3	8	1,850—	2 loungar födda.
6	13	7	18	1,725—	
—	5	8	12	645—	1 havsvikare g.
1	—	3	8	2,800—	
70	116	9	150	4,434—	
—	—	3	7	3,300—	3 skogsross g.
—	—	2	10	33,000—	2 visentkalvar födda.
6	10	10	17	6,375—	4 vilda skogsrenar ink.
7	8	3	14	440—	
—	—	2	3	1,500—	
105	160	54	262	57,819—	
—	193	25	71	151—	5 grönfinkar kläckta.
5	10	8	13	195—	
—	—	1	1	10—	
12	10	7	12	380—	3 bärguvar kläckta.
3	6	5	14	230—	
—	14	6	11	230—	
—	4	8	15	650—	
11	70	8	47	400—	7 tjäder- o. 12 ripungar kläckta.
18	—	3	37	95—	
—	2	9	27	490—	
43	55	19	117	3,975—	
7	30	12	30	605—	
99	394	111	395	7,311—	
204	554	165	657	65,130—	

Berättelse över arbetsåret 1921—1922 för Professorn i Nordisk och jämförande folklivsforskning.

I överensstämmelse med den 1 sept. 1921 avlämnad arbetsplan har det gångna arbetsåret i första hand upptagits av arbete inom Folkminneskommittén, vartill kommer att en del av vårterminen måste ägnas åt redaktions- och korrekturarbeten av de delar, som av undertecknad författats i Kungl. Fornminnesvårdskommitténs sistlidne juni avlämnade betänkande. Inom den förstnämnda kommittén har dessutom den förändringen inträffat att sedan kommitténs ordförande Olof Olsson kallats till statsråd och chef för Ecklesiastikdepartementet, undertecknad den 21 okt. 1921 utsågs att efterträda honom som kommitténs ordförande, varigenom såväl ordförande- som sekreteraresysslan av mig uppehålles. Efter plenarsammanträden inom kommittén i oktober och december 1921 samt februari 1922 vidtog författandet av dess betänkande, vilket beräknas vara i sina huvuddelar färdigt innan årets slut. Under maj månad företogs på kommitténs uppdrag en resa för studerande av de svenska dialekt- och folklivsarkiven.

I Kungl. Brev av 26 maj 1922 förordnades undertecknad att med anlitan av erforderliga biträden enligt en från Ecklesiastikdepartementet mottagen avskrift av en förteckning å lösegendom, som i en den 22 maj dagtecknad skrivelse av grevinnan W. v. Hallwyl erbjudits svenska kronan såsom komplettering av tidigare överlämnad gåva, verkställa inventering av och å Kronans vägnar övertaga densamma. Avskriften skulle med vederbörlig anteckning om uppdragets fullgörande skyndsamt till departementet återställas. Den inventering, som låg till grund för den ifrågavarande förteckningen hade av undertecknad redan tidigare verkställts och var avslutad i mitten av april månad.

I februari 1922 emottog undertecknad av Uppsala Universitet uppdrag att uppgöra förslag till och leda uppställningen av de universitet och Upplands Fornminnesförening tillhöriga samlingar, som skulle utgöra allmogedelningen i det nya museet i Gustavianum. Arbetet igångsattes den 8 mars, och vid Svenska Museimannamötet den 8 juni öppnades avdelningen för allmänheten. Vissa delar av uppställningen hade därvid överlåtits åt amanuensen vid Nordiska Museet Sigurd Erixon.

Vid sidan härom har helt naturligt endast en begränsad tid kunnat ägnas vetenskapliga och andra med professuren direkt förbundna arbeten.

Dock må här särskilt anföras den högre hemslöjdskurs, som redan före höstterminens början avhållits vid museet, och vilken såsom deltagare räknade fröknarna Tensi Eurén, Louise Fehr, Agnes Geijer och Beth Gjertsson från Fackskolan för huslig ekonomi i Uppsala. Kursen stod under undertecknads personliga ledning och avsåg dels meddelandet av grundligare kännedom i

folklig textil slöjd, dels orientering med hithörande litteratur i och för utbildning av ledare och instruktörer för svensk hemslöjd. Kursen pågick 1—31 augusti och upptog dels dagliga föreläsningar och demonstrationer av undertecknad rörande svensk allmogekultur med särskild hänsyn till museets egna samlingar, dels självstudier av museets samlingar och förråd samt av litteratur enligt undertecknads anvisning. Dagboken över kursen ifylldes av eleverna och veckorapporter avlämnades av dem över genomgången litteratur.

Övrig tid under arbetsåret har ägnats bearbetningen av museets samlingar, främst fortsatta studier av de svenska runstavarna.

Professorn har träffats i tjänsten tisdagar och fredagar kl. 2—3 e. m. Stockholm i juni 1922.

Nils Lithberg.

P. M. rörande arbetsåret 1922—1923 för Professorn i Nordisk och jämförande folklivsforskning.

- 1) Arbete inom Folkminneskommittén.
- 2) Bearbetning av museets samlingar och fortsatt bearbetning av de svenska runstavarna.

Bibliotek och arkiv.

Museets bibliotek och arkiv ha föreståtts av amanuensen fröken VISEN LEWIN med biträde av amanuensen fröken HEDVIG BOIVIE och fröken RAGNHILD BERGSTRÖM. Den särskilda avdelning av arkivet, som utgöres av arkivet för svensk folkkännedom, har föreståtts av intendenten dr EDVARD HAMMARSTEDT, biträdd av amanuensen fröken LAURA STRIDSBERG.

Biblioteket har under 1922 ökats med 881 band och småskrifter, förvärvade dels genom byte med museer och samfund inom och utom landet, dels genom inköp, dels genom gåvor.

Förteckning över givare återfinnes nedan å sid. 61 f.

Arkivet för svensk folkkännedom har under året tillökats med över 900 blad, varibland ett antal utdrag och avskrifter ur äldre urkunder såsom Prosten Jacob Boethii Relation om Grangerdets Allmoges Sinnelag, Seder, Lefnadssätt etc., skriven år 1776; Om Bröllop, utdrag ur Reseberättelse för 1872 av G. Brusewitz, handskr. tillhörig Göteborgs Museums arkeologiska avdelning; Uppteckning av åtskilliga äldre seder och bruk i Wester-Nerike till Nerikes Fornminnes-förening ingiven 1867 av Maja Cajsa Berglund. Landsmålsarkivet i Uppsala har genom docenten H. Geijer överlämnat utdrag ur Biskop O. Bergqvists anteckningar från en husförhørsresa i Gellivare socken 1895.

Av senare års forskare och samlare må nämnas skriftställaren Pehr Johnson (en större samling strödda uppgifter), amanuensen Louise Hagberg (ett par hundra uppteckningar, huvudsakligen reseresultat), fröken Ella Ohlson (uppteckningar från Ångermanland). Dessutom inlämnades till denna avdelning en stor mängd strödda meddelanden av ett flertal personer. Genom gåvor och inköp ha förvärvats ett femtiotal folklivs- och folkdräktsbilder i fotografi och färgtryck samt över hundra negativ av samma art.

Såsom jämförelsematerial må nämnas bild av maj-upptåg i Cornwall (ur Ill. London News) samt över 300 fotografier och vykort (de senare gåva av fröken E. Thorman) över folklivs- och folkdräktsbilder från Ungern, Jugoslavien m. fl. länder.

Samfundsväsen. Förvärven av byarkivalier ha detta år varit rikare och värdefullare än någonsin. Vid byundersökningarna i Västergötland och Dalarna insamlades sålunda både hela sviter och enstaka byhandlingar av de mest skiftande slag. En stor del härav förvärvades i original, andra ha inlånat och avskrivits. På detta sätt har museet erhållit 12 skrivna byordningar från 1700- och 1800-talen, hela serier av bystämmoprotokoll och byräkenskaper, processer rörande självpantning, överenskommelser, kontrakt och verifikationer belysande byarnas prestationsskyldigheter och ekonomiska liv såväl utåt som inåt. Härtill sluta sig gårdshandlingar, varibland husesyner, bouppteckningar, arvskiften och processer, vidare handlingar anknutna till det kommunala livet och häradsorganisationen, t. ex. brobyggen, kyrkoreparationer, sockenmagasinsinrättningen, kanal- och vägbyggen, hållskjuts, gästgiveri och rotering. Huvudmängden härav härrör från Vadsbo härad i Västergötland samt Mora sn i Dalarna. Från nyssnämnda härad äro flera byarkiv förvärvade med byskrin och allt liksom även övriga till bysamhället knutna föremål, och det ligger i öppen dag vad sådana helhetsförvärv betyda för den kulturhistoriska forskningen. Uppteckningar rörande samfundsväsen i allmänhet ha utarbetats efter material, insamlat vid detta och föregående års byundersökningar. Av särskilt intresse äro talrika fotografier, belysande samlingsplatser, bystämmor och grannölsnöjen i Skåne och Västergötland.

Allmogens byggnadskultur. Från årets byundersökningar har huvudsakligen endast det fotografiska materialet hunnit bli färdigt och talrika fotografier ha sålunda inkommit från Värmland, Norrbotten, Västergötland, Dalarna, Hälsingland och Östergötland. Dessutom föreligger dock även en märklig serie akvareller av allmogemålningar i Gästrikland, utförda av teknologerna H. Carlheim-Gyllenskiöld och G. Sundbärg. Genom samarbete med Göteborgsutställningen har en ståtlig uppsättning av fotografier erhållits från Västergötland, Bohuslän och Halland. — Huvudmassan av utarbetade ritningar härröra från 1920 och 1921 års undersökningar och framför allt från Östergötland, Skåne, Uppland, Västergötland, Halland och Bohuslän men även

från Närke och Värmland. De ha utförts av i redogörelserna för byundersökningarna nämnda medarbetare, och detta är huvudsakligen fallet också med de beskrivningar och förklaringar, som hunnit utarbetas från samma trakter. Även på annat sätt har denna del av arkivet berikats, i det bildmaterial, såväl ritningar som fotografier, inkommit från: Värmland (prof. H. Kjellin, intendent N. Keyland), Västmanland (doc. C. W. von Sydow), Södermanland (fröken Ulla Celsing), Dalarna (artisten D. Ljungdahl), Öland (amanuensen A. Billow) m. fl. Från en ungersk fotograf har slutligen inköpts ett större antal byggnadsfotografier från Ungern.

Prästgårdsarkivet. En systematisk undersökning av prästgårdarna inom ett sammanhängande område har under året företagits genom museets försorg, i det att kand. Gösta Selling med biträde av kand. Lars Anderbjörk utfört undersökningar med uppmätning och fotografering av prästgårdarna inom östra Södermanland, jämte enstaka prästgårdar i Uppland och Östergötland, sammanlagt 40 gårdar. Dessa undersökningar ha utförts i huvudsaklig överensstämmelse med den metod, som tillämpas vid de undersökningar av allmogens byggnadskultur, som bedrivs av museet. Dessutom hava även detta år flera präster och andra enskilda personer riktat prästgårdsarkivet med bidrag av avbildningar och beskrivningar av gårdar eller enskilda numera försvunna byggnader.

Till **Hazeliusarkivet** hava genom gåvor och inköp förvärvats 30 brev och mindre skrivelser från Artur Hazelius, dat. 1879—1901, bland vilka ett från 1893 är av särskilt intresse för Skansenmarksförvärvens historia. Dessutom har bibliotekarien fröken Visen Lewin givit arkivet ett värdefullt tillskott genom överlämnande av ett åttiotal »orderlappar», synnerligen belysande för A. Hazeli arbetssätt. Ur Kronbergsarkivet hava avskrifter tagits av tvenne karakteristiska brev från 1889 och 1893.

Med gåvan av Julius Kronbergs atelier (se ovan sid. 33) följde hela den stora samlingen av konstnären utförda handteckningar och skisser m. m.

Samlingen av fotografier m. m. belysande **högreståndskulturen** har ökat med exteriörer och interiörer från herrgårdar i Södermanland, Östergötland, Blekinge, Värmland, Dalarna (Ön); väggmålningar i Mems herrgård i Östergötland m. m.; av hus i Strängnäs (Ulfhälls gård), Nyköping, Karlskrona, Sölvesborg och Kristianopel; fotografier av dräkter, märkdukar m. m.

Angående förvärv av skråhandlingar hänvisas till sid. 28 ovan.

För övrigt ha förvärvats: en samling vävmönster utförda på 1830-talet vid vävkurs i Örebro, en »läkarbok», handskrift, från 1642, bildklipp, fotografialbum; en stor samling skioptikonbilder (133 st.) över Skansen samt likaså en stor samling klichéer (218 st.) av svenska hemslöjdsarbeten.

Strindbergssamlingarna. Sedan bibliotekarien greve Carl Magnus Stenbock, Linköping, avsagt sig uppdraget att vara medlem av det av tre perso-

ner bestående kuratelet för det till Nordiska Museet skänkta Strindbergsarkivet, utsåg Nämnden till kurator bibliotekarien dr. O. Wieselgren.

Advokaten Erik Lidforss anhöll i egenskap av ombud för Strindbergs arvingar den 23 jan. 1922 att de manuskript, brev, övriga handskrifter och anteckningar, som blivit skänkta till Nordiska Museet av Strindbergs arvingar i samband med överlämnandet av Strindbergs övriga kvarlåtenskap, möbler, böcker m. m., måtte som deposition överlämnas till Kungl. Biblioteket. Sedan riksbibliotekarien förklarat sig villig mottaga dessa samlingar som deposition, beslöt Nämnden att i Kungliga biblioteket låta deponera samtliga i museets ägo befintliga manuskript, brev, övriga handskrifter och anteckningar av August Strindberg, nämligen dels de nyssnämnda samlingar som skänkts av arvingarna, dels de samlingar som tillhöra det här ovan under trenne kuratorer stående Strindbergsarkivet, dels slutligen de äldre härmed sammanhörande samlingar som funnos i museet. — Sedan samtliga dessa Strindbergssamlingar överförts till Kungl. Biblioteket, avgick styresmannen dr. G. Upmark ur kuratelet för Strindbergsarkivet och efterträddes av riksbibliotekarien dr Isak Collijn.

Tillfälliga utställningar, depositioner, utlån.

Utställningar. Under tiden 21 mars—18 april var i lokalen för tillfälliga utställningar anordnad en utställning av sängar från 1600-talet —1800-talet, tillhörande dels museet, dels Livrustkammaren. Utställningen, som ordnats av amanuensen Wallin, hade sitt särskilda intresse därigenom att större delen av detta material på grund av bristande utrymme vanligen måste hållas magasinerat.

Från 20 april till 1 maj pågick i samma lokal en av Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund anordnad vacker och instruktiv utställning av vävnader i krabbasnår och rosengång utvisande prov på dessa teknikers skiftande utveckling inom olika delar av landet. Vid sidan härav utställde några hemslöjdsföreningar en del socken- och häradsdräkter.

Utställningen var anordnad i samband med Riksförbundets 10-årsmöte.

Sedvanlig utställning av nyförvärv ägde rum i det därför avsedda rummet i mellanvåningen, där nyförvärv till avdelningen för de högre stånden voro utställda till den 24 oktober, varefter en samling nyförvärvade allmogeföremål utställdes.

En »museivecka» med utställningar och demonstrationer av museer m. m. i Stockholm var den 6—12 november anordnad i avsikt att erhålla medel till understöd av nödlidande museimän i Berlin. I museet ägde i samband härmed rum en utställning av svenska silverföremål från H. M. Konungens, Kgl. Husgerådskammarens, ingenjör C. R. Lamms och andra en-

skildas samt museets egna samlingar, vilken utställning demonstrerades av styresmannen.

Depositioner. Följande depositioner hava under år 1922 emottagits: av Rättviks Hembygdsförening genom konstnären Gustaf Ankarerona: ullkorg av trä med rik ornering, av medeltidstyp; av Statens Historiska Museum: en större samling folkdräktdelar från Småland, Södermanland, Värmland, Dalarna, Hälsingland och Ångermanland jämte ett seldon och 3 broderier; av doktor K. A. Karlinder, Stockholm: skjutsklubba, daterad 1757, från Altuna socken, Simtuna härad, Uppland; genom kandidat H. Henschen, Uppsala: 2 bystavar från Timmersdala socken, Vadsbo härad, Västergötland, samt av officersaspiranten A. G. Hafström, Stockholm: vagga, daterad 1784, från Odensvi socken, Södra Tjusts härad, Småland.

I Södermanlands läns museum i Nyköping hava deponerats följande Nordiska Museet tillhöriga föremål, nämligen, skåp från 1600-talet (Nord. M. 131720) rokokobyrå (Nord. M. 133215) samt gustaviansk sekretär (Nord. M. 34338).

Rörande Strindbergssamlingarna se under Bibliotek och arkiv.

Utlån. En mindre samling av norska allmogesmycken av silver har varit utlånad till Kunstindustrimuseet i Kristiania i och för en tillfällig utställning därstädes; föremålen hava återkommit. Till Röhsska Konstslöjdmuseets i Göteborg utställning av norsk »billedvæv» utlånades 20 st. dynvar och 2 tapeter, som återsändes efter utställningens slut.

En modell av Köpenhamns frihamn, som skänkts till museet efter 1897 års utställning i Stockholm, men icke införts i museets huvudbyggare, har på begäran utlånats till »Köbenhavns Havnevaesen» i och för en utställning i Rio de Janeiro.

Återlämnade föremål. Tvenne gränsstenar, dat. 1684, som ursprungligen stått å ömse sidor om landsvägen på gränsen mellan Södermanland och Östergötland vid Krokek å Kolmården och vilka på sin tid överlämnats till Nordiska Museet och förvarats å Skansen, hava på framställning av landshövdingen i Södermanlands län återställt för att återuppsättas å samma ställe vid landskapsgränsen.

Utgivna arbeten.

Museets publikationer. Tidskriften *Fataburen* utkom under år 1922 med 4 häften, varav h. 3—4 utgjorde ett dubbelhäfte. Årgången omfattade 176 sidor och med densamma följde såsom bilaga dels Redogörelse för Nordiska Museets utveckling och förvaltning år 1921, 60 sid., dels Redogörelse för Livrustkammarens och därmed förenade samlingars utveckling och förvaltning under åren 1918, 1919, 1920 och 1921, sammanlagt 41 sid. Vi-

dare utgavs Julius Kronbergs atelier, kortfattad vägledning, beskrivande katalog över konstnärens efterlämnade arbeten samt en inledande essay om Kronbergs konst av dr KARL ASPLUND, 97 sid. 8: o och illustrerad med 54 bilder. Utgivandet bekostades av grevinnan W. von Hallwyl.

För övrigt utkom Skansens vanliga program från och med den 30 april till den 17 sept. samt program vid Skansens vårfest 1922, 11 sid. 8: o.

Av tjänstemännen utgivna arbeten: styresmannen dr Upmark: Skansen på Carl XIII:s tid, i Fataburen 1922. — Stockholms guldsmedsämbeles »Boråxfass», i Fataburen 1922. — Beskrivningar över Bjersjölagård, Ousbyholm, Södra Lindved, Kulla-Gunnarstorp-Borgen, Sinclairsholm, Sörbytorp, Herrevadskloster och Toppeladugård i Skåne, Blomberg och Främmostad i Västergötland, Hjälmsberg i Nerike samt Berga och Ulfhäll i Södermanland, tr. i Svenska slott och herresäten, ny följd, 1922. Beskrivning över fil. dr Ludvig Looströms hem, tr. i Svenska hem, 1922. — Redigerat och utgivit Samfundet S:t Eriks årsbok 1922.

Intendenten dr Hammarstedt: artiklar i Nordisk Familjebok.

Intendenten Behm: Nordiska däggdjur, 177 bilder från Skansen, med text. — På kamerajakt. Djurbilder fotograferade av O. Halldin.

Intendenten Keyland: Ett eldstål från 600-talet, i Fataburen 1922. — Recensioner. — Redigerat Skansens programblad.

Professor dr Lithberg: Memorial till Kungl. Fornminnesvårdskommittén, sid. 193—451 jämte kartor, i Del I av Kungl. Fornminnesvårdskommitténs betänkande. — Härav sid. 222—372 separat under titeln Kulturhistoriska föreningar och samlingar utanför Stockholm.

Amanuensen dr Ambrosiani. Om »stål» som makt- och skyddsmedel, i Svenska Litteratursällskapets Folkloristiska och etnografiska studier III. — Utgivit Instruktion för inspektoren vid Åry bruk, Rig 1921. — Recenserat En Bergsbok, några studier över svensk bergshantering tillägnade Carl Sahlin ^{15/12} 1921, Rig 1921. — Redigerat »Sommarmötet i Uppsala 8—11 juni 1922», Rig 1922. — Redigerat Föreningens för svensk kulturhistoria tidskrift Rig och övriga publikationer.

Amanuensen Erixon: Svensk byggnadskultur och dess geografi, i Ymer 1922. — Bollnässtugan och dess gårdsmiljö, i Fataburen 1922 h. 3—4 (tryckt 1923). — Recensioner i Fataburen 1922 h. 3—4 (tryckt 1923).

Amanuensen Wallin: De gamla prästgårdarna och de nya, i Tidskrift för hembygvård 1922. — Trapppräcken och grindar av smitt järn, i Svenska Slöjdföreningens tidskrift 1922. — Kalmar Museum nyordnat, i Fataburen 1922.

Amanuensen Klein: Lapsk hornslöjd och svenskt silversmide, i Fataburen 1922. — Andra Nordiska mötet för folklivsforskning i Helsingfors, 16—18 aug. 1922, Fataburen 1922. — Gamla vattenvägar från Saltsjön till

Mälaren, i Sv. Turistföreningens årsskrift 1922. — Sv. Turistföreningens resehandböcker: Uppland 1922. — Uppsatser i Svenska Dagbladet m. m.

Amanuensen fröken Hagberg: »Nygårds Brita Ersdotters bröllop i Leksand, Dalarna, år 1863», i Fataburen 1922. — »Från forna dagars Gestrikland», i Meddelanden av Gestriklands Kulturhistoriska förening 1922. Gävle 1923. — »Svensk jul i medeltiden» i Husmoderns julnummer 1922. Stockholm 1922.

Undersöknings- och studieresor.

Styresmannen dr Upmark bevistade Svenska Museimannaföreningens möte i Uppsala 8—11 juni; reste under sin semester, 4—20 juli, till slott, herrgårdar och kyrkor i Södermanland, Närke och Östergötland; under hösten några kortare resor i tjänsteärenden till Nyköping (2 ggr) och till Linköping, invigning av Östergötlands Museum.

Intendenten dr Hammarstedt: Till Museimannamötet m. fl. möten i Uppsala; till Nordiska mötet för folklivsforskning samt Svenska filolog- och historikermötet i Helsingfors; museistudier i Åbo.

Intendenten Keyland. Under semestertid (juli) forskningar på egen bekostnad i Värmland. — Resa (6—7 mars) för museets räkning till Ripsa sn i Södermanland; i aug. till Karlstad för museet därstädes. — Deltog i Museimannamötet i Uppsala 9—11 juni.

Amanuensen dr Ambrosiani. I maj månad, med anslag från Järnknotoret, i Kronobergs län, se Rig 1922 s. 128; deltagit i Sommarmötet i Uppsala 8—11 juni; i andra Nordiska mötet för folklivsforskning i Helsingfors samt den därefter följande filolog- och historikerkongressen. Dessutom företagit diverse mindre resor i Stockholmstrakten.

Amanuensen Erixon. I samband med byundersökningarna: i juni och juli resor i Västergötland och Värmland; resor i tjänsteärenden: 23—24 januari till Hallaryd i Småland, 22—24 mars till hemslöjdsutställningen i Karlstad, 13—14 juli till Linköping, 18 juli till hemslöjdsutställningen i Norrtälje, 18—19 december på uppdrag av Riksantikvarien till Kungslena by i Västergötland, på uppdrag av Uppsala universitet besök vid flera tillfällen i Uppsala i och för ordnande av Upplandssamlingen i Gustavianum. På enskild bekostnad studieresa till Tyskland, Tjeckoslovakien, Österrike och England under tiden 2 april till 16 maj, varvid museer besöktes i Berlin, Dresden, Prag, Wien, München, Nürnberg, Köln, London, Oxford och Cardiff. Delvis med anslag av museet resa till Finland för deltagande i andra nordiska etnologmötet i Helsingfors, varvid studier gjordes och museer besöktes utom i Helsingfors även i Åbo och Borgå. Slutligen gjordes på privat bekostnad

kortare resor för vetenskapligt arbete eller museal rådgivning vid flera tillfällen till Göteborg, Uppsala och Bjärka-Säby, vidare till Hälsingborg och Nyköping i juli.

Amanuensen Wallin besökte 8 mars Visby för undersökning av en byggnad från 1600-talet; bevistade Svenska Fornminnesföreningens möte i Uppsala 9 juni; vistades på enskild bekostnad i Visby 22 juni—12 aug. för byggnadsundersökningar för verket Gamla Svenska Städer; gjorde under året ett antal besök i Kalmar för museets nyordnande i slottet.

Amanuensen Bäckström reste på inbjudan av »Konstflitföreningen» i Helsingfors och Universitetet i Åbo den 5—13 april till Helsingfors och Åbo, där föreläsningar hölls (bl. a. »Svenskt konsthantverk i Nordiska Museets avdelning för de högre stånden») och studier bedrevs i museerna; besök på Sveaborg och Åminne.

Amanuensen Klein. Med anslag från Nordiska Museet deltagit i 2:a Nordiska mötet för folklivsforskning i Helsingfors 16—18 aug. 1922. Därefter på egen bekostnad under 8 dagar besökt museer i Helsingfors, Viborg, Sordavala samt Valamo kloster i Ö. Finland. — Med reseanslag från Göteborgsutställningen och inköpsmedel från Nordiska Museet under sex veckor i september—oktober 1922 besökt svenska trakter av Estland: Runö, Ormsö, Nuckö och Rickholts för studier och samlingar. I samband härmed museibesök i Arensburg, Reval och Helsingfors. Med anslag från Nordiska Museet under juli 1922, 11 dagar besökt V. Vingåker, Österåker, Julita och Näs-hulta socknar i Södermanland i och för insamlande av uppgifter rörande folk-sed och forntro. — Deltagit i de kulturhistoriska föreningarnas gemensamma sommarmöte i Uppsala, juni 1922. — Deltagit i arbete på uppställande av Uppsala universitets samlingar av svenska allmogeföremål i Gustavianum. — Kortare resor till Viksjöfors, Hälsingland, samt på egen bekostnad under semester till Ludvika, Nyköping, Linköping m. fl. platser för kulturhistoriskt arbete och museibesök.

Amanuensen fröken Anna Lewin: resa till Gävle 31 oktober—6 november i och för fortsatt katalogisering av Gävle Museums samlingar.

Amanuensen fröken Louise Hagberg. Reste 21—27 mars inom Gästrikland (Gävle, Hille och Årsunda socknar) samt till Nyköping. Deltog i juni i Svenska Museimanna- m. fl. möten i Uppsala. Besökte i juni »das neue steirische Volkskunde Museum i Graz, Österrike. Besökte 14—23 aug. Åbo och Helsingfors och deltog i Nordiska mötet för folklivsforskning och Sv. filolog- och historikermötet i Helsingfors. Reste 31 okt.—30 nov. inom Gästrikland (Valbo, Jörbo och Tonåkers socknar) samt 10, 11 dec. till Västerhaninge i Södermanland.

Amanuensen fröken E. v. Walterstorff: till Göteborg 5 dagar i maj för textilstudier, särskilt med anledning av Röhsska museets utställning av

norsk bildväv; besök på hemslöjdsutställningen i Norrtälje och Västerhanninge; resa för textilstudier på egen bekostnad i Tyskland 4 veckor sept.—okt.

Byundersökningarna ha under år 1922 pågått efter ungefärligen samma program som hittills. Vid sidan av ett par större expeditioner ha några undersökare utsänts var för sig eller två och två för mera speciella syften, och denna arbetsmetod torde i framtiden böra tillämpas mera än som förut skett i den mån de större undersökningarna efterträdas av kompletteringsarbeten och detaljforskning. Kostnaderna ha täckts dels med medel från Nordiska Museet, dels genom ett ledaren, amanuensen Sigurd Erixon tilldelat statsanslag av 3,000 kr. Slutligen har museet erhållit material från ett par undersökningar, utförda på initiativ av utomstående.

Arbetena fördela sig på följande sätt:

A. Undersökningar helt bedrivna för Nordiska Museets räkning.

1) En expedition i det finsktalande Norrbotten under 2¹/₄ månad. Ledare: kand. Manne Eriksson. Medhjälpare: fil. lic. Hjalmar Grape (använd som svensk-finsk tolk) och herr Folke Sandberg.

2) En expedition i Värmland under 1¹/₂ månad. Ledare: under första tiden amanuens Erixon, därefter teknolog Nils Berglind. Medhjälpare: teknolog Hugo Friis-Zahl.

3) En undersökningsresa i Hälsingland under 1 månad av teknolog E. Lindros.

4) En undersökningsresa i Gästrikland för fotografering och avbildning i akvarell av allmogemålningar. Deltagare: teknologerna Haqvin Carlheim-Gyllenskiöld och Gunnar Sundbärg.

5) En undersökningsresa i Dalarna rörande äldre samfundsväsen av jur. kand. Harry Henschen. Pågick i 3 veckor.

6) Undersöknings- och insamlingsresor i Västergötland under c:a 1¹/₂ månad av jur. kand. Harry Henschen.

B. Undersökningar, som bekostats genom samverkan mellan Nordiska Museet och andra institutioner.

1) En undersökningsresa i Västergötland av undertecknad och amanuensen T. Lenck under en vecka. Till hälften bekostad av Göteborgs Jubileumsutställning 1923.

2) En undersökningsresa i Västergötland av kand. Ossian Paulin under en vecka. Bekostad av Göteborgs Jubileumsutställning.

C. Undersökningar, som helt bekostats av privatpersoner. Fortsatta undersökningar i olika repriser av byggnadskultur och folkliv på Bjärka-Säbyområdet i Östergötland. Deltagare: undertecknad, fil. kand. M. Hofrén och teknologerna Haqvin Carlheim-Gyllenskiöld och Gunnar Jacobsson.

Föreläsningar och demonstrationer.

Under årens lopp har Nordiska Museet såsom institution eller genom sina tjänstemän utövat en omfattande undervisningsverksamhet av såväl vetenskaplig som populär beskaffenhet. Denna sida av museets funktioner har hittills endast mera sporadiskt upptagits i årsredogörelserna, men då den onekligen utgör en synnerligen betydelsefull länk i museets strävanden kommer den för framtiden att mera ingående belysas under denna rubrik. För de närmast gångna åren må det vara nog att här erinra om att i museet varje vår hållits instruktionskurser för sådana Uppsalastudenter, som genom sin verksamhet som landsmålsupptecknare ansetts särskilt lämpliga som undersökare av allmogekultur. Jämsides därmed ha deltagarna i byundersökningarna undergått särskild utbildning. Under år 1921 höllo några av museets tjänstemän en serie föreläsningar vid Folkuniversitetets hembygdskurser, och längre tillbaka ha sommarkurser och folkbildningskurser av olika slag avhållits inom museets murar. Vid upprepade tillfällen under de senaste åren ha museets tjänstemän föreläst eller demonstrerat samlingarna för de mest olikartade grupper av hantverkare och yrkesmän, som genom nyupprättade institutioner numera vinna utbildning i huvudstaden. Vid sidan av denna eller liknande undervisning ha museets tjänstemän mera privat utövat en omfattande föreläsningsverksamhet. Slutligen har ju genom den med museet förbundna professuren i folklivsforskning ett betydelsefullt arbete utövats, varom särskild redogörelse regelbundet lämnats. (Se ovan sid. 38 f.) Under år 1922 har Nordiska Museet föranstaltat eller medverkat vid följande kurser och föreläsningar.

Amanuensen fröken E. v. Walterstorff demonstrerade museets samling av svenska allmogetextilier under en serie föreläsningar under februari-april för elever vid Handarbetets Vänners högre yrkesskola och Handarbetets Vänners och Hulda Lundins högre slöjdseminarium. För samma läroanstalter höll amanuensen G. Cederblom fyra föreläsningar över svenska folkdräkter.

En av Kommerskollegium under tiden 22 april—1 maj anordnad möbelsnickarkurs hade delvis sin undervisning förlagd till Nordiska Museet. Byggnadsstämman i Stockholm 30 april—2 maj likaså.

Under ledning av tjänstemän vid museet hölls den 23 maj och följande dagar en studiekurs, i vilken deltog 18 studenter från Uppsala universitet; museet och Skansen demonstrerades.

En av Kungl. skolöverstyrelsen anordnad utbildningskurs för lärarinnor vid fortsättningsskolor studerade 10—13 juli högreståndsavdelningen under ledning av dr Wallin och fröken Anna Lewin.

Under ledning av professor Lithberg, docenten C. W. v. Sydow och

amanuensen Erixon hölls i museet den 29 aug.—8 sept. en studiekurs för folkhögskolelärare, besökt av 15 deltagare.

Den 15 sept. demonstrerades Skansen av museets tjänstemän för deltagare i de »Nordiska dagar», som anordnats av Svenska Dagbladet.

Den 22 okt. visades museets samling av smiden o. dyl. av amanuensen Bäckström för den av Hantverksinstitutet anordnade mästarekursen för smeder m. fl.

En av Svenska museimannaföreningen anordnad kurs i fotograferingsteknik hölls i museet 31 okt.—4 nov. under ledning av docenten A. Odencrants; räknade 16 deltagare.

Utredningar, rådgivning och museal hjälpverksamhet.

Liksom beträffande föreläsningar och demonstrationer må här erinras om den alltmer vidgade verksamhet, som utövas av Nordiska Museet eller dess tjänstemän — vid sidan av besvarande av kungliga remissärenden — i form av sakkunnighetsutlåtanden rörande svensk allmogekultur och den nyare tidens kulturhistoria i allmänhet samt museets kraftiga insats till ledning och hjälp för landsortsmuseerna, hembygdsvården och därtill knutna strävanden. Utom att flertalet av landets kulturhistoriska museer och friluftsmuseer uppstått som efterföljare till museet har institutionen eller dess tjänstemän mer än som vanligen plägar uttalas direkt medverkat vid dessas anordning. Det är museets förhoppning att framdeles, när förhållandena så medgiva, kunna ytterligare utvidga denna verksamhet, som på ett intimt sätt anknyter de smärre museerna vid landets centralinstitution. Under år 1922 har museet på detta sätt genom sina tjänstemän bistått följande institutioner med råd och dåd: Göteborgs jubileumsutställning, Nyköpings Museum, Östergötlands Museum i Linköping, Kalmar Museum, Bjärka-Säby fornhem, Upplands Museum i Uppsala, Bjuråkers fornhem, Eskilstuna friluftsmuseum och genom fotografering o. dyl. Reykjaviks Museum på Island.

Vidare ha yttranden till Riksantikvarien avgivits rörande bodbyggnad i Sigtuna, bevarande av en bondgård invid Falkenbergs stad, restaureringen av Ornässtugan samt yttrande på anmodan av prof. M. Olsson, vilken för K. Byggnadsstyrelsens räkning haft i uppdrag att upprätta register över staten tillhöriga kulturminnesmärken.

Med Samfundet S:t Erik, där dr. Upmark är sekreterare, äger ständigt ett intimt samarbete rum ifråga om uppmätningar av Stockholmshus och smärre undersökningar, varvid museet ej sällan tillföres intressanta förvärv.

I Samfundet för hembygdsvård ha som museets representanter fungerat styresmannen samt intendenten Hammarstedt och amanuensen Erixon.

Skansen.

Ledningen av yttre arbeten, fester, friluftsteatern, serveringarna o. dyl. på Skansen har handhåfts av ekonomichefen överste N. C. RINGERTZ med biträde av överstelöjtnant O. KULLBERG. Expeditionen har föreståtts av amanuensen fröken ANNA RUDBECK med biträde tidvis av amanuensen fröken LAURA STRIDSBERG.

De mest omfattande arbetena hava även under år 1922 gällt materialgården å nedre Solliden. Här hava förrådsskjul uppförts till en sammanlagd fasadlängd av 70 meter, gårdsområdet har planerats, varjämte grundläggningsarbeten utförts för det nya bostadshus, som anlägges å den närmast »Petissan» belägna delen av materialgården, dit även vatten- och avloppsledningar framdragits.

Den i 1921 års årsberättelse omtalade nya klosettbyggnaden har under året fullbordats och kunnat tagas i bruk, liksom även den i samband härmed anlagda pumpstationen med sina två motorer och ledningar till Bredablicks-cisternen.

Byggnaderna vid Skansens huvudingång hava under året reparerats, fasaderna putsats och avfärgats, försetts med nya asfalttak och nytt betonggolv.

Bredablicks torn har försetts med nya fönster och delvis ny inredning i de lokaler som disponeras av klädkammaren.

För restaurangrörelsen hava, jämte diverse smärre reparationer, byggnaden i Balderslunden tillbyggt och iordningställt, sedan ledning för gas dit framdragits för att tillgodose väffeltillverkningen, gasledning framdragits till Högloftet och bagerilokalen i det gamla f. d. maskinhuset vid Idunhallen delvis nyinretts.

På nedre Solliden har en ny danspaviljong uppförts och slutligen hava av Skansens vägar omkr. 600 meter makadamiserats och elektriska jordledningar jämte stolpar arordnats för 16 ljuspunkter efter huvudvägarna.

Skansens fester m. m. Årsskiftet högtidlighölls med en stämmingsfull nyårsvaka med koraler, konserter av K. Flottans musikkår, tjärtunnor och eldar. Anders de Wahl föredrog från Renberget Tennysons dikt Nyårsklockan. Hällestadsstapelns klockor ringde ut det gamla året, och det nya hälsades med fanfarer och klockringning från Håsjöstapeln.

30 april, Valborgsmässoaftonen, firades med studentsång, konserter och folkdanser. Vid Orsakullen uppfördes den gamla leken »Slå katten ur tunnans». Skansen i rik belysning av tjärtunnor och eldar. På aftonen allmän dans vid Bollnässtugan och å nedre Solliden.

1 maj, medborgarfest, med tal, sång och musik. Programmet måste i anledning av ihållande regn till största delen inställas. I Bragehallen fort-

sattes festen delvis och överlämnades till dirigenten, kompositören Hugo Alfvén i anledning av hans 50-årsdag en större lagerkrans. Även aftonens planerade program inställdes, då regnet oavbrutet fortsatte.

14 maj, konsert i Seglora kyrka. Medverkande systrarna Lisa och Karin Tirén.

16 maj, *Gluntafton* i Högloftet, varvid löjtnanterna Percy Richards och Sven Lindström som »magistern» och »gluten» föredrogo ett flertal av Gunnar Wennerbergs sånger.

24 maj, *Riksländstormstävlingarnas prisutdelning* kl. 2 e. m. vid Orsakullen.

Skansens vårfest, började lördagen den 20 maj, fortsattes söndagen den 21 samt 23, 24, 25, 26, 27 och 28 maj.

Vårfesten anordnades i samarbete med Konstnärsringen, som bland sina medlemmar tillsatt en kommitté bestående av konstnären Edvard Berggren, arkitekt Wilhelm Bryde, fru Olga Raphael-Linden, målarinnan Maja Setterberg, tecknaren Nils Svahn. Kommitterade för Skansen voro överste N. C. Ringertz och fröken Anna Rudbeck.

Festen tänktes förlagd till August Blanchés, Jenny Linds och Emelie Högvists dagar. Å planen vid Seglora kyrka och fram till Bollnässtugan var uppförd en liten pittoresk stad med posthus, boklåda, diverse försäljningsbodas, krukmakareverkstad, konditori och krog samt en större teaterlada, i vilken flere »spektakler» gavs varje dag. — Å en vid övre Solliden anordnad pantomimteater uppfördes »I rosens doft», ballet till musik av prins Gustaf, samt ett pantomimiskt skämt, »Hos dansläraren». I närheten av Renberget var uppbyggd en Vauxhall, där jämte servering förekom diverse sång och skämt i tidens stil. — Marknads- och folklivet i staden var under hela tiden synnerligen livligt, och bidrogo härtill en »musikparad», en utflykt av stadens borgarfamiljer till Orsakullen, där även Jenny Lind sjöng. Ett stort antal av Konstnärsringens medlemmar medverkade på olika sätt och gåvo genom flere ypperliga tidstyper liv och färg åt den lyckade vårfesten. I Älvrosgården berättade »Delsbostintan.» I marknaden förekom även tombola. Å nedre Solliden: dansbanor, karuseller, skjutbanor och andra marknadsnöjen.

Pingstdagen — koraler och konserter.

Annandag pingst, 5 juni, fullständigt söndagsprogram med konserter, folkdanser, spelmän samt allmän dans å nedre Solliden och vid Bollnässtugan.

6 juni—*Nationaldag*, Svenska flaggans dag — Fosterländskt tal från Renberget av generallotsdirektör E. Hägg samt musik och sång. Vid Orsakullen stor scoutfest med upptagning och klassutnämning samt utdelning av hedersmärken. Festen avslutades med korum av dr Robert Brandel. — Nöjesfältet å nedre Solliden med dansbanor, karuseller och skjutbanor öppet.

11 juni, *Ungdomsfest* anordnad av kommitterade för Ålandsfärden 1922. Folkdanser, folkvisedanser, körsång av Stockholms körförbund, dirigent Sven Lizell, samt »bröllopsfölje» från Floda, vilket avslutades med vigsel i Seglora kyrka. — Å planen vid Seglora kyrka dans kring en för tillfället rest åländsk midsommarstång samt dans och lekar för allmänheten. Dansbanor vid nedre Solliden.

Samma dag hade *Frälsningsarméns scouter* uppvisning och korum å övre Solliden.

12—17 juni, *Folkdansvecka* anordnad av Stockholms Folkdansföreningar. Fiolspel, folkdanser och sång samt allmän dans alla dagarna i veckan, dels vid Bollnässtugan, dels å nedre Solliden. Lördag festtåg av folkdansarne med spelmännen i spetsen från Oktorpsgården runt Skansen till Bollnässtugan, där börschefen Kurt Belfrage höll avslutningstal.

Midsommaraftonen. Dans och lekar kring majstången vid Orsakullen, folkdanser, ringlekar, spelmän och allmän dans. Midsommarvaka med eldar, klockringning och fosterländska melodier och koraler utförda av K. Flottans musikkår.

Midsommardagen, vanligt söndagsprogram med dans å nedre Sollidens tre dansbanor.

26 juni, fest given av Stockholms stad för franska flottan, som besökte staden. De främmande gästerna möttes vid Skansens övre ingång av K. Flottans musikkår samt uppmarscherade till övre Solliden, där de av stadsfullmäktige hälsades välkomna. Middag serverades vid långa bord å övre Sollidens platå, i Idunhallen, Högloftet och Sagaliden. Efter middagen voro extra folkdanser anordnade och allmän dans å nedre Solliden.

Liknande fester för olika eskadrar gästande Stockholm voro: 4 juli danska flottan, 6 september italienska flottan, 11 september holländska; 15 september engelska flottan, 20 oktober tyska flottan. Denna fest anordnades i Högloftet, där även folkdanser utfördes av Skansens folkdanslag.

16 juli, *Frälsningsarméns fest* å nedre Solliden.

16 juli. *Konsert vid Idunhallen* av *Bispehaugens Skoles Guttemusikkår* från Kristiania.

26 juli, *Bellmansdagen.* Konserter av K. Flottans musikkår som utförde flera Bellmansnummer. Sång från olika platser av notarien Pelle Nordström samt en dubbelkvartett »Bellmansångare», alla klädda i dräkter från 1700-talet.

10 augusti: sång vid Seglora kyrka av svenska K. F. U. M.-Kören.

2 september, *Skansens arbetares fest* för ett semester- och vilohem. Föreställning å Friluftsteatern med deklamation, sång, folkdanser, baletten »I rosens doft» m. m.

10 september, *Skolungdomens idrotts- och skyttetävlingar*, prisutdelning kl. 6 e. m. å Orsakullen. Tal av general K. Toll, musik och unison sång.

24 september och 1 oktober, *konsorter i Seglora kyrka*. Lisa Tirén sång, vid pianot Karin Tirén, medverkande vid konserten den 1 oktober violonisten Charles Barkel.

6 november, *Gustaf II Adolfs-dagen*, och

30 november, *Karl XII:s dödsdag*, högtidlighöllos med rik flaggning. Båda dagarna voro regementen tillhörande Stockholms garnison inbjudna att å Skansen högtidlighålla minnesdagarna.

30 november, *Artur Hazelius födelsedag* och *Nordiska Museets högtidsdag* stor flaggning.

17 december, *Julmarknad* med försäljning av hemslöjdsalster från olika delar av landet, julbröd, pepparkakor, halmbockar m. m. Även vid denna marknad funnos en del dockor i mycket väl och noggrannt utförda sockendrakter — Leksand, Floda, Mora, Orsa, Rättvik — alla sydda av Skansens och Nordiska Museets kullor. De under året och föregående år inköpta, nu alltmer avlagda skinnkjolarna från Dalarna, användes under julmarknaden, liksom även manspårsar från olika socknar, vilka skindräkter i sin mån bidro till marknadens midvinterstämning.

Gustafsdagen den 6 juni och *16 juni, Konungens födelsedag*, stor flaggning. Flaggning ägde även rum: 4—12 februari vid Nordiska Spelen; *11 juli*, 25-årsminnet av S. A. Andréés luftfärd mot polen; *9 december*, Nobeldagen, samt liksom föregående år ett stort antal minnesdagar efter framstående personer och fosterländska tilldragelser.

4 september vid psykiatrierkongressen flaggades med svenska, norska och danska flaggor. 11 september i anledning av drottning Wilhelminas av Holland besök i Sverige med holländska och svenska flaggor.

I *Seglora kyrka* har gudstjänst ägt rum varje söndag fr. o. m. den 7 maj t. o. m. den 8 oktober. Juldagsmorgonen julotta. I kyrkan har under året vigts 24 brudpar. Den 29 januari var vespergudstjänst för scouter.

För kyrkan har anskaffats en matta att användas framför altaret vid bröllop.

Minnesringning har ägt rum: 15 januari efter professor Harald Hjärne, samt 27 maj, Artur Hazelius dödsdag.

Skansens klädkammare. Förrådet av allmogedrakter har under året betydligt ökats. Så hava inköpts eller i klädkammaren sytts ett tjugotal kvinno- drakter från Floda, Svärdsjö, Leksands, Mora och Orsa socknar i Dalarna, Västerfärnebo sn i Västmanland, Österåkers sn i Södermanland, Skedevi sn i Östergötland, Toarps sn i Västergötland, Östra hd i Småland, Anstads sn i

Halland och Ljunits hd i Skåne. Härtill kommer en hel del enstaka dräktplagg av olika slag. Bland mansdräkterna må nämnas dylika från Delsbo sn i Hälsingland, Floda och Rättviks socknar i Dalarna samt Östervallskogs och Ny socknar i Värmland, inalles 10 st.

För årets värfest syddes och ordnades en hel del 1840-tals-dräkter, däribland 16 st. klänningar, 7 st. herrdräkter och ett större antal dräktdetaljer av olika slag såsom förkläden, västar, hattar och dylikt. Från Tyskland, firma Leopold Verch, Berlin, inköptes 10 st. klänningar och lika många herrdräkter, 2 st. överrockar samt ett parti herr- och damhattar. För värfesten anskaffades även 18 st. rockar och mössor för militär musikkår, Andra gardet, 1840-talet. — I övrigt har sytts en rokokoklänning och genom köp och gåvor erhållits 3 st. herrvästar från 1800-talet, ett par större schalar, några sidenhalsdukar och ett antal bindmössor.

För Friluftsteatern har dels inköpts dels nysytt eller ändrats en del dräkter från 1840-talet och nyare tid.

Skansens Friluftsteater har även 1922 stått under ledning av direktör Gustaf Linden. Första föreställningen gavs pingstafton, lördag den 3 juni, då en av fjolårets pjäser »Äventyr på fotvandringen», sångspel av C. Hostrup, uppfördes. Den 17 juni spelades för första gången »Gamla herrgården», sommarspel med sång av Oscar Wennersten, varefter de båda pjäserna omväxlande gåvos. »Äventyr på fotvandringen» mest som middagsföreställning. Båda pjäserna regi Gustaf Linden. Sista ordinarie föreställningen var söndagen den 27 augusti. Den 28 augusti uppfördes ännu en gång som recett för teaterns Sujetter »Gamla herrgården». Av sommarens 98 annonserade föreställningar ha givits 85 och inställts 13 st. på grund av väderleksförhållanden.

Konserter hava i likhet med föregående år utförst av Kungl. Flottans musikkår under ledning av direktör Erik Högberg. Musikkåren har under sommaren givit konserter med extra program, 28 juli, Nordisk konsert; 9 augusti, Valskonsert, valser från äldre till nyare tid; 9 och 23 augusti, Wagnerkonsert etc.

Allmän dans har anordnats å nedre Solliden nästan varje lördag och söndag.

Restaurantrörelsen har stått under ledning av källarmästare Karl Brolin.

Besök och studier.

Besök. Hela institutionen Nordiska Museet med Skansen besöktes under år 1922 av 827,043 personer.

Samlingarna i museibygnaden å Lejonslätten voro tillgängliga för besökande alla dagar i veckan, vardagar kl. 11—4, sön- och helgdagar kl. 1—4, utom under den mörka årstiden, då museet stängts något tidigare. —

Långfredagen samt julafton och juldagen var museet stängt. — Tillträdet till Livrustkammaren var fritt söndagar och fredagar, övriga dagar berättigade inträdesavgiften till museisamlingarna även till inträde i Livrustkammaren.

Inträdesavgiften till museet har utgjort 50 öre per person.

Antalet besök under året utgjorde 48,150, vilka på de olika månaderna fördelade sig sålunda.

januari	2,069	juli	6,106
februari	2,503	augusti	5,146
mars	4,611	september	3,626
april	5,659	oktober	3,430
maj	4,269	november	2,716
juni	6,093	december	1,922
		Summa besök	48,150

Skansen har varit tillgänglig alla dagar i veckan från kl. 8 f. m. till kl. 10 e. m. (under den mörka årstiden till kl. 8 e. m.).

Inträdesavgiften till *Skansen*, som utgjort 1 krona per person, nedsattes från 1 okt. till 75 öre.

Antalet besök utgjorde 778,893. På de olika månaderna fördela sig besöken sålunda:

januari	12,526	juli	140,307
februari	10,764	augusti	113,128
mars	16,277	september	57,910
april	59,492	oktober	28,937
maj	128,597	november	21,214
juni	159,558	december	30,183
		Summa besök	778,893

Studiebesök. Under år 1922 utlämnades till museisamlingarna å Lejonslätten 913 studiekort, av vilka 782 även berättigade till fritt inträde. Studier hava idkats av elever vid K. Tekniska Högskolan, Högre Konstindustriella skolan, Konsthögskolan, Stockholms Stads yrkesskolor, Fredrika Bremerförbundets Högre yrkesskolor, Handarbetets Vänners skolor, A. Eneroths högre handarbetsseminarium, J. Brunssons vävskola, Svensk hemslöjd jämte en del målar-, slöjd-, elementar- och folkskolor.

Å *Skansen* utlämnades 572 studiekort berättigande till fritt inträde samt 47 st. ej gällande för inträde.

Bland besökande i museet och å *Skansen* märkas drottning Wilhelmina av Nederländerna, kronprins Umberto av Italien, isländske riksantikvarien M. Thordarson från Reykjavik m. fl.

Samfundet för Nordiska Museets främjande.

Samfundets styrelse, som utgöres av samma personer som museets nämnd, har under året haft ett sammanträde. Samfundets ledamöter hava haft ett sammanträde. Samfundets expedition har föreståtts av amanuensen fröken LALLA KUGELBERG.

Den 31 dec. 1922 räknade Samfundet 3,451 ledamöter; av dessa voro 49 hedersledamöter, 185 ständiga ledamöter och 3,217 stiftande ledamöter. Av dessa sistnämnda voro 1,083 befriade från avgift. Antalet nyingångna ledamöter under året var 319, därav 1 ständig. Döda under året voro 4 heders-, 11 ständiga och 105 stiftande ledamöter, varjämte 508 ledamöter utgått ur Samfundet.

De avlidna hedersledamöterna voro:

Grosshandlare A. F. CAVALLI HOLMGREN.

Dekorationsmålare C. GRABOW.

Fru LOTTEN NORLUND.

Professor HJ. SJÖGREN.

Ekonomi.

Räkenskapskontoret har stått under ledning av ekonomichefen överste N. C. RINGERTZ, som haft biträde av amanuenserna fröknarna SELMA STRÖM, IDA MÖLLER samt bokhållaren HARALD ENGWALL.

Såsom extra biträde åt ekonomichefen tjänstgjorde liksom under föregående år överstelöjtnant O. KULLBERG.

Då årsberättelsen för 1921 offentliggjordes, förelåg ännu icke revisionsberättelsen för nämnda år. — Denna revisionsberättelse återgives här nedan, varvid understrykes att revisionsberättelsen sålunda avser museets ekonomi under år 1921 och icke år 1922, det år som här ovan offentliggjorda årsberättelse avser.

Revisionsberättelsen för 1922 torde icke kunna offentliggöras förrän i samband med årsberättelsen för 1923. Revisorer för 1922 äro professorerna J. E. JOHANSSON, HELGE VON KOCH och J. GUST. RICHERT.

Revisionsberättelsen för 1921 har följande lydelse:

Till Kungl. Vetenskapsakademien.

Undertecknade, av K. Akademien utsedda till revisorer av Nordiska Museets räkenskaper och förvaltning för år 1921, få härmed avgiva följande revisionsberättelse: Siffergranskning har, jämlikt bifogade intyg, blivit verkställd av därtill utsedd person utan att ge anledning till anmärkning.

Sammandrag av Nordiska Museets utgående balansräkning den 31 Dec. 1921:

Tillgångar:

Museibyggnaden på Lejonslätten	3,449,751: 75
Fordran av Stockholms stad	20,000: —
Skansens kapitalvärde	1,221,710: 33
Samlingarna	604,122: 07
Inventarier	46,593: 56
Biblioteket	49,174: 27
Diverse fordringar	89,842: 11
Bankräkningar	156,439: 54
Obligationer	625,430: 42
Kassabehållning	2,748: 44
	<hr/>
	Summa kronor 6,265,812: 49

Skulder:

Fonderna	966,558: 99
Stockholms stad	24,518: 87
Livruskammaren	8,590: 70
Diverse skulder	13,382: 44
Behållning vid årets slut	5,252,761: 49
	<hr/>
	Summa kronor 6,265,812: 49

Museets värdepapper befinna sig fortfarande i Skandinaviska Kreditaktiebolagets vård och förvar. Bankbeskedet härom har av oss jämförts med museets räkenskaper utan att giva anledning till någon erinran.

Huvudbokens sammandrag av inkomster och utgifter visa följande ställning den 31 dec. 1921.

Inkomster:

Statsanslag	266,962: 32
Från Samfundet för Nordiska Museets främjande	12,624: 74
Gävor	11,100: —
Inträdesavgifter	22,237: 80
Årskort	19 763: —
Förlagsartiklar	15,054: 79
Överföring från Gustaf Vasa-statyfonden	25,000: —
Bidrag från fonderna	25,834: 92
Lotterimedel	73: 70
Överskjutande inkomst av Skansen	65,214: 45
	<hr/>
	Summa kronor 463,865: 72

Utgifter:

Löner, arvoden och pensioner	275,244: 65
Litterära arbeten och fotografering	6,517: 80
Expeditions-, utställnings- och resekostnader	22,412: 10
Försäkringskostnader	3,053: 79
Underhålls- och inredningsarbeten	29,839: 80
Vatten, värme, ljus	26,388: 52
Livruskammaren	6,500: —
Inköp av samlingar, böcker och inventarier	36,897: 70
Extra renhållning och vaktjänst	4,535: 66
Sjukdoms- och olycksfallsförsäkring	899: 45
Diverse utgifter	4 259: 71
Utgift för Gustaf Vasa-statyn	25,000: —
Överföring till pensionsfonden	6,000: —
1921 års behållning	16,316: 54
	<hr/>
	Summa kronor 463,865: 72

Statsanslaget har minskats med 9,922: 39, Skansens överskott med icke mindre än 80,819: 23. Då å andra sidan Museets utgifter icke nedgått med motsvarande belopp har 1921 års behållning understigit föregående års med kr. 60,416: 82.

Stockholm i November 1922.

Helge von Koch.

J. Gust. Richert.

J. E. Johansson.

Till Kungl. Vetenskapsakademien.

I sammanhang med revisionen av Nordiska Museets räkenskaper och förvaltning hava vi även granskat Samfundets för Nordiska Museets främjande räkenskaper för år 1921 och därvid icke funnit någon anledning till anmärkning.
Stockholm i november 1922.

J. Gust. Richert.

J. E. Johansson.

Samfundet Nordiska Museets Vänner.**Styrelseberättelse för år 1922.**

Samfundets medlemsantal, som den 31 december 1921 uppgick till 253 personer, därav 112 ständiga och 141 årligen betalande, utgjorde den 31 december 1922 231 personer, därav 113 ständiga och 118 årligen betalande. — Under året har sålunda tillkommit en ständig ledamot, under det att av de årligen betalande 22 utgått ur Samfundet och en avlidit.

Samfundets årsmöte ägde rum i Prins Carls palats den 18 februari 1922. Då intet årsmöte kunnat hållas under år 1921, föredrogos vid årsmötet 1922 års- och revisionsberättelser för såväl 1920 som 1921 och erhöll styrelsen ansvarsfrihet för båda de nämnda åren.

Till styrelse omvaldes vid årsmötet 1922 ordföranden H. K. H. Hertigen av Västergötland Prins Carl; vice ordföranden justitieombudsmannen Nils Lilienberg; grevinnan Ella von Rosen; skattmästaren hovjägmästaren Helge Ax:son Johnson och sekreteraren fil. dr Gustaf Upmark; samt till ersättare disponenten Carl Sahlin och byggnadsrådet professor Sigurd Curman.

Styrelsen har under år 1922 hållit ett sammanträde, den 18 december 1922.

Såsom inköpsutskott hava under året fungerat hrr vice ordföranden, skattmästaren och sekreteraren.

Följande föremål hava under året förvärvat och som gåvor överlämnats till Nordiska Museet, nämligen:

> Encyclopédie ou dictionnaire raisonné, originalupplaga i 35 helfranska band	Kr.	800:—
Tebord med fajansskiva, Marieberg	>	510:—
Ask med lock i form av duva av fajans, Marieberg	>	375:—
Sockerskål av silver av guldsmeden J. M. Bergs i Stockholm, 1780	>	1,100:—
Byföremål från Västergötland	>	500:—
Gräddkanna av glas, etsad	>	20:—
Väggspegel i förgylld ram, rokokostil	>	500:—
Bänkdyna, flamskvävnad dat. 1664, från Marks härad, Västergötland	>	1,000:—

S:a Kr. 4,805:—

Styrelsen har sålunda med hänsyn till den ekonomiska depressionen och den tendens till fallande priser, som gjort sig gällande på konst- och antikvitetsmarknaden, iakttagit synnerligen stor varsamhet.

De belopp för vilka inköp under de år Samfundet varit i verksamhet blivit gjorda äro:

under år 1919	Kr.	20,150:—
> > 1920	>	32,725:—
> > 1921	>	15,300:—
> > 1922	>	4,805:—

S:a Kr. 72,980:—

Nordiska Museet har genom tacksamhetsskrivelser erkänt mottagandet av samtliga gåvor.

Beträffande Samfundets inkomster och utgifter samt ekonomiska ställning, tillgångarnas placering m. m. får Styrelsen hänvisa till den berättelse som avgives av revisorerna.

Vid årsmötet den 18 februari 1922 omvaldes till revisorer för år 1922 hrr disponenten Harald Almström och direktör Gösta Carr med kanslirådet Carl Edelstam till ersättare.

Stockholm den 24 februari 1923.

Carl

Nils Lilienberg.

Helge Ax:son Johnson.

Ella von Rosen.

Gustaf Upmark.

Revisionsberättelse.

Undertecknade, utsedda att granska Samfundet Nordiska Museets Vänners förvaltning och räkenskaper för år 1922, få efter verkställd revision avgiva följande berättelse:

Vi hava tagit del av Styrelsens protokoll och övriga handlingar samt genomgått räkenskaperna, vilka äro förda med ordning och noggrannhet och utgifterna äro vederbörligen verifierade.

Räkenskaperna utvisa följande:

Inkomster:

Årsavgifter	Kr.	11,800:—
Ständig ledamotsavgifter	»	1,000:—
Räntor	»	4,275:65
	Kr.	17,075:65

Utgifter:

Förvärf av föremål, som skänkts till Nordiska Museet	Kr.	4,805:—
Diverse omkostnader	»	435:66
Överfört till kapitalfonden	»	11,834:99
	Kr.	17,075:65

Ställningen den 31 december 1922:

Kontant i kassan	Kr.	413:41
Innestående å löpande räkning i Stockholms Enskilda Bank	»	148:94
Innestående å uppsägningsräkning i Stockholms Enskilda Bank	»	8,381:03
Nom. 27,000 Svenska Statens 6 % premieobl. av år 1919	»	107,759:70
	Kr.	116,703:08

Skulder:

Kapitalfonden	Kr.	116,703:08
-------------------------	-----	------------

Vi tillstyrka årsstämman att bevilja Styrelsen tacksam ansvarsfrihet för 1922 års förvaltning.

Stockholm den 14 mars 1923.

Gösta Carr.

Harald Almström.

Gåvor.

Följande penninggåvor hava under 1922 lämnats till Nordiska Museet.

Beijer, Peter, bibliotekarie och fru, enligt testamentariskt förordnande, till Bibliotekarien och fru Peter Beijers donationsfond	25,800: —
Elfving, Anna Gunborg, fröken, enligt testamentariskt förordnande, till Anna Gunborg Elfvingss donation	158,316: 86
von Hallwyl, W., grevinna, Stockholm, till uppförande av Kronbergs atelier å Skansen	55,000: —
Langenskiöld, K., friherre, Stockholm, till Skansen	500: —
»Nordiska Museets Vänner» till inköp av byföremål från Västergötland	500: —
Onämnd gm intendenten A. Behm till Skansen	50: —
	Kronor 240,166: 86

Gåvor av föremål till Nordiska museets samlingar hava år 1922 lämnats av följande.

Académie royale de Belgique, Amsterdam. — Ahnlund, O., teol. doktor, Backen, Umeå, genom intendenten R. Jirlow. — Amundsson, A. A., major, Stora Frösunda. — Andelius, E., f. Bergström, fru, Stockholm. — Andersson, Olga, fröken, Västerås. — Anderssons, Thérèse, fru, stärbhus, Stockholm. — André-Eysn, Marie, fru, Berchtesgaden, Bayern, genom fröken Louise Hagberg. — Arwidsson, Ivar, fil. doktor, Uppsala. — Asplund, Carl, fil. doktor, Stockholm. — d'Aubigné, G., f. Telander, fru, Stockholm: nysthållare av elfenben och silver från 1770.

Bekkwold, B., nattvakt, Stockholm. — Berg, O. Alfred, godsägare, Staby, Biskopskulla. — Berg, Oda, fru, Kalmar. — Bergström, Kurt, med. doktor, Lidingö. — Billström, Selma, f. Lundström, fru, Stockholm. — Borg, Axel, postkontrollör, Linköping. — Borgenstam, E., apotekare, Falun. — Brolin, fru, Ramsta, Biskopskulla.

Cederblom, Gerda, amanuens, Stockholm. — Curman, Sigurd, professor, Stockholm. — Edström, Maria, f. Rothman, fru, Stockholm. — Edström, Olof, jägmästare, Stockholm: miniatyrylyftkran till D. Ljungdahls modell av Ljusneverkets gamla masugn. — Ekman, Oscar, godsägare, Bjärka-Säby. — Enblom, R., arkitekt, Djursholm. — Erdmann, Edv., fil. doktor, Stockholm. — Genom Eriksson, Manne, kandidat, Uppsala. — Eriksson, Sofia, fru, Stockholm. — Erixon, Sigurd, amanuens, Stockholm. — Genom Erixon, Sigurd, amanuens, Stockholm. — Essén, Arre, arkitekt, Stockholm.

Fabriksfattigkassan i Stockholm: handlingar m. m., som tillhört Siden-Fabriks-Societeten. — Fackskolan för huslig ekonomi, Uppsala, genom fröken Ida Norrby. — Fredin, Anna Maria, fröken, enligt testamentariskt förordnande: porträtt av pastor Daniel Buscovius, »Vår Daniel», i fotografi av teckning efter oljemålning. — Fröding, H., överstelöjtnant, Stockholm.

Gamla Santessonska tenngjuteriet i Stockholm genom verkmästaren F. V. G. Holmberg: verkstadsbord, ugn och en samling formar. — Geete, K. R., fil. doktor, Stockholm. — Gezelius, Bruno, ingenjör, Svartnäs. — Gustafsson, Mathilda, fru, Ebbeberg, Bromsten. — Gustafsson, Nils, herr, Knäll, Karlanda.

Hagberg, Louise, amanuens, Stockholm. — v. Hallwyl, W., f. Kempe, grevinna, Stockholm: två studier av Julius Kronberg. — Hartin, Amanda, fru, Läppe. — Genom Henschen, H., kandidat, Uppsala. — v. Heijne, D., hovrättsråd, Djursholm. — Hillgren, Bror, konstnär, Stockholm. — Holmberg, Berta, fröken, Stockholm. — Holmblad, Emelie, fröken, Stockholm. — Hullström, C. R., jägmästare, Djursholms Ösby. — Hwass, T., med. doktor, Stockholm.

Jacobsson, Sara, fröken, Stockholm. — Jansson, Anna, fru, Hätö, Ängskär. — Jansson, Erika, fru, Bohlby, Ljusterö. — Jensen, E., ingenjör, Stockholm. — Johansson, E., herr, Enberga, Örsundsbro. — Johansson, Hugo, lantbrukare, Herkeberga.

Karlsson, C. A., hemmansägare, Viggby, Herkeberga. — Karlström P. O., torpare, Kubbe, Norrflärke, genom fröken Ella Olsson. — Genom Klein, E., amanuens, Stockholm. — Konsortiet för åstadkommande av Ferdinand Bobergs »Svenska Bilder från början av 1900-talet»: 150 kolteckningar. — Kronberg, Staffan, herr, Djursholm. — Kungl. Byggnadsstyrelsen genom ingenjör R. Jonsson. — Kungl. Livrustkammaren genom intendenten R. Cederström. — Kveck, A. J., soldat, Kvek, Örsundsbro.

Lange, Margeritha, f. Kronberg, fru, Stockholm. — Larsson, Alf, ingenjör, Stockholm. — Leuhusen, O., friherre och friherrinna, Saltsjö-Duvnäs: hammarklaver, signerat Söderberg, Stockholm 1812. — Liberg, J. T., hemmansägare, Kvek, Herkeberga. — Lieberath, Ebbe, major, Stockholm. — Liljencrantz, Gösta, friherre, kammarjunkare, Stockholm. — Lindhults byamän, Lindhult, Udenäs. — Lindström, O., bokförelse, Stockholm. — Genom Lithberg, N., professor, Stockholm. — Lundevall, Charlotta, Kvek, Örsundsbro. — Lundgren, D. F., direktör, Karby, Täby. — Lycken, Karl, lantbrukare, Karleby. — Lyttkens, Aug., byråchef, Stockholm. — Löfquist, Eleonora, fru, Ronneby.

Molin, Emma, professorska, Stockholm.

Nilson, Sigrid, Husarö, Skälvik. — Nordiska Museets Vänner. — Norlund, Lotten, fru, Stockholm. — Nylén, K., fru, Stockholm.

Olsson, Kerstin, Rättvik. — Ottergren, W., f. Kahl, fru, Stockholm.

Palm, C. U., direktör, Stockholm. — Persson, Brita, fru, Ribby, Västerhaninge. — Persson, M., hemmansägare, Fågelsjö. — Pettersson, Ernst, herr, Klementsbo, Spillersboda. — Pettersson, Erik Olof, hemmansägare, Räfsnäs, Gräddö. — Pettersson, Oskar, herr, Åkers-Runö.

Reuterskiöld, Agda, fröken, Stockholm. — Rhodén, Olle, bataljonsveterinär, Mörby. — Roberg, Anna, fröken, Stockholm. — Rydberg, S., f. Hasselblad, professorska, Stockholm.

Sandström, S., Stockholm. — Scherdin, Per Anton, herr, Stockholm. — Genom Selling, Gösta, kandidat, Stockholm. — Stjernstedt, Ammy, f. Uggla, friherrinna, Frykfors, Fagerås. — Sjöblom, Axel, fil. doktor, amanuens, Stockholm. — Sparre, Marie-Charlotte, fröken, Nyköping. — Stenbock, Anna, f. Klingspor, grevinna, Stockholm. — Strokirk, Victor, grosshandlare, Stockholm. — Sundgren, Johanna, änkefru, Sundsta gård, Syninge.

Trygger, Signe, f. Söderström, fru, Stockholm.

Uddenberg, Sigrid, fröken, Stockholm. — Upmark, Eva, f. Kindstrand, fru, Stockholm.

Wahlin, Clara, fru, Stockholm. — Wallin, Sigurd, amanuens, Stockholm. — Genom v. Walterstorff, E., amanuens, Stockholm. — Velén, J. A., herr, Viggby, Herkeberga. — Wennerlund, Hj., grosshandlare, Stockholm. — Wennersten, V., länsarkivarie, Visby. — Werelius, Erik, handlande, Gröndal, Liljeholmen. — Westerström, V., herr, Stockholm. — Wretling, mor Anna, Oppala, Strömsbro.

Åkerberg, Hilma, fru, Lindholmen. — Åkerström, Kristina, änkefru, Ramsmora, Ljusterö. — Åmell, N. M., antikvitetshandlare, Stockholm.

Öberg, O. A., snickarmästare, Stockholm.

Till museets bibliotek och arkiv hava under 1922 gåvor lämnats av följande.

Académie des sciences de Russie, St. Petersburg, genom Överstyrelsen för Svenska Röda Korset. — K. Akademien för de fria konsten, genom dr A. Bäckström — Ambrosiani, S., fil. dr, Stockholm. — Andersson, Otto, fil. mag., Helsingfors. — Appलगren, Hj., fil. dr, Helsingfors. — Arenander, E. O., prof., Ultuna, Uppsala. — Arill, D., fil. kand., Göteborg. — Arnstedt, Ingeborg, fru, Linköping.

Bäckström, A., amanuens, Stockholm. — Behm, A., intendent, Stockholm. — Bekke-wold, B., herr, Stockholm. — Berger, S., direktör, Zagreb, Jugoslavien. — Bergström, H., ingenjör, Stockholm. — Bestyrelsen för Walter Runebergs skulptursamling, Borgå. — Borg, A., förste postkontrollör, Linköping. — Brolin, fru, Håga gård, Biskopskulla. — Byamännen i Färnäs, Mora sn, genom H. Henschen: byhandlingar. — Bäckvall, L., arkitekt, Stockholm.

Cederblom, G., fröken, Stockholm. — Celsing, Ulla, fröken, Gripsholm.

Kungl. Eklelesiastikdepartementet: en del fortsättningsarbeten. — Edlund, Helena, fröken, Djursholm: en samling skioptikonbilder från Skansen. — Ek, S., docent, Göteborg. — Eriksson, Karl, bondespelman, Stockholm. — Erixon, S., amanuens, Stockholm. — Aktiebol. Familjeboken, Stockholm. — Fredins, Anna, fröken, stärbhus, Stockholm: brev och bilj. från V. Rydberg. — Fredriksson, Olof, herr, Ocke. — Friberg, A., ingenjör, Jönköping. — Fritzes k. hovbokhandel, Stockholm. — Fischer, E., fil. dr., Göteborg.

Geete, R., fil. dr, Stockholm. — Gästriklands Hemslöjdsförening, Gävle. — Götze, A., prof. dr, Berlin.

Hagberg, L., fröken, Stockholm. — Hamilton, W., godsägare, Läckby: gårdshandlingar. — Hammarstedt, N. E., fil. doktor, Stockholm. — Hansson, Sigfrid, redaktör, Stockholm. — Haugard, J., herr, Askersund. — Hedman, fru, Biskopskulla. — Hemslöjdskommittén: en större samling klichéer. — Hildebrands, Elin, fru, stärbhus, Stockholm. — Hoffmann-Krayer, E., prof., Basel. — Holmberg, U., docent, Helsingfors. — Hylltén-Cavallius, H., hypotekstjänsteman, Växjö.

Jacobsson, S., herr, Sofiero, Göteborg. — Jirlow, R., fil. mag., Jena.

Klein, E., amanuens, Stockholm. — Kommerskollegium, Stockholm. — Krohn, K., prof., Helsingfors. — Kugelberg, C., ryttmästare, Jönköping. — Kugli, herr, Universitets-Buchhandlung, Zagreb, Jugoslavia. — Kullberg, A. E., ingenjör, Skebokvarn.

Landsmålsarkivet, Uppsala. — Langer, Th., herr, Ed. — Larsson, K. A., herr, Torlarp, Lagan. — Lekander, A., förste kanslisekreterare, Stockholm. — Lewin, Anna, fröken, Stockholm. — Lewin, Visen, fröken, Stockholm. — Lindblads, J. A., förlag, Uppsala. — Lindblom, A., docent, Stockholm. — Lindhagen, A., lektor, Stockholm. — Lithberg, N., prof., Stockholm. — Ljungdahl, D., konstnär, Stockholm. — Ljunggren, Stassa, fröken, Stockholm. — Lorenz, L., Liburnau. — Lugn, P., amanuens, Uppsala. — Lundevall, Charl., fru, Kvek, Örsundsbro. — Lyttkens, Aug., byråchef, Stockholm.

Mahillon, V. C., konservator, Bruxelles. — Mueller, L., direktör, Stockholm.

Norstedt o. Söner, P. A., Stockholm.

Olán, E., direktör, Marstrand. — Olrik, J., dr, Köpenhamn. — Olsson, M., prof., Stockholm. — Onåmnd.

Persson, Gust., herr, Gräsmark. — Persson, Per, herr, Sölvesborg.

Red. av Jordbrukare-ungdomens Tidning. — Reutersvärd, O., dr, Stockholm: brev från Arthur Hazelius m. m. — Roland, A., arkitekt, Stockholm. — Roos, A. M., fröken, Lidingö. — Rudbeck, Anna, fröken, Stockholm.

Sahlin, C., disponent, Stockholm. — Sandberg, P., fabrikör, Linköping. — Saxon, I. L., redaktör, Stockholm. — Schimmelpfennig, C. F. V., och Ahlberg, K., apotekare, Stockholm. — Schubotz, H., prof. dr, Stockholm. — Schömer, dr, Klosterneuburg. — Sehlberg, J. H., herr, Gävle. — Sheppard, Th., kurator, Hull. — Stadsbiblioteket, Norrköping. — Stockholms stads statistiska kontor. — Stora Kopparbergs bergslags aktiebolag. — Strandman, C. A., herr, Stockholm. — Stridsberg, L., fröken, Stockholm. — Stückelberg, E. A., fil. dr, Basel. — Svenska folkskolans vänner, Helsingfors. — Svenska Hemslöjdsföreningens Riksförbund. — v. Sydov, C. W., docent, Lund. — Söderberg, V., fil. dr, Stockholm.

Thorman, E., fröken, Stockholm. — Timm, Eva, fru, Skultuna.

Universitetsbiblioteket, Uppsala. — Upmark, G., fil. dr, Nord. Museets styresman.

Wallin, S., amanuens, Stockholm. — Wallin, Sofi, fru, Sköldinge: en samling vävmönster, från 1830-talet. — Wancke, F., kamrer, Stockholm. — Wedin, Helge, kamrer, Stockholm. — Welin, S., rektor, Herrljunga. — Westerström, V., herr, Stockholm. — Wikman, K. Rob. V., prof., Helsingfors.

Zentralkommission für Denkmalpflege (= Staatsdenkmalamt), Wien.

Åbo stads historiska museum, Åbo.

Öberg, O. A., snickarmästare, Stockholm: gårdshandlingar från Tibble by, Litslena sn, Frögds hd, Uppland m. m.

Till Skansen hava år 1922 gåvor lämnats av följande.

Aftonbladet, Stockholm. — Ahlgren, Fredrika, fru, Enskede. — Almqvist, E., herr, Stockholm. — Andersson, N. E., handlande, Stockholm. — Ahnfelt, E. disponent, Stockholm.

Behrnerts, J. E., hovjägare, Fiskartorpet, Stockholm. — Bergqvist, Karl, frukt-handlare, Sockholm. — Bergström, Georg, herr, Stockholm. — Bergström, Ulf, herr, Stockholm. — Blom, E. R., herr, Stockholm. — Bonthron, J., löjnant, Stockholm. — Broberg, Lars, herr, Stockholm: 1 fiskgjuse.

Carlsson, Stina, fru, Stockholm. — Clausen, Paul, styrman, Göteborg. — Cloetta, Aktiebolag, Stockholm. — Cronhjelm, C., greve, Stockholm.

Dagens Nyheter, Stockholm. — Dahl, J. W., folkskolelärare, Stockholm. — Dramatiska Teatern, Stockholm.

Edén, Nils, herr, Stockholm. — Eriksson, A., fru, Stockholm.

Fredriksson, A., fru, Stockholm.

Gibson, Sidney, skulptör, Stockholm. — Grane & Co, Stockholm. — Grubb, K., inspektör, Stockholm.

Hallén, John, Stockholm. — Hallenberg, Thor, herr, Stockholm. — Hedblom, Sören Stockholm. — Holmqvist, Axel, herr, Stockholm. — Horney, N., redaktör, Stockholm. — Häggström, S., fru, Stockholm. — Höök-Nilsson, Gerda, doktorinna, Stockholm.

Jakobsson, Th., herr, Stockholm. — Jansson, Bror, herr, Stockholm. — Jansson, A., hovjägare, Parkudden, Stockholm. — Johansson, S., fröken, Stockholm. — Johansson, J., landsfiskal, Oviken: 6 st. fjellemlar. — Johansson, K., fågelhandlare, Stockholm.

Kuhlemann, Stig, studerande, Stockholm: 1 fiskgjuse. — Körner, Carl, herr, Eslöf.

Liljefors, B., konstnär, Österby, Dannemora: 25 havstrutar, 1 räva. — Lind, Dora, fru, Stockholm. — Looström, Frida, fru, Stockholm. — Lundén, A., fru, Djurgården, Stockholm. — Lundquist, Sven, studerande, Stockholm. — Lydner, Märta, fru, Stockholm. — Löfman, Olof, kassör, Stockholm. — Löven, Elof, konservator, Stockholm.

Månsson, E., fröken, Djurgården, Stockholm. — Möller, E., kassör, Sandviken.

Nelsson, Gösta, studerande, Stockholm. — Nilsson, Alrik, herr, Ulfunda. — Nordiska Kompaniet, Stockholm. — Nordqvist, Arvid, handelsaktiebolag, Stockholm. — Norstedt & Söners aktiebolag, bokförlag, Stockholm.

Obekant. — Ohlsson, Yngve, köpman, Malmslätt: 2 st. vildgäss. — Olsson, A. fröken, Serologiska Laboratoriet, Stockholm. — K. Operan, Stockholm.

Pettersson, Alf, professor, Stockholm. — Pettersson, A., fröken, Stockholm. — Pettersson, Axel, herr, Södertörns villastad, Stockholm. — Prins Carls Palats, Djurgården, Stockholm.

Radiumhemmet, Stockholm. — Runstedt, Lovisa, fröken, Stockholm. — Rydén, Gustaf, herr, Stockholm. — Ryrberg, C. A., överstelöjtnant, Stockholm.

Sandberg, E., fru, Stockholm. — Sandberg, K., herr, Stockholm. — Sjögren, Anna, fru, Stockholm. — Sjögren, B. O., avdelningschef, Stockholm. — Slottsskogen, Göteborg: 1 säl. — Speceriaffären, Kommendörsgatan 32, Stockholm. — Stenroos, J., bageriarbetare, Stockholm. — Stockholms Dagblad, Stockholm. — Stockholmstidningen, Stockholm. — Sundberg, J. H., kronolots, Sandhamn: 1 labbunge. — Svanström, G., studerande, Stockholm. — Svensson, E., fru, Stockholm.

Thunblad, C. F., herr, Stockholm. — Tjäders fröhandel, Stockholm. — Trolle, Nils, friherre, Trollenäs: 2 st. påfågelungar. — Törnros, E. F., sjökaptan, Norrköping: 1 gräsälunge.

Wahlman, Bertha, fröken, Stockholm. — Wahlman, Edla, fröken, Stockholm. — Wahlström, E., fru, Stockholm. — Wallengren, J., kaptan, Göteborg. — Westberg, Edvard, hovjägare, Liljans, Stockholm. — Westling, O. F., kaptan, Stockholm. — Wiegant, S. O., vaktmästare, Stockholm.

Åkerman, R., herr, Marichill, Djurgården, Stockholm.

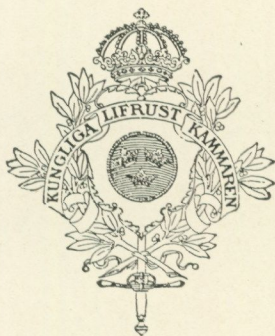
Öberg, Rolf, fabrikör, Örebro. — Östberg, Karin, fröken, Stockholm.

LIVRUSTKAMMARENS

OCH

DÄRMED FÖRENADE SAMLINGARS
UTVECKLING OCH FÖRVALTNING

ÅR 1922

REDOGÖRELSE

AV INTENDENTEN OCH FÖRESTÅNDAREN
FÖR SAMLINGARNA
RUDOLF CEDERSTRÖM

STOCKHOLM 1923

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

230883

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHILOSOPHY DEPARTMENT

PHILOSOPHY 101

Redogörelse

för

Kungl. Livrustkammarens och därmed förenade samlingars utveckling och förvaltning år 1922.

Till KONUNGEN.

Till åtländnad av föreskriften i nådiga brevet av den 28. sept. 1906 får jag härmed avgiva följande berättelse rörande Livrustkammaren och därmed förenade samlingars tillväxt och förvaltning under år 1922.

Samlingarnas tillväxt.

Huvudsamlingarna hava under året ökats med 91 nummer, därav, 24 genom gåvor, 1 genom Eders Kungl. Maj:ts beslut, 9 genom byte, 19 genom inköp och 38 såsom deposition.

Gåvor:

Av H. K. H. Kronprinsen: beslag till seldon, ett krönt lejon av förgylld brons, funnet vid grävning nära Palazzo Corsini i Rom och hemfört av d:r Fr. Martin i Florenz; kan möjligen vara ett drottning-Kristina-minne.

Av direktör I. Hellberg, Stockholm: hjälm, turkisk, 1400-talets slut, ur ryssarnas byte från Erzerum 1829; hjälm, turkisk, 1400-talets slut, med spår av tauscherad arabisk inskrift och Konstantinopelarsenalens märke; hjälm (Birnenhelm) med stämpel H. S. och Nürnbergs beschau; pansarhandskar, kaukasiska; pansar, ryskt från 1500-talet; pansarskjorta med krage av 12 rader ringar, genomdragna med sidenklädda läderremmar; doikkniv (coltello genovese) s. k. giftdolk, klingan av snidat och guldinlagt stål, fäste och slida av sköldpadd med graverade silverbeslag; dolk med persisk klinga och indiskt fäste av vitgrå jade med turkoser fattade i silver; dolk, persisk, med damascherad klinga,

fäste av elfenben med beslag av snidat stål; dolk, persisk, med damascherad stål-klinga, fäste av horn med guldtauscherat beslag; kniv, indopersisk, 1600-talets slut, klingan damascherad och försedd med stämpel, fäste av snidat elfenben; bössa, rysk, 1700-talets slut, damascherad pipa, ornerad med påhamrat guld och silver. Samtliga dessa föremål ingingo på sin tid i den s. k. Kellerska vapensamlingen.

Av ingenjör Sten Westerberg, Stockholm: stag av förgyllt järn till 1600-talskaross.

Av apotekare Erik Borgenstam, Falun, genom Nordiska Museet: sporre, mexikansk, av järn med mässingsbeslag; betsel från 1600-talet försett med stämplor; båda föremålen hitförda för ett trettiotal år sedan och enligt uppgift funna på slagfältet vid Plevna (1877).

Av kaptan Vilhelm Nauckhoff, Stockholm: sabel, provsabel från Solingen 1866, har tillhört f. kaptanen vid Upplands regemente Vilh. Nauckhoff; sabel, tillhört majoren vid Västmanlands regemente Johan Fredrik Nauckhoff och tagen på slagfältet i Tyskland, då hans värja gått sönder; sabel, som tillhört majoren vid Närikes regemente Uno Troili.

Av Nordiska Kompaniet, Stockholm: hirschfångare från 1700-talets början med fäste av elfenben och etsad klinga.

Av Nordiska Museet, Stockholm: del av stock till hjullåspistol, jordfynd från grävningarna på Helgeandsholmen 1894.

Av onämnd: sporrar, ett par, mexikanska; kartuschbricka; kavel till värjfäste.

Tidigare ur samlingen förkomna föremål.

Genom byte med generalkonsul Jean Jansson, Stockholm, har Livrustkammaren lyckats återfå ett flertal föremål och delar av föremål av synnerligen stort värde för samlingen. Samtliga dessa återförvärvade föremål frånhändes samlingen någon gång vid mitten av 1800-talet.

Delar av polsk hjälm, bestående av 2 kindskydd, 1 nackskena samt 1 mindre pannstycke, som höra samman med kalotten inv. n:r 2546; armskydd, bestående av 3 st. armskenor, hör samman med föregående rustningsgarnityr; beslag till främre bommen på Gustav Vasas sadel, inv. n:r 2929; nackskydd till häststjärnan av det s. k. Carl IX:s rustningsgarnityr, inv. n:r 2902; ryggstycke till ringkrage, hör troligen samman med rustningen inv. n:r 2626; munbleck av guld, ornerat med blå emalj, till Gustaf III:s värja, inv. n:r 4894; sadelbeslag av stål, rikt etsat; delar av 3 st. rustningshandskar; del av ett stångbetsel.

Genom byte med Nationalmuseet i Köpenhamn har samlingen erhållit 4 st. därstädes befintliga skenor till ovannämnda polska hjälm, inv. n:r 2546.

Jämlikt k. br. av den 3. febr. 1922 har den s. k. tsar Peters båt återinförlivats med samlingen. Båten har ursprungligen tillhört Livrustkammaren,

n:r 1220 i 1803 års inventarium, men överlämnades den 9. april 1866 från K. Husgerådskammaren till Flottans varv i Stockholm, där den varit magasinerad.

Inköp:

Lodbössa med slaglås av snapplåskonstruktion; sälbössa med dito lås; marockansk bössa med snapplås, beslag av silver och stål; sabel för barn, har tillhört Konung Carl XV; albanesisk dolk; stångbett i etui, på etuiets lock: »Grefve Bengt Oxenstierna»; sabel med balja, på klingan monogram C. J. under heretigkrona samt svenskt, norskt och folkungavapen, på baljan riksvapen; palasch med damascherad klinga, sign. AUG. LINDELL, fästet bär Oscar I:s monogram samt riksvapen; pistoler, ett par, på pipan MATHIAS NOWOTNY IN WIEN; pistol med slaglås och två pipor, piporna stämplade och signerade: MANTON LONDON; revolver med slaglås, sexpipig; revolver med slaglås, fempipig, sign. I. OFRELLI; revolver i etui, sexpipig, på pipan: »Colombi in Milano» och E. LEFAUCHEUX III:IR BREVETÉ samt stämplar; pistoler, ett par i etui, mästartärke på piporna, låsen sign. F:NI PAR BLANCHARD, A PARIS; pistoler, ett par, i etui, piporna sign. H. BARELLA KÖNIGL. HOF-»BUCHSENMACHER BERLIN»; pistoler, ett par i etui, piporna damascherade, sign. »J. Adam Kuchenreuter in Regensburg»; dubbelbössa med centralantändning, sign. BREVET REMINGTON och BREVET NAGANT; strumpor, ett par, kinesiska, hava tillhört konung Carl XV; dolk, från 1560-talet, fynd 1922 på sjöbotten i Svartsjö vik, utanför Svartsjö slott.

Sedan Eders Kungl. Maj:t den 7. juli 1922 medgivit att Sävareds församling skulle till Livrustkammaren få försälja ett i församlingens kyrka befintligt standar från Karl XII:s tid, har detta standar inlösts.

Depositioner.

Från Riksarkivet har samlingen i deposition emottagit 4 st. handteckningar från 1600-talet på pergament, föreställande (sannolikt kungliga) smycken.

Lamm'ska vapensamlingen.

En av vårt lands förnämsta privata konstsamlingar, ingenjör Carl Robert Lamm's på Näsby, har under året till stora delar förts ur landet för att försäljas. Livrustkammaren saknade väl medel till räddande av de för landet mest värdefulla föremålen ur vapensamlingen, för vilka inköpssumman belöpte sig till 25.000:— kr. Genom enskilt mellanträdande förhindrades dock att dessa så dyrbara konstföremål blevo utförda, vilket skulle varit en synnerligen stor förlust för landet. Dessa dyrbara vapen uppgående till ett antal av 34 nummer hava av nuvarande ägaren deponerats i Livrustkammaren och utgöras av:

dolk, persisk, 1500-talets slut, hela vapnet av svart stål, ornerat med inhamrat guld med utsparda mönster och skrift, på fästet 11 st. turkoser, dolken går inom vapenlitteraturen under namnet av »Lammska dolken»; dolk, persisk, 1700-talet, klinga av stål, fäste och slida ornerade med olikfärgad emalj; dolk, persisk, klingan från 1500-talets början, ornerad med inhamrat guld i rankmönster samt genombruten; dolk, turkisk, 1600-talet; sabel, syrisk-egyptisk, klinga med ornament och kufisk skrift i guld; sabel, syrisk-egyptisk, klinga med ornament och kufisk skrift i guld; sabel, persisk, klingan med persisk signatur och magiskt tecken, parerstång och beslag emaljerade, balja av förgyllt skinn med därpå emaljerade beslag, gehäng med emaljerade knäppen; sabel, persisk, klingan signerad »Kelb Ali 1700» och »Shah Ismael», fäste av valrosstand med silverbeslag; handpuka, syrisk-egyptisk, från 1300-talet, av brons med silverinläggningar, arabisk skrift samt dignitärvapen; handpuka, persisk, av kanelerat stål med ornament i guld; handpuka, turkisk, 1600-talet, av förgylld och inuti förtennd brons; handpuka av försilvrad och förgylld brons med upphöjd ornamentik, försedd med skinn och läderklädsel med rem; handpuka med turkestansk montering av röd filt och grönt skinn, pukan av stål med delvis utplånade guld- och silverornament; handpuka, persisk, av stål, sign.; handpuka, turkestansk, 1700-talet, monteringen av senare datum, pukan av stål; handpuka, orientalisk, av stål; häststjärna, turkisk, omkr. 1500, av stål, helt överdragen med graverat rankmönster, upp till skrift, med Konstantinopelarsenalens märke; armskena, omkr. 1500, turkisk, av drivet och kanelerat stål med etsade ornament och inskrift; armskena, omkr. 1500, turkisk, av drivet stål med etsade rankmönster och skrift, som varit ifyllt med guld; benskydd, turkiskt, bestående av knäskydd för vänsterknä samt därifrån utgående ringpansar och fjällskenor; hjälm, turkisk, smidd i ett stycke, av stål, med etsade ornament och skrift med rester av försilvring; hjälm, orientalisk, av stål, smidd i ett stycke och försedd med drivna vertikala ränder och utgången ornamentik; hjälm, turkisk, omkr. 1500, av drivet stål, smidd i ett stycke, ornerad med etsade rankmönster och skrift; hjälm, turkisk, av drivet stål, smidd i ett stycke jämte spetsen, försedd med pansarskydd med märke efter näsjern; bössa med flintlås och räfflad pipa, sign. »Heinrich Winck ABreslau», låset vackert graverat, på kolven grevliga Bielkeska vapnet; dambössa, 1700-talet, pipan oräfflad, med namnet »BRITA HORN» i guld, låset sign. »Daniel Röper A Kiel»; bössa med flintlås och räfflad pipa, sign. H. G. G. 1639 samt med namnet »Gabriel Gabrielsson Oxenstierna 1692», på låset: SCHERTIGER, STOCKHOLM; bödelssvärd, klingan sign.: PETER MUNICH och VIM VI REPELLERE LICET; halvrustning från 1600-talet, från Ängsö rustkammare, bestående av a) visirhjälm, b) bröstharnesk, c) ryggharnesk, d) och e) armskenor, f) axelskydd (vänster saknas), g) och h) höftskydd, i) och k) benskenor; rustning från Ängsö rustkammare, sammanfogad av olika rustnings-

delar; ringkrage, av stål, från Ängsö rustkammare, framstycket ornerat med uppdrivna figurer, på mitten bortfallen strålförmig dekoration; bösspipa, persisk, damascherad och vid krutkammaren och mynningen rikt dekorerad med blomstermönster i guld samt arabisk skrift; jaktbestick, 1600-talets slut, slida av läder och drivet stål med Holstein-Gottorps vapen; ringkrage, av stål, med snörrand och förgyllda nitar.

Boksamlingen har ökat med 64 st. verk, därav 13 såsom gåvor.

Gåvor:

Av direktör I. Hellberg, Stockholm: Roskilde Domkirke. Vägledning.

Av författaren: Olän, Eskil: Sjörovarna på Medelhavet och Levantinska kompaniet. Göteborg 1921.

Av författaren: Hullström, G. R.: Anteckningar om skogsstatens uniformer under 1800-talet. Särtryck ur skogsvårdsföreningens tidskrift 1921, h. 11—12.

Av författaren: Curman, Sigurd: I troféfrågan. Särtryck ur Svensk Tidsskrift 1922.

Av författaren: Olsson, Martin: Riddarholmskyrkan. Vägledning för besökande. Stockholm 1922.

Av kandidaten Nils Östberg, Stockholm: Lensi, Alfredo: II museo Stibbert, Firenze, Florenz 1917—18; Sponzel: Führer durch das grüne Gewölbe zu Dresden, Dresden 1921; Das Königl. Bayerische Armeemuseum, München n. ä., planschverk.

Av intendenten, friherre Rudolf Cederström: Mitzel, Hans: Kostümkunde für Sammler. Berlin 1919.

Av amanuensen, friherre Georg Fleetwood: Sjöberg, Nils: Katalog över porträttsamlingen på Gripsholm.

Av Nordiska museet: Bergström, Otto: Arméns rulla 1684, Sthlm 1906; Utställning av kyrkligt silver från Skara stift, juni 1913, katalog, Skara 1913.

Av kapten Max Schürer von Waldheim, Stockholm: Qvennerstedt, Aug. och Norlander, C. H.: Bondetåget från Skåne 1914.

Inköp:

Förutom de verk, som komma att upptagas i K. Bibliotekets accessionskatalog över Sveriges offentliga bibliotek, må nämnas: Helyat, Pierre: Histoire des Ordres monastiques, religieux et militaires, Paris 1714-19; Ausführliche Beschreibung der Leichen-Processions-Ordnung — — — Caroli XII. Hamburg 1719; Tibell, G. W. af: Seraphimerordens historia. Första tidehvarvet 1285—1748. Sthlm. 1826; Turkish — — — Dresses, 62 planscher, 1757; Kress, G. L. von: Rittersaal im Schlosse zu Erbach im Odenwalde, Offenbach a/M 1832; d'Eschavannes, Jouffroy: Armorial universel, Paris 1844; Ashmole, Elias: The institution, laws & ceremonies of the Order of the Garter. London 1672;

Hedenborg, Joh.: Turkiska nationens seder, bruk och klädedräkter. Sthlm 1839; Åkerrén, Olof: Om gevär och om skjutkonsten. Sthlm 1812; Carl XIV Johans Likbegängelse i Riddarholmskyrkan den 26 april 1844, Panorama med text, Sthlm 1844; Ordning, hwilken Efter thet Kongl. Barnets Födelse Och Wid Thess Dop Kommer at i acht tagas. Sthlm 1745; Ordning vid högstsalig Hans Kongl. Maj:ts Konung Gustaf III:s begrafning i Riddarholmskyrkan Den 14 Maji 1792. Stockholm u. å.; Svenske Konungars kröning, u. förf. Sthlm 1844; Svenska Kröningar, u. förf. Sthlm 1860; Anjou, A.: Riddare af Konung Carl XIII:s orden 1811—1900. Eksjö 1900; Bergström, O.: Kongl. Invalidinrättningen på Ulriksdal. Sthlm 1891; Bring, Sven: Diss. Hist. de Ordinibus Equestribus. Londini Gothorum 1748, Clark, Hugh: A concise History of Knighthood. London 1784; Forsgren, Gustaf: Bidrag till svenska Gref- och Friherreskapens historia 1561—1655. Sthlm 1885; Rysk vapenbok; Kongl. Maj:ts förnyade nådige förordning angående trenne Riddare-Ordnar, Sthlm 1751; Statuter för den Kongelige Norske Sangt Olafs Orden. Kristiania 1856; Uggla, Carl: Inledning till heraldiken. Sthlm 1746; Dito: Afhandling om Swea Rikes urgamla Wapen de tre kronor. Sthlm 1750; Way, Johan: Berättelse om de tilldragelser under 1813 års fälttåg, wari Wendes Artilleri Reg. förvärfvade sitt Heder Standar. Kristianstad 1866; Möller, P. von: Anteckningar af och om Öfverste C. G. F. Westée. Sthlm 1883; Wrangel, F. U., och Bergström, Otto: Svenska adelns ättartaflor ifrån år 1857. Sthlm 1897—1900; Torner och Riddarspel hållet af Konungen i Stockholm på Adolph Friedrichs Torg 1777; Alfieri, F. Fer.: La picca, e la bandiera. In Padua 1641; Erdmann, J. F. G.: Versuch zu einer umst. Historie vom öffentlichen Armbrust- und Büchschenschiessen. Leipzig 1737; Förster, S. von: Die Schützengilden und ihr Königsschiessen. Berlin 1856; Frenzel, F. A.: Der Führer durch das Historische Museum zu Dresden, Mit Bezug auf Turniere- und Ritterwesen. Leipzig 1850; Lünig, Johan Christian: Theatrum Ceremoniale, Historico-Politicum. Leipzig 1719—1720; Mérygnac, Émile: Histoire de l'Escrime, dans tous les temps et dans tous les pays. Paris 1883—86; Jeffries, David: Traité des diamants et des perles. Paris 1753; Arsenal de Zsarskoe-Selo. Musée des armes rares, anciennes et orientales de Sa Majesté l'Empereur de toutes les russies. Carlsruhe. u. å.

Byte:

Från följande institutioner hava bytesskrifter ingått:

Sverige, Stockholm, Statens historiska museum
 Naturhistoriska riksmuseet
 K. Biblioteket
 Nordiska museet
 Generalstabens krigshistoriska avdelning

- Göteborg, Göteborgs museum
 Röhsska konstslöjdmuseet
 Hälsingborg, Hälsingborgs museum
 Härnösand, Föreningen för norrländsk hembygdskforskning
 Jönköping, Norra Smålands fornminnesförening
 Kalmar, Kalmar läns fornminnesförening
 Linköping, Östergötlands fornminnes- och museiförening
 Lund, Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige
 Malmö, Malmö museum
- Skandinavien, Kristiania, Kunstindustrimuseum
 Norsk Folkemuseum
- Köpenhamn, Det danske Kunstindustrimuseum
- Utlandet, Boston, Museum of fine arts
 Dresden, Königl. Sammlungen
 Newyork, Metropolitan museum of art
 Nürnberg, Germanisches Nationalmuseum
 Reval, Estländisches Provinzial-Museum
 Washington, National Museum
 Zürich, Schweizerisches Landesmuseum

Arkivet.

Gåva:

Av kapten Max Schürer von Waldheim, Stockholm: 13 st. fotografier av de häradsfanor, som förfärdigades för och användes vid Bondetåget från Malmöhus län 1914.

Inköp:

2 st. handteckningar av en kungakrona.

Samlingen av fotografiska negativ har under året ökat med 85 st.

Depositioner från samlingen.

Jämlikt k. br. av den 28. april 1922 har Livrustkammaren i Nordiska Museet deponerat en fana, inv. n:r 330, med Marks härads vapen och inskriften: »Säglora Gäldh och Compagnie», att utställas i Seglora kyrka på Skansen.

Jämlikt k. br. av den 30. juni 1922 har till ståthållarämbetet på Drottningholms slott deponerats ett visst antal teaterdräkter, förut ingående i Carl XIII:s teatergarderob på Rosersberg, 28 nummer. Dräkterna hava varit utställda i det teaterhistoriska museum, som anordnats i Drottningholms gamla teaterhus.

Lån ur samlingen.

Under de i k. br. av den 30. december 1911 angivna formerna har till en i Nordiska museet tillfälligt anordnad utställning av himmelssångar följande föremål utlånats ur samlingen: sängomhängena inv. n:r 3336; Karl XIII:s fältsång inv. n:r 3912 samt resesången inv. n:r 17/193.

Utställningar.

Med anledning av återförvärvandet av de under 1800-talets mitt ur samlingen förkomna föremålen anordnades den 29. mars en särskild utställning av dessa. Utställningen pågick en månad.

Den 29. november anordnades i samlingen en särskild utställning av de föremål, som erhållits ur ingenjör Carl Robert Lamms samling. Utställningen pågick till årets slut.

Tillfälliga utställningar anordnades i samband, dels med Nordiska arkeologmötet 1922 av föremål från södra Ryssland under nyare tid, som kunde vara belysande för vissa fynd från nordisk järnålder, dels med Kommerskollegii anordnade yrkeskurser för hantverkare (sadelmakare och skomakare) av alster belysande dessa båda yrken, varjämte från Nordiska Museet lånats vid samma yrken brukade verktyg.

Troféfrågan.

Sedan Eders Kungl. Maj:t den 17. mars 1922 på framställning av Byggnadsstyrelsen och i huvudsak enligt ett av undertecknad föreståndare utarbetat förslag medgivit att högst 128 troféer finge upphängas i Riddarholmskyrkan, ingick inspektor den 20. mars 1922 till Eders Kungl. Maj:t med framställning om att vården av troféerna måtte skiljas från Livrustkammaren och läggas under Generalstabens krigshistoriska avdelning.

Den meningsskiljaktighet mellan inspektor och föreståndaren, som med denna inlaga offentligt framträder, är ej ny. Divergenserna dem emellan hava varit mycket långvariga. Konflikten framträder dock nu i ett annat läge, då inspektor enligt föreståndarens mening öppet företräder andra intressen än Livrustkammarens och saken rör samlingens mest vitala intressen. Dess omnämmande här är föranledd av den år från år allt skadligare inverkan den haft på arbetet i samlingen och på dess funktion överhuvud taget.

Den 9. juni medgav Eders Kungl. Maj:t att för provisorisk konservering av de för Riddarholmskyrkan avsedda fanorna finge användas de medel, som Eders Kungl. Maj:t den 28. febr. 1919 beviljat för andra ändamål inom trofésamlingen, varjämte för ändamålet ytterligare anslogs en summa av 2,100 kr.

Den 6. juni invigdes Riddarholmskyrkan, varvid voro provisoriskt uppsatta 21 fanor, 37 standar och dragonfanor, 10 lansfanor, 4 flaggor och gösar, 1 vimpel, 2 knippen fästningsnycklar, 3 par pukor, 6 trummor samt 12 flöjter och skalmajor.

Arbetet i samlingarna.

Arbetet i de egentliga samlingarna har under året fått stå tillbaka för de likaledes under föreståndarens vård stående troféerna, som dels under tiden 18. mars—9. juni tagit ej blott föreståndarens hela tid i anspråk utan även nödvändiggjort anlitaudet av samlingens alla tillgängliga arbetskrafter, varjämte »troféfrågan» även övriga tider lagt beslag på föreståndarens tid och tankar.

Det textila konserveringsarbetet har liksom föregående år bedrivits för såväl samlingens egen som Artillerimuseums räkning. För samlingen har sålunda konserverats, dels de för utlån till Teatermuseet på Drottningholm avsedda dräkterna, dels de i samlingen utställda s. k. vapentäckena från Karl XI:s tid, dels några fanor. Dessutom har hela den utställda delen av samlingen genomgått för avhjälpandet av rostskador, varvid gevärens lopp blivit översedda, vilket under tidigare, mer estetiskt ledda, perioder i Livrustkammarens tillvaro icke tillmätts någon betydelse. Vid samlingarna hava även konserverats de i Riddarholmskyrkan förvarade äldre rustningarna.

Avskrivningen av äldre inventarieförteckningar har fortsatt och har under året avskrivits omkr. 1,500 foliosidor ur 1708 och 1730 års inventarier.

Publikationer.

Över samlingen har publicerats:

Professor Sigurd Curman: I troféfrågan (Svensk tidskrift).

f. Krigsarkivarien D. T. J. Petrelli: Några ord om Livrustkammarens och Statens trofésamlings inbördes förhållande (Svensk tidskrift).

Av samlingens tjänstemän har för övrigt publicerats:

Amanuens Fleetwood: Greve Kellers vapensamling (i tidskriften Rig); Die Methode der Königl. Leibrustkammer für die Abbildung von Waffenschmiedemarken (i Zeitschrift für Historische Waffenkunde).

Besök och studier.

För allmänheten hava samlingarna varit öppna under årets alla dagar, med undantag av långfredag, julafton och juldagen, å samma tider som Nordiska museet; fredagar samt sön- och helgdagar utan avgift, måndagar mot en avgift av en krona, övriga dagar 50 öre, skolbarn under lärares ledning samt andra grupper av studerande 10 öre person.

Samlingen har på grund av lokalernas belägenhet icke möjlighet att föra statistik över besökarantalet, men torde man kunna antaga att så gott som alla de 48.150 personer, som besökt Nordiska museet, jämväl besökt Livrustkammaren; av dessa hava 7.153 varit skolbarn. Antalet besökande i Livrustkammaren under årets 109 fridagar har varit 19.698, men, då av dem som under dagens lopp börjat sitt besök i Nordiska museet flertalet även torde besökt Livrustkammaren, visar ej heller denna siffra ett exakt besökarantal.

Frikort för studier i samlingen hava utdelats till 782 personer. Dessa kort äro även gemensamma med Nordiska museet.

Förevisningar hava i samlingarna anordnats för ett mindre antal skolgrupper, för deltagarna i Kommerskollegii mästarkurser för hantverkare (sadelmakare och skomakare) samt för infanteriets underofficersskola å Karlsborg.

Nämnd och personal.

För behandling av Livrustkammarärenden har Nordiska museets nämnd haft tre sammanträden, vid vilka inspektor närvarit.

Den 12. och 13. januari förrättade inspektor inspektion av Livrustkammaren och Statens trofésamling.

Föreståndaren har åtnjutit semester under tiden 9.—23. juni samt 16. sept.—16. okt.,

för hälsans vårdande åtnjutit tjänstledighet under tiden 3.—31. juli,

18. mars—6. juni så gott som helt upptagits av arbetet med förberedelser till och själva upphängningen av troféerna i Riddarholmskyrkan,

vid Nordiska arkeologmötet 1922 demonstrerat likheter mellan beslagen på modernare sydryska utredningspersedlar och fynd från nordisk järnålder, utfört undersökningen av drottning Maria Eleonoras kista i Riddarholmskyrkan 25. o. 26. sept.,

vid »Museiveckan till förmån för kolleger i Berlin» den 6.—12. nov. demonstrerat vapensamlingen i det grevliga v. Hallwyl'ska palatset.

Amanuensen, friherre Georg W. Fleetwood har under tiden 1. jan.—28. febr. samt 15. augusti—31. dec. av nämnden varit förordnad att upprätthålla amanuensbefattningen och för övrigt utfört vid samlingen förekommande registrator- och bibliotekariegöromål,

under föreståndarens semester 16. sept.—16. okt. av nämnden förordnats att upprätthålla föreståndarebefattningen,

åtnjutit ledighet under tiden 15. juni—15 aug. samt semester 15.—31. dec.,

biträtt föreståndaren med utförandet av uppmättningsritningar för katalogiseringsarbetet med rikets regalier,

12.—14. aug. katalogiserat bankdirektör A. Hallins vapensamling på Västra Freberga i Östergötland.

Amanuensen Gösta Malmberg har av nämnden varit förordnad att upprätthålla amanuensbefattningen under tiden 1. mars—15. aug. och för övrigt utfört allt arbete med avskrifter av äldre inventarieförteckningar, som under året förekommit och utfört för samlingen för övrigt behövliga historiska arkivutredningar,

under föreståndarens semester 9.—23. juni samt under föreståndarens tjänstledighet 3.—31. juli av nämnden varit förordnad att upprätthålla föreståndarebefattningen,

åtnjutit semester 23. juni—3. juli,

utfört sekreterarearbetet vid museichefernas sammanträden.

Friherrinnan Lily Sparre har lett den vid samlingen förekommande textilkonserveringen, under tiden 1. april—15. juni för profésamlingen samt under tiden 7. juli—19. sept. och 1. okt.—31. dec. för Livrustkammaren.

Ekonomi.

Debet.

Balans från år 1921:

Tillgångar 8,590: 70

Inkomster:

Statsanslag: åttonde huvudtiteln: Livrustkammaren:

för tillsyn, underhåll och vård av samlingarna	8,125:—	
för istandsättande av vissa föremål	1,700:—	
för arvode åt tekniskt biträde	2,150:—	
för avskrifter av äldre inventarier	1,200:—	
för extra biträden och vikariatserättning	4,300:—	
för montering	1,000:—	
för etikettering	1,000:—	19,475:—

Dyrtidsanslag:

lönstillägg åt intendent och amanuens	1,900:—	
dyrtidstillägg	13,038: 96	14,938: 96

Intressemedel 196: 43

Försäljningsmedel:

Kataloger	3,469: 63	
Vykort, fotografier m. m.	241: 92	3,711: 55

Tillskott från Nordiska museet 8,514: 75

Gåvomedel 2,200:— 49,036: 69

Balans till år 1923:

Skuld till Nordiska museet 11,192: 69

Summa kr. 68,820: 08

Kredit.

Balans från år 1921:

Skuld till Nordiska Museet 13,704: 24

Utgifter:

Avlöningar:

ordinarie 20,306: 53

lönetillägg och dyrtidstillägg 14,938: 96 35,245: 49

Samlingarnas ökande 3,378: 60

Extra bevakning 492: —

Vård och expenser 1,526: 25

Konservering 3,252: 90

Lappkatalogen 66: —

Avskrift av äldre inventarier 1,200: —

Livreer 761: 40 45,922: 64

Balans till år 1923:

Tillgångar:

Utlånta medel 5,922: 80

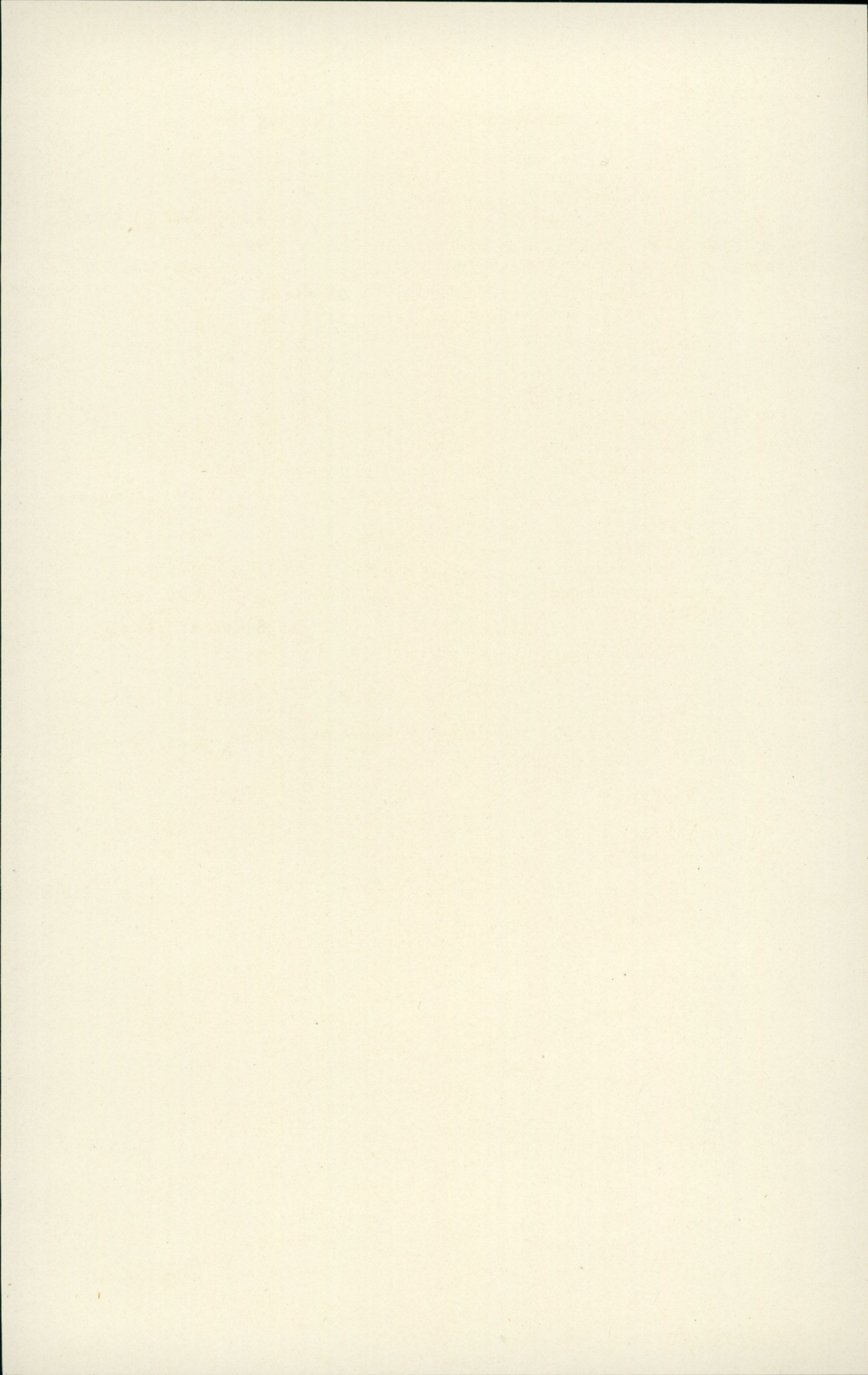
Kassabehållning 3,270: 40 9,193: 20

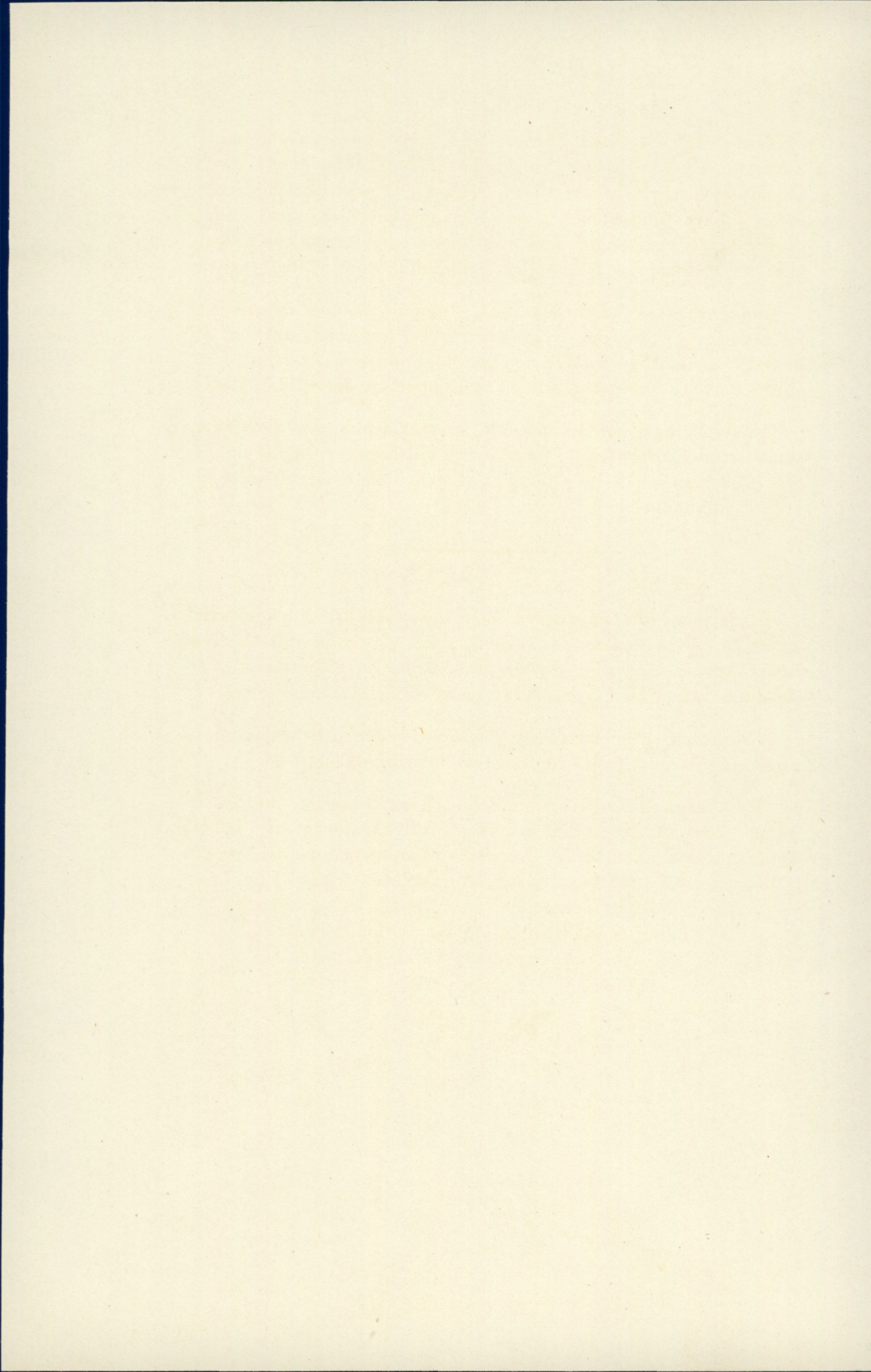
Summa kr. 68,820: 08

Stockholm i mars 1923.

Underdånigast

Rudolf Cederström.

Gåvor till Nordiska Museet från landsorten insändas under adress Nordiska Museet, Stockholm. I Stockholm kunna de inlämnas antingen i museet eller å Skansen, Djurgården. Vid varje föremål böra fyndort och givarens namn, titel och adress samt i övrigt varje upplysning, som kan lämnas om föremålets historia eller användning, så fullständigt och tydligt som möjligt angivas.

Fotografier av kulturhistoriskt, etnografiskt och arkeologiskt intresse (byggnader och byggnadsdetaljer, husgeråd, dräkter, utövandets av lantliga sysslor och hemslöjd, idrotter och lekar, forntroföremål o. s. v.) mottagas med tacksamhet av Nordiska Museet.

Uppteckningar om levnadssätt, sysslor och bruk i äldre tider samt om folkseder, lekar, forntro och vidskepelser, sägner o. s. v. äro likaledes särdeles välkomna bidrag till museets arkiv för svensk folkkänedom.

Författare och förläggare, som önska böcker och uppsatser anmälda eller omnämnda i tidskriften, behagade insända dem under adress *Nordiska Museet*, Stockholm 14. Manuskript, meddelanden och uppgifter insändas under samma adress.

Fataburen utkommer med 4 häften årligen och åtföljes dessutom av en redogörelse för museets förvaltning.

Tidskriften kostar i bokhandeln och på posten 10 kr. för årgång. Lösa häften säljas i mån av tillgång för 3 kr. Till de ledamöter i Samfundet för Nordiska Museets främjande, som äro bosatta utom Stockholm, utdelas tidskriften gratis. I huvudstaden boende ledamöter kunna erhålla tidskriften till halva boklåspriset vid rekvisition genom museets expedition å Skansen.

STOCKHOLM 1923. KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER 230883